

DR. JUR. JAN KAPRAS

PŘEHLED  
PRÁVNÍCH DĚJIN  
ZEMÍ ČESKÉ KORUNY

DÍL PRVNÍ A DRUHÝ:

Právní prameny a dějiny státního zřízení

(Ukázky z pramenů)

Páté, přepracované vydání

V PRAZE 1935

Nákladem vlastním – Tiskem Pražské akciové tiskárny

*Věnováno památce mé  
předčasně zesnulé ženy  
Ludmily*

## *Předmluva k pátému vydání.*

*Páté vydání „Přehledu“ je rozšířeno o období 1848—1918, které vyšlo r. 1933 samostatně jako doplněk vydání čtvrtého, ovšem bez literatury. Literatura tato byla nyní doplněna. Také v pramenech bylo připojeno období 1848—1918.*

*V ostatním textu knihy přihlédnuto bylo jednak k novým názorům a literatuře, jednak ke zkušenostem při užívání „Přehledu“ učiněným. Proto byly zvláště ukázky pramenů značně rozšířeny. Přidáno bylo do textu několik nových map, a některé staré překresleny, aby odpovídaly dnešním změněným názorům.*

*Nové vydání věnováno jest památce mé předčasně zesnulé ženy, která po léta od prvního počátku knihy pomáhala mně při jejím zpracování.*

*V Praze, 15. srpna 1935.*

*J. KAPRAS.*

## ÚVOD.

**Českým právem** rozumíme v první řadě právo českého národa, v druhé řadě právo českého státu. Český stát nebyl ovšem jednolitým státem národním, nýbrž státem mnohojazyčným, kde vedle Čechů byli i Němci, Srbové lužičtí a Poláci. Jsa národem českým a jeho panovníky založen, stát český měl nejen český ráz, nýbrž i v právním vývoji vtisknutý znak češství. Střed tohoto vývoje byl v Čechách, kdežto v přivtělených zemích spatřuje se pouhý odlesk vývoje hlavního.

Jako všude i u Čechů právo vyvíjí se organicky. Zvýšení duševní a materiální kultury přineslo i tu rozvoj práva. Když rozvoj ten z různých důvodů nestačil potřebě, sáhlo se k cizímu právu a toto, někdy větší, jindy menší měrou recipováno. Tak recipovány nejprve některé zásady z práva saského a švábského, později z církevního a římského. Avšak i to, co recipováno, napořád přizpůsobováno bylo u nás domácím poměrům.

Tvrzení německé, že právní vývoj český je pouhým odleskem vývoje německého, je naprosto nesprávné. Náš právní vývoj je sice částí vývoje malého národa, jenž v sousedství většího nestačí vždy se tak rychle rozvinouti jako onen, přes to je však až ku podivu samostatný a vyspělý. To ukázala zvláště poměrně pozdní recepce římského práva, v době, kdy v Německu již dávno recepce ta byla dokonána.

Dějiny českého práva obsahují jako každé právní dějiny: dějiny pramenů, státního řízení, práva soukromého, trestního a řízení soudního. Z toho podáme si vzhledem k dosavadním pracím pouze dějiny pramenů a státního zřízení soustavně, kdežto z práva soukromého jen ukázky. O trestním právu a o řízení soudním u nás pro nedostatek předběžných prací prozatím nelze mluvit.

V právních pramenech povíme si o oněch pramenech, ze kterých přímo se dovídáme o právních pravidlech a právních jednáních, poněvadž proto byly napsány, aby nás o věcech těch zpravily. Sem patří: zákony, knihy právní, právní literatura, formuláře, listiny. Doplňkem jsou zápisy historické nejrozmanitějšího druhu (kroniky, legendy, nápisy atd.).

V státním zřízení vylíčíme si organizaci ústavy a správy, jak během doby v státě českém se vyvíjela na podkladě změn teritoriálních a sociálních.

Na konci pak připojíme si ukázky vývoje práva soukromého u nás, zvl. desk zemských.



Při vylíčení svém užijeme **metody** té, že podáme vždy obraz práva v určité době či periodě (metoda historická). Periody ty tvořeny jsou mezníky právně zvláště důležitými, při čemž jen zřídka jsou datovány určitým rokem, přecházejíce většinou zvolna do sebe.

Pro dějiny pramenů jsou takové mezníky tři. První tvoří úplný převrat nastavší v českém státě koncem XII. století, druhým jest Obnovené zřízení zemské, třetím rok 1848. Tím vznikají čtyři periody. Nejstarší (do konce XII. století) je dobou práva obyčejového a převládání pramenů historických; střední (do Obnoveného zřízení) je dobou pramenů rázu stavovského a rozkvětu práv zvláštních; nová (do roku 1848) je dobou recepce, nařízení královských, úpadků práv zvláštních a snah po sjednocení práva v zemích habsburských; ústavní (po r. 1848) je dobou převládajících prací sborů zákonodárných (říšské rady, sněmů), kde panovník vystupuje jen mimořádně jako činitel právotvorný.

Pro dějiny státního zřízení dělí se ještě střední doba válkami husitskými na dvě doby. Je tedy v dějinách státního zřízení první perioda (do sklonku století XII.) dobou převládání domácích prvků, jednoduchých právních řadů, monarchie patrimoniální a malého území. Říkáme jí proto **doba knížecí**. Druhá perioda (do válek husitských) jeví silné cizí vlivy, vlivy náboženské, zápas absolutistické moci krále se stavy, vytvoření velikého českého státu. Je to **doba vytvoření stavů**. Třetí perioda (do bitvy bělohorské) znamená vítězství stavů, o nejvyšší moc ve státě dělí se stavové s králem, jehož moc jest celkem malá, začínají první počátky byrokratismu. Nazveme dobu tu **dobou státu stavovského**. Čtvrtá perioda (do r. 1848) je dobou úpadku stavovství a nebývalého vzrůstu moci královské. Je to **doba státu absolutistického**. Konečně poslední perioda (od r. 1848) je **dobou snah o uchování státu právního postavení českého státu proti stále vzrůstajícímu habsburskému centralismu ústavnímu až ke konečnému odloučení jeho zase jako suverenního státu zvláštního**. Závěr tohoto ústavního vývoje tvoří zápas o československý stát za světové války a na mírové konferenci.

V soukromém právu vývoj vykazuje pouze dvě periody. Starší periodu domácího vývoje až do Obnoveného zřízení a novější periodu s převládající recepcí římského práva, která končí v t. zv. jednotném právu rakouském.

**Přehledných prací** o českém právu je nemnoho. K primitivnímu prvnímu pokusu XVIII. století, Voigtově *Über den Geist der böhmischen Gesetze in den verschiedenen Zeitaltern* (1788), radí se několik drobnějších věcí, z nichž nejlepší ještě jest Jičínského *Vývin českého právnictví 1862*. Skoro

v téže době vzniká první kritické zpracování české právní historie, *Hermenegilda Jirečka Slovanské právo v Čechách a na Moravě* (I.—III., 1863—72), široce založená, kusá práce, uvážnůvší v době lucemburské. Prací téhož autora vyšla většina právních pramenů v *Corpus juris bohemicum* v celé řadě svazků, kterými usnadněno další studium předmětu. Naproti tomu na sklonku jeho plodného života vydaný přehled pramenů *Právní život v Čechách a na Moravě* (1903) zpracováním nedosahuje již významu prací dřívějších. Státoprávní poměry českého státu a některé otázky ústavy zvláště předbělohorské zpracoval *Kalousek* v *Českém státním právu* (2. vyd. 1892). Na Čechy obmezil svůj přehled *Jaromír Čelakovský* „*Povšechné české dějiny právní*“ (2. vyd. 1900). Stručné vylíčení moravských poměrů podal *Kadlec* (do r. 1628 v *Moravské čítance* 1907, od r. 1628 v *Časopise Mat. Mor.* 1908. Nově jako *Přehled ústavních dějin Moravy* 1926). Ze Slezska podobného všeobecného přehledu nemáme. Českého Slezska týká se: *Kapras*, *Z dějin Českého Slezska* 1922. Z Horní Lužice možno uvést *Knothe*, *Urkundliche Grundlagen zu einer Rechtsgeschichte Oberlausitz bis Mitte des XVI. Jahrh.* (*N. Lausitzisches Magazin* 53), z Dolní Lužice *Grosse*, *Entwicklung der Verfassung und des öffentlichen Rechtes der Niederlausitz seit dem Traditionsrecess* (tamtéž 55); obojí Lužice je zpracována v *Kaprasově* *Právní stavizny Hornjeje a Delnjeje Lužicy* 1916. Opavské zvláštnosti podává *Kapras*, *Opavské právní dějiny doby knížecí*, *Věst. Mat. Opav.* 1918. Různě zabarvené zmínky o českých dějinách ústavních najdeme ve všech učebnicích bývalých říšských dějin rakouských (*Werunsky*, *Luschin*, *Bachmann*; *Huber-Dopsch*, *Rieger-Kadlec*, *Balzer*). Také v učebnicích střeoevropského práva najdeme části českých právních dějin: *Kadlec*, *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě* (1920, 4. vyd. 1928); *Stieber*, *Přehled dějin veřejného práva v střední Evropě I.* 1923, *Dějiny veřejného práva ve střední Evropě I.* *Právo ústavní* 1931, *III. Právo trestní* 1933.

Právní dějiny celého českého státu v historickém jeho rozsahu podávají *Kaprasovy* *Právní dějiny zemí České koruny I.—III.* 1913—1920, z nichž první díl obsahuje právní prameny, druhý státní zřízení doby předbělohorské, třetí státní zřízení pobělohorské. Kniha probírá současně podrobně literaturu jednotlivých otázek. Část právních dějin do doby Marie Terezie je v *Peterkové* *Rechtsgeschichte der böhmischen Länder I.* 1923 (2. vyd. 1933), *II.* 1928.

Přehledných prací o dějinách soukromého práva, jakož i řízení soudního, nemáme vůbec. Pro trestní právo srovnej *Solnař*, *Z dějin čes. zem. práva trestního* 1921. Některé části českého soukromého práva jsou zpracovány ve *Stiebro-*

v ý c h Dějinách soukromého práva v střední Evropě I. 1923, 2. vyd. 1930, v R a u s c h r o v ě Přehledu dějin soukromého práva ve střední Evropě 1934 a v S a t u r n í k o v ě O právu soukromém u Slovanů v dobách starších 1934.

**Ze všeobecné literatury** budiž ještě uvedeno: Slovníky historicko-právní jsou od B r a n d l a (Glossarium illustrans bohemico-moravicae historiae fontes 1876) a H. J i r e ě k a (Prove, historický slovar slovanského práva 1904).

České dějiny podává: P a l a c k ý, Dějiny národu českého I.—VI., 4. vyd. B. Rieger 1894—6. — N o v o t n ý - U r b á n e k, České dějiny I., III., vychází od 1911. — R e z e k, Dějiny Čech a Moravy nové doby I.—II. 1892—3. — D e n i s, Fin de l'indépendance Bohême I.—II. 1890 (čes. Vančura I.—II. 1903, znovu v Matici lidu 1911); La Bohême depuis la Montagne Blanche I.—II. 1903 (čes. Vančura I.—II. 1904—5, znovu v Matici lidu 1911). — Š i m á k, Kronika československá I.—III. 1925. — F e k a ř, Dějiny československé 1922. — K r o f t a, Malé dějiny československé 1931.

Německým duchem jsou psány: B a c h m a n n, Geschichte, Böhmens I.—II. 1899—1905. — B r e t h o l z, Geschichte Böhmens u. Mährens bis zum Aussterben der Přemysliden 1912; Böhmens neuere Geschichte I. 1. 1920.

O dějinách vedlejších zemí českých: D u d í k, Mährens allgem. Geschichte I.—XII. 1860—68 (též česky I.—VII. 1871—1880). — D v o ř á k, Dějiny Moravy I.—V. 1899. — D' E l v e r t, Zur Geschichte des Erzbistums Olmütz, H. S. XXIX. — K ü r s c h n e r, Eger und Böhmen 1870. — Č e l a k o v s k ý, Chebsko v Ottově Slov. Nauč. XII. — B i e r m a n n, Geschichte der Herzogtümer Troppau u. Jaegerndorf 1874. — G r ü n h a g e n, Geschichte Schlesiens I.—II. 1884—6. — S c h e l t z, Gesamtgeschichte der Ober- und Niederlausitz I.—II. 1847—82. — B o g u s l a w s k i - H o r n i k, Historija serbskeho naroda 1884.

O zahraničních lénech: L o m m e r, Die böhmischen Lehen in der Oberpfalz I.—II., 1907—9. — O c k e l, Bayerische Geschichte 1914. — K a e m m e l, Sächsische Geschichte, 2. vydání 1912. — T h a m m, Geschichte des brandenburgischpreussischen Staates 1912. — I s r a e l, Brandenburgischpreussische Geschichte I. 1916.

O sociálních dějinách psali: L i p p e r t, Sozialgeschichte Böhmens in vorhusitischer Zeit, I.—II., 1896—8 a V a c e k, Sociální dějiny české doby starší 1905.

Všeobecně o nejstarších poměrech slovanských jedná N i e d e r l e, Slovanské starožitnosti (ve dvou dílech po pěti svazcích 1901—1925).

O slovanském právu Z i g e l, Lectures on slavonic law (1902, čes. přel. M a l ý, Slovanské právo s doplňky K a d l c o-

v ý m i 1912) ; K a d l e c pět článků o nejstarších dějinách, státním zřízení, soukromém a trestním právu a soudním řízení u západních Slovanů (1912) v krakovské encyklopedii (IV., 2), přeloženo T a r a n o w s k i m jako Prvobitno slovensko pravo pre X veka (1924), jakož i K a d l c o v a posmrtná práce Introduction à l'étude comparative de l'histoire du droit public des peuples slaves (1933) ; T a r a n o w s k i, Uvod do istoriju slovenskích prav 1923.

Historické mapy českého státu: K a l o u s e k: Tři historické mapy k dějinám českým 1885. — K a p r a s, Mapa historického vývoje českého státu (I.—II., 2. vyd. 1919) ; Mapa poněmčování zemí koruny české 2. vyd. 1919.

O literatuře historické přehled podává Z í b r t o v a Bibliografie české historie I.—V. 1900 a n. — L e h m a n n, Bibliographie zur Gesch. der Niederlausitz 1928. — C h a r m a t z, Wegweiser durch die Literatur der oest. Geschichte 1912. — U h l í r z, Handbuch der Gesch. Oesterreich und seiner Nachbarländer Böhmen u. Ungarn I.—II. 1927—30.

Nejdůležitější prameny právní otištěny jsou souborně jednak v svrchu uvedeném J i r e č k o v ě Corpus juris bohemicum, jednak v Archivu českém (vydáváném P a l a c k ý m, K a l o u s k e m, F r i e d r i c h e m), vedle jednotlivých vydání, jichž přehled najdeme v K a p r a s o v ý c h Právních dějinách (I. díl). Pro účely školské určeny jsou Č á d a, Vybrané prameny k právním dějinám středoevropským 1931.

ČÁST PRVNÍ  
PRÁVNÍ PRAMENY

## DOBA STARŠÍ.

### § 1. Ráz nejstaršího právního vývoje a jeho prameny.

V době před sjednocením českých kmenů v jednotnou říši měl každý kmen také své zvláštní právo. Jich základ byl sice společný, pozdější vývoj rozvedl je však v některých otázkách od sebe. Není pochyby, že mnoho ze zvláštností kmenových zůstalo i po sjednocení říše české, aby teprve průběhem dalšího vývoje zaniklo. Vzniklo tak jednotné právo v celé české zemi. Zůstaly však rozdíly, třebaš nebyly příliš hluboké, mezi právem v Čechách a na Moravě. Právní vývoj na Moravě byl celkem konservativnější nežli v Čechách.

Všechno právo starší doby je nepochybně právo obyčejové, které přechází z generace na generaci. Toto staré právo obyčejové se velmi těžce mění a přizpůsobuje. Zásadně **platí stejně pro všechny příslušníky národa**. Jen cizinci a židé mu nepodléhají, nýbrž řídí se svým vlastním právem. Koncem periody začíná také církev žádati pro své příslušníky zvláštní právo církevní a požadavku toho celkem dosti rychle začátkem XIII. století plně dosáhla.

O právních poměrech této doby jsme z pramenů zpraveni jen poskrovnu. Vzhledem k tomu, že edikt knížete Boleslava II. z X. století a hnězdenská dekreta Břetislavova z XI. století obsahem svým vzbuzují pochybnost, Břetislavův zákon o posloupnosti pak vůbec není žádným zákonem, vzniknův v literatuře mylným pozdějším výkladem pramenů, máme první naši právní památku v **Statuta ducis Ottonis**, památce moravského původu z konce XII. století, zachované ve třech různých recensích pro různé moravské kraje, a to v opravených zněních XIII. věku. Jejich význam je v různých směrech sporný. Jedno jest jisto, že nepodávají práva nového, nýbrž formulují jen právo již platné, a to na jižní Moravě, kde vývoj, jak se zdá, snad vlivem ciziny více tehdy pokročil nežli jinde.

Něco zpráv o právu máme také z **listin** této doby. Jsou to zvláště privilegia císařská a papežská; neboť listin domácího původu je až do konce XII. století poskrovnu. Nejstarší listina českého původu vůbec je z polovice XI. stol. Doplňkem velmi důležitým jsou proto v této době **p r a m e n y h i s t o r i c k é**, zvláště legendy, Kosmova kronika a řada kronik a zpráv cizích.

## DOBA STŘEDNÍ.

### § 2. Ráz právního vývoje.

Koncem XII. století začala zvolna mizeti zásada, že všechno obyvatelstvo podléhá jednotnému právu, a místo toho vytvořila se ve století následujícím zásada, že **každý stav má své zvláštní právo**. Staré původní právo, jako právo zemské, stalo se právem šlechty, kdežto církev řídila se právem církevním, měšťané pak a sedláci zase svým právem městským, po případě selským. Vedle toho vznikla však také řada práv pro zvláštní poměry, jako manské, horní, viniční a vojenské. Základ všech těchto práv nebyl stejný.

**Zemské právo**, v této době právo šlechty, bylo v Čechách, na Moravě a Opavsku domácího, českého původu, **české právo zemské**, navazující na staré právo těchto území. Poněvadž však šlechta jako jeho nositel byla podle jednotlivých území zvláště organisována, dál se i vývoj zemského práva v některých věcech odchylně podle zemí. Odchylinky ty nebyly však značné, takže společný původ práva těchto zemí byl jasně patrný.

Proti této skupině zemí, řídících se českým právem zemským, byla druhá skupina, a to Slezsko a obojí Lužice, kde původní slovanské právo bylo nahrazeno v zemském právu **právem saským**, které jen některé zbytky z původního práva domácího do sebe převzalo. V poměru obou těchto dvou územních celků nastal přesun po válkách husitských, kdy v celém Horním Slezsku (t. j. na Opolsku, Ratibořsku, Těšínsku, Osvětimsku, Zátorsku a Sěversku) došlo k **recepti českého zemského práva**, jen nepatrně modifikovaného právem saským. Území českého práva zemského tím značně bylo rozšířeno.

**Zvláštní práva** jsou vesměs cizího původu, a to mimo církevní k nám převzatá z Němec. Povšechně můžeme říci, že ve Slezsku, v Lužicích a na severu Čech a Moravy jsou práva ta saského původu, kdežto na jihu Čech a Moravy základem jejich je právo švábské. Práva ta však vesměs přizpůsobena byla domácím poměrům a některá z nich našla u nás tak příhodnou půdu, že žila tu svým vlastním životem; mluvíme proto zcela právem o českém právu městském, horním a pod.

Zvláštní práva však také méně nežli české právo zemské vzdorovala cizím, zvl. římským vlivům. V nich najdeme již od XIV. století počínajíc prvky římské, kdežto v českém právu zemském ani v XVI. století, kdy v Německu receptí římského práva vývoj domácího práva byl již přetržen, k většímu jeho přijetí nedošlo. Hlavní důvod tohoto samostatného vývoje našeho zem-

ského práva, které v době recepce římského práva v Německu dochází u nás vrcholu svého rozvoje, jest v tom, že vývoj ten byl vzdálen vlivu učených právníků, jsa v rukou laických přísedících zemského soudu.

České zemské právo je dlouho právem obyčejovým, jehož hlavním zdrojem jsou nálezy zemského soudu, zapsané do desk. Na zápisech deskových spočívají pak jak právní knihy, tak i zemská zřízení. Jde tu tedy napořád o prameny rázu stavovského.

Moc královská spíše ještě zasahovala do práv zvláštních, která do značné míry spočívala na privilegiích královských, ač i tu průběhem doby autonomní prameny nabyly rozhodné převahy. Nejdéle se uchovalo na řízení královské jako pramen právní v zákonodárství o židech. V době jagellovské, kdy sněmovní usnesení nabývalo platnosti i bez královského schválení, zákonodárná moc krále poklesla úplně. Za Ferdinanda I. i jeho nástupců královská moc zákonodárná zase se povznesla, takže král uhájil nejen sankci zákonů, nýbrž mohl i samostatně zasahovati svými nařízeními ve vývoj některých oborů práva.

Prameny historické při hojných pramenech právních nemají v této době již té ceny pro nás, jaké měly v době předchozí, ačkoliv právě v této době zvláště kroniky hojně se vyskytují.

### § 3. **Prameny zemského práva.**

1. Hlavními prameny zemského práva jsou **usnesení sněmovní a nálezy zemských soudů.**

Kdežto v době předhusitské bylo usnesení sněmovní výslednicí jednání mezi stavy a králem (případně ve vedlejších zemích knížetem), po válkách husitských vytváří se úplná zákonodárná moc sněmovní s přesně stanoveným způsobem usnášení se. Snesení to v dobách bouřlivých a v době jagellovské nabývalo ihned moci právní, jindy bylo třeba sankce královny. Publikace jeho dala se ve většině českých zemí zápisem do desk zemských, později také tiskem ve formě artikulů sněmovních. Každá země měla svoje snesení sněmovní. Vedle toho byla usnesení generálních sněmů celého českého státu.

Sněmovní snesení měla význam zvláště pro právo ústavní a správní. Rozvoj soukromého, trestního a procesního práva dál se ponejvíce nálezy soudů zemských, nejvyšších to soudů stavovských. Soudy ty totiž nerozhodovaly spory rozsudkem, nýbrž tvořily pro každý případ nález, nejsouce vázány žádným předpisem. Ovšem bylo zvykem, že soudy ty řídily se staršími svými nálezy jako vzory pro podobné případy, ano že mnohdy i bez určitého případu ve formě obecného nálezu zásadu nějakou, kterou chtěly se řídit, vynesly. Takové zemské soudy byly v Čechách



i na Moravě, na Opavsku a ve všech knížetstvích hornoslezských. Na nich vedle sporných věcí vyřizována i agenda nesporná, jako převody majetku, zástavy, poručenství a pod. Vše, co se před nimi dalo, psáno bylo v Čechách již od doby Přemysla II. do knih, zvaných **desky zemské**. Takové desky zemské jsou ve XIV. století také na Moravě a na Opavsku, kdežto v knížetstvích slezských desky přejaty nebyly. Průběhem doby desky zvláště v Čechách se velice rozvinuly a utvořeny z nich různá oddělení, jako kvaterny trhové, zápisné, půhonné, sněmovní a j.

Podobné zápisy vedeny jsou i u jiných soudů jak v Čechách (na př. komorního) a na Moravě, tak i v ostatních zemích vedlejších, žádné z těchto zápisů nedosáhly však svým významem pro tvoření práva desk zemských.

České desky zemské chované na hradě pražském v XVI. století (1541) při požáru hradu shořely, takže jejich starší část nemáme. Moravské počínají dobou Karla IV., opavské XV. stoletím.

2. Dalším pramenem práva zemského jsou různá **privilegia**. Jsou podle původu svého dvojího druhu. Jedny uděluje stavům a zemi český král, druhé udělují panovníci zahraniční českému státu.

Od králů českých prvních privilegií dosáhl stav duchovní, po něm města (ve XIII. století), konečně i stavy šlechtické. Příležitost k tomu poskytlo vymření rodu přemyslovského. Proto máme první podobná privilegia z doby Jana Lucemburského. Po vzrůstu stavovské moci stvrzování privilegií těch novým králem stalo se podmínkou přijetí krále vůbec. Vznikla tím **volební kapitulace**, kterou kladli stavové novému králi své podmínky, dříve než ho zvolili. Přijímal-li se král dědičný, volební kapitulace měnila se v revers korunovační, obsahem s kapitulací úplně se shodující. První král volební kapitulaci přijavší byl Zikmund, po něm ji pak vydávali všichni až do bitvy bělohorské mimo Jiřího z Poděbrad.

Také všechny vedlejší země měly mnoho různých privilegií a majestátů.

K těmto privilegiím stavů a země řadí se **smlouvy mezi stavy samými uzavřené**, v nichž vyrovnávaly se různé spory stavovské. Nejznámější jest česká smlouva svatováclavská (1517), vyrovnávající spory stavu městského se šlechtou.

Do druhé skupiny privilegií patří listiny upravující poměr říše české k říši německé (1212, zlatá bulla 1356), konkordáty s papežem (1221) a sněmem církevním (kompaktáta), jakož i smlouvy nejrozmanitějšího obsahu se sousedními státy a zeměmi.

Všechna tato privilegia a listiny dohromady tvořily **archiv korunní**, chovaný v starší době v Praze, později na Karlštejně.

Vedlejší země měly své archivy obyčejně na radnici hlavního města své země uschované.

3. O zemský soud a zemské desky opíraly se původem svým další prameny zemského práva, totiž paměti úředníků a právní knihy.

Pod titulem **paměti úředníků** zahrnujeme různé poznámky, které si úředníci ponejvíce pro svou potřebu učinili o tom, jak se na zemském soudě a u desk formálně postupovalo a co oba tyto orgány za právo uznávaly. Ze XIV. století máme řadu takových poznámek, k nimž řadí se také různé formule pro žaloby, přísahy a pod.

Systematičností od pouhých pamětí liší se **právní knihy**. Jsou to soukromá sepsání práva platného, nejčastěji od úředníků sestavená, která, v tehdejší době nabyvše autority téměř zákonné, nahrazovala nedostatek právní kodifikace. Základem všech právních knih u nás jsou nálezy zemského soudu.

Nejstarší naší právní knihou jest **Kniha Rožmberská**, jejíž původní část vznikla asi koncem XIII. století. Ve století XIV. byla kniha ta rozšířena a přepracována a jen v této podobě se zachovala. Jedná hlavně o právu procesním, méně o trestním a soukromém. Psána je velmi rázovitou právníckou češtinou.

Soudní řízení polovice XIV. století zachycuje **Řád práva zemského**, starší v české své podobě, mladší v latinském zpracování, jehož se zvláště mnoho užívalo, když zamýšlený zákoník Karla IV. musil býti odvolán.

Obsahově daleko rozsáhlejší knihou jsou pak **Ondřeje z Dubé: Práva zemská česká**. Třebas také v ní řízení soudnímu věnováno jest nejvíce pozornosti, přece mnoho podává o právu soukromém a o organizaci soudní. Vznikla okolo roku 1400.

Sto let nato starší právníctví české dostoupilo svého vrcholu knihou **Viktorina Kornela ze Všehrd: O právech země České knihy devatery**. V devíti knihách probráno tu velmi systematicky řízení soudní a všechno jednání u desk. Práce spadá svým prvním zpracováním těsně před rok 1500, druhým přepracováním do doby po tomto roce. Svou systematičností, jasným právníckým názorem, přesným podáním, kritikou platného práva kniha Všehrdova vyniká daleko jak v naší právnícké produkci, tak i v soudobé literatuře právní vůbec. Neboť v době, kdy v Německu již právníci němečtí psali hlavně o římském právu, Všehrd pracuje o domácím právu a nepodléhá právu římskému. Vedle domácího práva znal však Všehrd také právo římské i německé a uznával za doplňovací zdroje práva i obyčej a rozum (právo přirozené). Jazyk a sloh Všehrdův je vzorem českého právníckého slohu. Všehrd cítí jako Čech a do díla svého přenáší také odpor proti Němcům, tehdy právě u nás všeobecný.

Všehrdem právní knihy končí, neboť v jeho době již bylo kodifikováno právo ve zřízeních zemských. Ve své původní po-

době Všehrd je psán dokonce proti zřízení zemskému, pokud toto sleduje tendenci proti stavu městskému směřující.

Na Moravě máme první právní knihu teprve z konce XV. století. Je to **Ctibora Tovačovského z Cimburka Kniha Tovačovská**. Autor její, dlouholetý hejtman zemský, neobmezil se na obvyklé sestavení práva deskového a soudního řízení, nýbrž připojil i dosti obšírné výklady o zemské organizaci a úpravě úřadů. Autor nemá právního rozhledu Všehrdova, nýbrž prostým způsobem sestavuje to, co v jeho době na zemském soudě a v zemi bylo v užívání. Přepřacováním knihy Tovačovské pro konec vlády jagellovské vznikla **Kniha Drnovská**. Obou právních knih moravských užívali také na Opavsku.

V oblasti saského práva zemského bylo v užívání **Saské zrcadlo**, které ve Vratislavi přeloženo bylo do latiny. Přepřacováním Saského zrcadla ve Zhořelci ve XIV. stol. vznikla **Právní kniha Zhořelecká**, v Lužicích hojně užívaná. Když právo římské začalo do Slezska silněji vnikati, Mikuláš Wurm ve své **Blume des Sachsen-Spiegels** na konci XIV. století jednak upravoval saské právo pro praktickou potřebu, jednak pokoušel se právo římské spojití s domácím saským. Také jeho práce ve Slezsku i v Lužicích se hojně užívalo.

4. Snaha nahraditi u nás nepsané právo psaným, je starého data. Od Přemysla II. usilovali o to všichni význační čeští panovníci. Za Karla IV. zákoník podobný dokonce byl sestaven jako **Majestas Carolina**, pro odpor stavů musel býti však zase odvolán. Teprve když stavové cítili se ve svých právech dosti silnými, ujali se sami právní kodifikace. Výsledkem je **Zřízení zemské Vladislavské** z roku 1500. Spor s městy o toto zřízení vzniklý vyrovnán byl smlouvou svatováclavskou 1517, kde města vyhrála práva politická, prohrála však hospodářská. Zřízení samo je práce nesoustavná a spěšná. Spočívá na nálezech zemského soudu a sneseních sněmovních. Hlavní význam jeho jest v tom, že jím končí se u nás doba obyčejového práva a začíná se právo psané.

Celé století XVI. vyplněno jest pak snahou opravití zřízení zemské. Usilují o to stejně stavové jako král, snažíce se opravy té použití ve svůj prospěch. A tak zřízení zemská, jak za sebou následují, podávají nám také obraz onoho zápasu o nejvyšší moc ve státě českém, v němž jednou vítězili stavové a po druhé král.

První dvojí úprava zřízení zemského, kusého z roku 1530 a dalšího z r. 1549, jest rozhodně ve prospěch králův. Teprve ve třetím z r. 1564 podařilo se stavům zase získati zpět to, co v době první polovice vlády Ferdinanda I. ztratili. Zatím se zřízení značně formálně zdokonalilo. Začíná zásadami práva státního, potom následuje proces a právo deskové, na konci jsou ustanovení práva soukromého, lenního a trestního.

Doplňkem zřízení zemského stala se usnesením sněmovním soukromá práce **Jakuba Menčíka** O mezech, roku 1600 tištěná.

**Moravská zřízení zemská** jsou pozdějšího data nežli česká. První z nich z roku 1535 vzniklo prostě přepracováním knihy Drnovské, zvláště vynecháním ústavy. První moravské zřízení zemské je tedy v první řadě kodifikací práva procesního a deskového. Deset let po vydání prvního zřízení (1545) sestavili si stavové druhé, v němž doplněny vynechané články o ústavě zemské. Poněvadž však zřízení to obmezovalo práva královská, Ferdinand ho neuznal a přiměl stavy, aby se řídili prvním zřízením, na jehož přepracování bylo dlouho pracováno, až teprve 1604 nové zřízení definitivně bylo vydáno. Moravskými zřízeními řídili se také na Opavsku.

Recepce českého práva v Horním Slezsku, nastavší v druhé polovici XV. století, způsobila, že tam zavedena zřízení po vzoru českém a moravském. Jsou to **zřízení opolsko-ratibořské** z roku 1563, platné i v Bytomsku, a **zřízení těšínské** z r. 1573 (definitivně 1592), platné i v řadě panství hornoslezských, zvláště Blštině, Vladislavi a Bohumínu. Obě zřízení psána jsou česky.

V oblasti saského práva došlo jako první úřední kodifikace práva k přepracování saského zrcadla přizpůsobením jeho ustanovení zvláštnostem dolnoslezským v polovici XIV. století ve Vratislavi. Vzniklo tím **slezské právo zemské** (Schlesisches Landrecht).

Všechna pozdější slezská i lužická zřízení zemská XVI. a XVII. století spočívají na kompilaci práva saského a římského.

5. Doplňkem k pramenům zemského práva třeba se zmíniti o **zemských mírech** (landfrídech), smlouvách to uzavíraných za účelem udržení pořádku v zemi v době, kdy veřejná autorita a pravidelné orgány k tomu nestačily.

Takové smlouvy vyskytují se ve všech zemích českých. Význam jejich je však v každé z nich jiný. V Čechách landfrídy uzavíraly se jen v době bouří a nepokojů a vyvrcholily v dobách husitských. Největší část českých landfrídů byla usnesena na sněmích a přispěla v konečném výsledku k utvrzení organizace krajských hejtmanů.

Na Moravě stal se landfríd institucí pravidelnou od polovice XV. století. Přestal tu býti dobrovolnou smlouvou, neboť každý obyvatel, nechtěl-li býti považován za škůdce zemského, musil k němu přistoupiti. Tu podobu uchovaly si pak landfrídy až do století XVII.

Ve Slezsku a Horní Lužici první landfrídy obmezovaly se na města. Později zahrnuly také šlechtu a přispěly v obou zemích silně k utvoření centrální organizace zemské.

Celkem jest u nás všude doba XV. století dobou rozkvětu landfrídů, v XVI. století mimo Moravu již přestávají.

6. Zmínky zasluhuje, že v některých zemích v době lucemburské došlo již k podrobnému **soupisu nemovitého majetku** ve formě zemských urbářů (Landbücher). Vzorem byl tu zemský urbář hrabství lucemburského v první pol. XIV. stol. vzniklý. Podle něho stalo se tak v pol. XIV. století ve Vratislavsku, a o čtvrt století později v nově nabytém Braniborsku.

#### § 4. **Prameny zvláštních práv.**

1. **Právo manské** ve větší míře přišlo k nám v XIII. století. Manové čeští řídili se jednak svými privilegii, z nichž se nám zachovala většinou teprve potvrzení ze XIV. století (na př. pro Kladsko, Loketsko a pod.), jednak užívali cizích práv manských, a to ve Slezsku, Lužicích a v severních částech Čech i Moravy **Saského, ostatně Švábského zrcadla**. Koncem XIV. století převládlo však v Čechách i na Moravě všude právo švábské, a Švábské zrcadlo bylo tu proto několikrát přeloženo do češtiny. V XVI. století překlad ten dokonce i vytištěn. Saské právo obmezeno bylo tedy u nás jen na Slezsko a Lužice. Vedle cizích pramenů tam užívaných jest lenní část Zhořelecké právní knihy ze XIV. století domácího původu.

Doplňkem těchto pramenů jsou zápisy manských soudů, z nichž nejdůležitější jsou pražské **dvorské desky**, zachované již ze XIV. století, zápisy to soudu dvorského.

2. **Právo církevní** má u nás význam od začátku XIII. století, kdy církev získala exempci svých členů. Od té doby řídila se pak svým právem církevním a jeho všeobecnými prameny, zvláště oněmi, obsaženými v Corpus juris canonici. Ve XIV. století vznikla u nás řada pojednání o právu církevním. Tehdy se také právo církevní přednášelo na pražské universitě.

Vedle těchto pramenů všeobecného práva církevního máme však i **zvláštní prameny české**, které ukazují zvláštnosti církevní organizace české. Sem patří privilegia českých diecézí a jejich ústavů, řada usnesení provinciálních koncilů (z nichž nejvýznačnější pražský 1349, užívaný také v Lužicích), později různá statuta husitská a protestantská i protireformační články katolické.

Doplňkem těchto pramenů jsou knihy kancelářů biskupských a konsistoří katolických, zachované částečně již ze XIV. století. Podobně byly později konsistorní zápisy husitské a protestantské i různé zápisy českobratrské.

3. **Právo městské**. Kolonisace měst dala se u nás **dvěma směry**, ze severu a z jihu. Podle toho si také kolonisté přinášeli dvoje právo, ze severu magdeburské, z jihu jihoněmecké, zvl. norimberské. Skupina magdeburská zaujímala Slezsko, Lužici a severní pás Čech i Moravy, skupina jihoněmecká jižní Čechy

a jižní Moravu. Skupina magdeburská byla v stálém styku s Magdeburkem a nevyvíjela se proto samostatně. Skupina jižní zato styku zahraničního neměla, podléhala velmi právu římskému a domácímu a přizpůsobila se záhy zvláštním poměrům českým. Proto stala se skupina ta základem pro zvláštní městské právo české.

Menší města v obou skupinách brala naučení ve spletitějších právních případech ve městech větších, kterým říkalo se **vrchní práva**. Původně bylo těchto vrchních práv velmi mnoho. Ve XIV. století jen několik měst uchovalo si tento význam. Byla to pro Čechy Praha a Litoměřice, pro Moravu Brno a Olomouc, pro Slezsko Vratislav. V XVI. století zakázáno odvolávati se za hranice do Magdeburku a odvolání soustředěno k pražské apelační radě.

Původně všechna význačnější města měla svoje zvláštnosti právní a také svoje zvláštní právní památky. Základem jejich bývala původní **městská privilegia**, z nichž nejstarší zachované je brněnské z r. 1243. Další vývoj právní ve městě dál se autonomně, a to radou městskou a městským soudem. Starších nálezů městských užíváno bylo jako vzorů pro rozhodování podobných otázek, stejně i nálezů vrchních práv. Nálezy ty zapisovaly se do městských knih. Z tohoto materiálu sestavovali písaři městští **městské právní knihy**. Z nich nejslavnější je z polovice XIV. století brněnského písaře **Jana** právní kniha brněnská **Schöppenbuch**, recipující již značnou měrou právo římské. Podobnou právní knihu, třebaš menšího významu, máme však také na Starém městě Pražském a v Německém Brodě.

V městech magdeburského práva měla některá města i zvláštní výtahy právní z Magdeburku jim zaslané, jako Vratislav nebo Zhořelec.

**Subsidiárně** užívalo se pak na jihu **Švábského zrcadla**, na severu **Saského práva vikpildního** a **Knih distinkčních**. Po válkách husitských, kdy města napořád byla počestěna, všechny tyto tři památky přeloženy byly do češtiny.

Velmi záhy začali v různých městech užívati i právních knih z jiných právních center. Vznikaly tím pro potřebu větších a významnějších středisek právních sborníky různých právních památek městských, které v XV. století tvoří první náběh k sjednocování práva městského. Snaha ta pak v XVI. století po vytvoření zemských zřízení stávala se stále usilovnější. Ujal se jí konečně sám sněm český a král.

První pokus o to za Ferdinanda I. ztroskotal pro nezpůsobilost návrhu. Mělyť se všeobecným zákoníkem měst českých státi **Brikcího z Licka Knihy práv městských**, ač nebylo to nic jiného než nezdařile upravený český překlad brněnského Schöppenbuchu.

V dalším snaha sjednocovací narážela hlavně na rozpory mezi Prahou a Litoměřicemi. Konečně bez ohledu na Litoměřické sněm český r. 1579 přijal práci **Pavla Kristiána z Koldína**, kancléře staroměstského, **Práva městská království českého** za zákoník českých měst. Práce ta spočívala na právu staropražském, doplněném brněnským, magdeburským a zvláště velikou měrou i římským. Litoměřičtí však teprve po roce 1610 tento zákoník uznali. Tím sjednoceno právo městské v Čechách. Ve vedlejších zemích pouze město Těšín od konce XVI. století zákoníkem Koldínovým také se řídilo.

Doplňkem těchto pramenů městského práva jsou **městské knihy**, kam se zapisovalo vše to, co se dalo před radou a soudem městským, ať šlo o věci sporné nebo nesporné. Podle toho jsou knihy radní a soudní. Tam zapisováno vedle toho i vše, co město a jeho obyvatelstvo zvláště zajímalo anebo pro ně mělo důležitost (privilegia, účty městské, dluhy městské, spory, smlouvy, testamenty a j.). — Původně — a v malých městech i později — psalo se vše pohromadě za sebou. Ve větších městech po vzoru desk se vytvořily určité knihy zvláštní podle obsahu. Některé z nich nabyly pak v XVI. století i zvláštního systému uspořádání na př. podle pozemků (reální folia). Nejstarší zachovaná kniha městská u nás jest kniha Starého města Pražského z roku 1310, z venkovských novobydžovská z r. 1311. Ve vedlejších zemích nejstarší je účetní kniha vratislavská z r. 1299. V XVI. století každé i malé město u nás mělo svoje knihy městské, neboť zařízení to velmi se u nás rozvinulo.

K městskému právu patří také právní **památky cechovní**, zvláště cechovní statuty. Nejstarší naše jsou ze XIV. století. V XV. a XVI. století všechna města měla již svoje statuty cechovní. Cechy menších měst však většinou přijímaly statuty své z měst větších.

**4. Právo horní.** První zásady horního práva přišly k nám s německými horníky z Německa. Došly formulování v **právu jihlavském** v polovici XIII. věku. Jihlavské právo horní doplněné římským právem tvořilo kolem roku 1300 základ pro první český zákoník horní krále Václava II. „**Jus regale montanorum**“. Zákoník ten nebyl psán původně pro Jihlavu, nýbrž pro Kutnou Horu, avšak s Jihlavou jako vrchním horním soudem šel do světa. Jihlava stala se pak právním centrem nejen pro celý český stát, nýbrž i pro některé země přilehlé, zvláště severní Uhry, Sedmihrady, Polsko, ano i části Míšně, Saska a Frank.

Teprve v druhé polovici XV. století Jihlava ztratila část českých hor na **Kutnou Horu**.

V XVI. století starý zákoník Václava II. i prameny o něj se opírající byly zastaralé. Vývoj práva horního u nás nestačil hospodářskému rozvoji hor, takže došlo k recepci cizího práva horního. Stalo se to zvláště začátkem XVI. století nejprve na

rožmberských panstvích (1515) a zvláště krátce nato v **Jáchymově**, kam převzato horní právo míšeňské. Tím vznikl dualismus horního práva, kde se právu jihlavsko-kutnohorskému říkalo české proti jáchymovskému jako německé. V krátké době nové, modernější právo jáchymovské dostalo se skoro do všech význačnějších hor (na př. řád cínových dolů hornoslavkovských 1548) a staré právo zůstalo obmezeno téměř jen na Kutnou Horu. Tím se také Jáchymov stal nejvýznačnějším horním soudním dvorem u nás.

Sněm český snažil se sice dualismus horního práva odstraniti, avšak až do bitvy bělohorské se mu to nezdařilo.

**5. Právo viničné (horenské).** Jako byly organisovány zvláště hory a obvody hor, tak byly utvořeny i zvláštní obvody viničné, pod zvláštními zásadami, v mnohém ze zásad horního práva vzatými. Původní organisace ty jsou na Moravě, kde již ve XIII. století se připomínají. Do Čech přinesl je Karel IV. Pramenem horenského práva byla jednak privilegia viničných obvodů, jednak autonomní jejich řády. V Čechách úřady viničné braly naučení od městských rad, v jejichž obvodě ležely, na Moravě odvolávaly se k vrchnímu právu falkensteinskému v Dolních Rakousích.

**6. Právo (selské) vesnické.** První psané památky vesnického práva jsou u nás celkem z doby kolonisační. Kolonista upravoval si tu **smlouvou** s vrchností jednak své poměry hospodářské, jednak své poměry právní. Takových smluv je ze XIII. až XIV. století mnoho a obsahem se dosti podstatně liší. V právu ponechal si obyčejně kolonista své právo, na severu saské, na jihu švábské. Poněvadž pak v této starší době kolonisté měli i jistou, třebaž velmi obmezenou samosprávu, najdeme i některé **autonomní řády selské**.

O poměrech sedláků domácích, nekolonisačních, nemáme ze starší doby pramenů skoro žádných.

Ve válkách husitských zmizel rozdíl obojích sedláků, moc vrchnostenská vzrostla, samospráva selská zmizela nadobro a tak v XVI. století hlavním pramenem selského práva stávají se **zřízení vydávaná vrchností** pro jednotlivá panství. Často brána tu byla zřízení sousedních panství za vzor, ano vydávány i tiskem vzory podobných instrukcí a zřízení, z nichž nejznámější je Velešlavínův Hospodář.

Dalším pramenem selského práva byly **urbáře**, kam si vrchnosti v XIII.—XIV. století zapisovaly zboží poddaných a vrchnostenská práva na něm. Poněvadž zapisovány tam i převody práva vlastnického, urbáře tvořily již průpravu k vesnickým knihám soudním a pozemkovým, které v XV. a XVI. století vrchnosti všude zřizovaly.

**7. Právo vojenské.** Ve středověku bylo zvykem před větší výpravou publikovati určité zásady kázně vojenské. U nás máme



teprve z doby Václava IV. takový vojenský řád, související se jménem Jana Hájka z Hodětína. Nejznámější jest však řád Žižkův, v němž všude pronikají rovnost a demokratičnost tábořská.

Řád ten snaží se o zmírnění války. Po válkách husitských starý Hájkův řád doplněn zásadami husitskými a tvořil pak základ pro podobné proklamace pozdější.

## § 5. Listiny a formuláře.

Ve XII. století užívá se u nás listiny ještě jen zřídka. Teprve v druhé polovici XIII. století listina u nás se rozšiřuje. V kanceláři Přemysla II. vytvořeny první přesné zásady o listinách. V době Karla IV. formální význam listiny u nás vyvrcholuje.

Listiny neměly u nás však přece toho významu, jako jinde, a to proto, že právní jednání i proces zachovaly si svou ústní povahu a že se neobyčejně rozvinuly zápisy do knih veřejných (desk, knih městských a j.), které listiny namnoze nahrazovaly.

Právně nejzávažnější rozdíl je mezi listinami královskými a soukromými. Listiny starší doby jsou psány na pergamen, pozdější na papír.

Hlavní známkou pravosti **listiny královské** jest přivěšení pečeti, a to buď velké (sigillum autenticum seu majestatis) anebo malé (secret). Velká pečeť se přivěšovala na důležitější listiny, zvláště diplomy (odtud označení jich jako majestát). Velikou pečeť opatroval kancléř, bez jehož vědomí nemohla býti přivěšena.

Snad již ve XIII., jistě však ve XIV. století zapisovaly se všechny listiny kanceláří královskou vydané v stručném výtahu do **register**. Podobně dělo se i v různých českých knížecích kancelářích. Ve Slezsku se těmto registrům říkalo matriky knížecí kanceláře a nabyly tam pro převod šlechtické půdy podobného významu jako v Čechách desky.

Při **soukromých listinách** nezbytnou součástí jsou svědkové, kteří obyčejně vedle stran přivěšovali také své pečeti na listinu.

Listiny soukromé někdy psali **notáři**, jichž ověření v kano-nickém procesu bylo dokonce i nutné. Instituce notářů přišla k nám z Itálie někdy ve XIII. století. Notářství uděloval nejprve král český a papež. Od doby Karla IV. nikdo bez stvrzení českého krále nesměl u nás notářství vykonávati. Notářským listinám opatřeným značkou (signem) notáře přiznávána zvláštní moc průkazní.

Pro pohodlí a snadnější práci písařů užíváno v kancelářích odedávna starších listin na vzor. Listiny ty přepisovány pak do knih jako **formuláře**. Do formulářů buď přepisovány celé listiny pravé, nebo listiny smyšlené anebo listiny bez udání jmen a ně-

kterých částí. Někdy formuláři předesíláno teoretické pojednání o sestavování listin a pod.

První náš domácí formulář jest z doby Přemysla II. Nejstavnější je z kanceláře Karla IV., *Cancellaria Caroli IV.*, jehož se hojně užívalo i za hranicemi. Vedle četných takových formulářů z kanceláře královské máme další z kanceláří knížat českých, z kanceláří biskupských a klášterních, ano i městských. V XVI. století celá řada formulářů tištěna, z nich nejznámější jsou *Brickio* z *Licka* a *Sixta* z *Ottersdorfu*.

### *Perioda třetí.*

## DOBA NOVÁ.

### § 6. **Recepce cizích práv.**

Přijetí či recepce cizích práv v zemích českých dalo se dvojím směrem, jednak jako recepce starší z Němec, jednak jako novější recepce práva římského, procesu římsko-kanonického a italského práva lenního.

**Vlivy německé** v starší době jsou zcela nepatrné, omezující se ponejvíce na dvůr královský. Teprve v kolonizaci přichází k nám větší měrou saské a švábské právo. Ve Slezsku a v Lužicích při tom saské právo vytlačilo domácí právo úplně; v Čechách a na Moravě saské a švábské právo se střetlo, tvoříc základ zvláštních práv (městského, selského, manského, horního a horenského). V XV. století však saské právo jest v Horním Slezsku ze zemského práva vytlačeno a nahrazeno českým. V Čechách a na Moravě pak zvláštní práva průběhem doby ztratila souvislost s ostatním právem saským a švábským a vyvíjela se samostatně. Zato obojí Lužice a Dolní Slezsko stávají se úplně součástí territoria saského práva, tvoříce v něm důležitý člen, který mnoho k rozvoji jeho přispěl. Začíná se tam rozeznávati dvojí právo: obecné právo saské (*jus Saxonum commune*), spočívající na Saském zrcadle, a statutární právo, opírající se o pozdější prameny. V druhé polovici XVI. století souvislost však i tu přerývána, a tak pozdější zákony saské ve Slezsku neplatily.

Na vlastní české právo zemské působilo právo švábské a saské jen zcela nepatrně, a to jak se ukazuje novějším badáním, spíše ještě právo saské nežli švábské.

Při **recepti římského práva** působily různé příčiny. Církev vůbec odedávna ráda ve svých jednáních a listinách užívala zásad římského práva. Znenáhla se znalost římského práva za-

teprve z doby Václava IV. takový vojenský řád, související se jménem Jana Hájka z Hodětína. Nejznámější jest však řád Žižkův, v němž všude pronikají rovnost a demokratičnost tábořská.

Řád ten snaží se o zmírnění války. Po válkách husitských starý Hájkův řád doplněn zásadami husitskými a tvořil pak základ pro podobné proklamace pozdější.

## § 5. Listiny a formuláře.

Ve XII. století užívá se u nás listiny ještě jen zřídka. Teprve v druhé polovici XIII. století listina u nás se rozšiřuje. V kanceláři Přemysla II. vytvořeny první přesné zásady o listinách. V době Karla IV. formální význam listiny u nás vyvrcholuje.

Listiny neměly u nás však přece toho významu, jako jinde, a to proto, že právní jednání i proces zachovaly si svou ústní povahu a že se neobyčejně rozvinuly zápisy do knih veřejných (desk, knih městských a j.), které listiny namnoze nahrazovaly.

Právně nejzávažnější rozdíl je mezi listinami královskými a soukromými. Listiny starší doby jsou psány na pergamen, pozdější na papír.

Hlavní známkou pravosti **listiny královské** jest přivěšení pečeti, a to buď velké (sigillum autenticum seu majestatis) anebo malé (secret). Velká pečeť se přivěšovala na důležitější listiny, zvláště diplomy (odtud označení jich jako majestát). Velikou pečeť opatroval kancléř, bez jehož vědomí nemohla býti přivěšena.

Snad již ve XIII., jistě však ve XIV. století zapisovaly se všechny listiny kanceláří královskou vydané v stručném výtahu do **register**. Podobně dělo se i v různých českých knížecích kancelářích. Ve Slezsku se těmto registrům říkalo matriky knížecí kanceláře a nabyly tam pro převod šlechtické půdy podobného významu jako v Čechách desky.

Při **soukromých listinách** nezbytnou součástí jsou svědkové, kteří obyčejně vedle stran přivěšovali také své pečeti na listinu.

Listiny soukromé někdy psali **notáři**, jichž ověření v kano-nickém procesu bylo dokonce i nutné. Instituce notářů přišla k nám z Itálie někdy ve XIII. století. Notářství uděloval nejprve král český a papež. Od doby Karla IV. nikdo bez stvrzení českého krále nesměl u nás notářství vykonávati. Notářským listinám opatřeným značkou (signem) notáře přiznávána zvláštní moc průkazní.

Pro pohodlí a snadnější práci písařů užíváno v kancelářích odedávna starších listin na vzor. Listiny ty přepisovány pak do knih jako **formuláře**. Do formulářů buď přepisovány celé listiny pravé, nebo listiny smyšlené anebo listiny bez udání jmen a ně-

kterých částí. Někdy formuláři předesíláno teoretické pojednání o sestavování listin a pod.

První náš domácí formulář jest z doby Přemysla II. Nejstavnější je z kanceláře Karla IV., *Cancellaria Caroli IV.*, jehož se hojně užívalo i za hranicemi. Vedle četných takových formulářů z kanceláře královské máme další z kanceláří knížat českých, z kanceláří biskupských a klášterních, ano i městských. V XVI. století celá řada formulářů tištěna, z nich nejznámější jsou *Brikcího z Licka* a *Sixta z Ottersdorfu*.

### *Perioda třetí.*

## DOBA NOVÁ.

### § 6. **Recepce cizích práv.**

Přijetí či recepce cizích práv v zemích českých dalo se dvojím směrem, jednak jako recepce starší z Němec, jednak jako novější recepce práva římského, procesu římsko-kanonického a italského práva lenního.

**Vlivy německé** v starší době jsou zcela nepatrné, omezující se ponejvíce na dvůr královský. Teprve v kolonizaci přichází k nám větší měrou saské a švábské právo. Ve Slezsku a v Lužicích při tom saské právo vytlačilo domácí právo úplně; v Čechách a na Moravě saské a švábské právo se střetlo, tvoříc základ zvláštních práv (městského, selského, manského, horního a horenského). V XV. století však saské právo jest v Horním Slezsku ze zemského práva vytlačeno a nahrazeno českým. V Čechách a na Moravě pak zvláštní práva průběhem doby ztratila souvislost s ostatním právem saským a švábským a vyvíjela se samostatně. Zato obojí Lužice a Dolní Slezsko stávají se úplně součástí territoria saského práva, tvoříce v něm důležitý člen, který mnoho k rozvoji jeho přispěl. Začíná se tam rozeznávati dvojí právo: obecné právo saské (*jus Saxonum commune*), spočívající na Saském zrcadle, a statutární právo, opírající se o pozdější prameny. V druhé polovici XVI. století souvislost však i tu přerývána, a tak pozdější zákony saské ve Slezsku neplatily.

Na vlastní české právo zemské působilo právo švábské a saské jen zcela nepatrně, a to jak se ukazuje novějším badáním, spíše ještě právo saské nežli švábské.

Při **recepti římského práva** působily různé příčiny. Církev vůbec odedávna ráda ve svých jednáních a listinách užívala zásad římského práva. Znenáhla se znalost římského práva za-

čala šířiti i jinak. Ti, kdož věnovali se právnímu studiu, chodili na cizí university a tu vzdělávali se v právu římském a kanonickém, a když založena pražská universita, učilo se tam pouze oběma těmto právům, nikoli však právu domácím. Doktorů těchto cizích práv zaměstnaní v kancelářích rádi mísili do své praxe římské právo. Ve XIV. století jest u nás z římského práva recipováno na př. testament, legitimace, venia aetatis.

Panovníci čeští přáli recepci, stavové se jí vzpírali. Proto tam, kde vliv na tvoření zákona měl král, bylo vždy dosti recepce římského práva. Husitství bylo římskému právu velmi nepřiznivé, zato humanismus silně recepci jeho pomáhal.

Ovšem všechny tyto vnější důvody nebyly by stačily samy o sobě, kdyby nebylo ještě vnitřních důvodů, v domácím právu samém. Domácí právo, přesto, že jeho vývoj u nás byl vlivem nálezů zemského soudu bližší skutečnému životu, nežli v některých zemích sousedních, přece ani u nás nedovedlo udržeti stejný krok s rozvojem hospodářským. Vysoký rozvoj hospodářský nastavší u nás v XVI. století („zlatá doba českých měst“), vyžadoval dokonalejšího práva, nežli bylo dosavadní, a proto sáhuto bylo po pojmově dokonalém právu římském, jehož zavedení se v sousední říši římsko-německé již osvědčilo. Kdežto ve městech, kde byla již dřív půda připravena, bylo možno recepci provésti ihned, v zemském právu bylo stavovství ještě dlouho závorou proti římskému právu, takže tu teprve nastolený absolutismus přinesl s sebou římské právo.

V recepci samé nutno lišiti recepci římsko-kanonického procesu od recepce vlastního práva římského.

**Římsko-kanonický proces** dostal se k nám nejprve v církevních soudech, hned jak začátkem XIII. století církev dosáhla exempce. Ve světských soudech bylo to nejprve horní právo, které římský proces — po prvé ve střední Evropě ve světských soudech vůbec — u nás zavedlo zákoníkem horním Václava II.

**Římského práva** samého užito nejprve v právech zvláštních. Nejprve stalo se tak v právu církevním, když toto konkordátem (1221) bylo u nás uznáno. Potom byl to citovaný již horní zákoník Václava II., který i rozdělením svým napodoboval Justinianovy Instituce. — Větší měrou přichází římské právo do práva městského. Tam již brněnský Schöppenbuch je do značné části vzat z práva římského, a to se nezměnilo ani ve zpracování jeho Brikcím. Apelační soud Ferdinanda I., obsazený částečně doktory práv, také přispěl svou hřivnou k recepci. Jak daleko recepce ta v XVI. století pokročila, viděti nejlépe z toho, že český překlad Institucí označován jest přímo za práva městská. Konečně nový zákoník Koldínův dosavadní vývoj ukončil a utvrdil, přejav nejen římsko-kanonický proces, nýbrž i mnoho dalších ustanovení římských. Ve vedlejších zemích recepce ve městech stala se také v XVI. století a utvrzena v XVII. přijetím práv Koldínových.

Ze zemského práva podlehl dříve a více římskému právu saské právo ve Slezsku a v Lužicích, kde ponejvíce již v XVI. století jednak části římského práva byly recipovány, jednak přijata i namnoze klausule, že v nedostatku vlastních ustanovení má se podpůrně užítí práva římského.

V českém právu zemském však teprve Obnovená zřízení recipují proces římsko-kanonický a řadu římských ustanovení zvláštních. Deklaratoria a novelly pak (1640)) po prvé dovo-lávají se římského (císařského) práva jako podpůrného prame-ne. Na tom ani pozdějším vývojem již nezměněno nic, takže užíváno římského práva u nás jen tam, kde domácí prameny ustanovení neměly.

Zároveň s římským právem recipováno i italské právo lenní (libri feudorum), které tvořilo ve středověku doplnění římského práva. Ve Slezsku stalo se tak napořád již v XVI. století; v Čechách o sto let později; význam italského práva lenního byl však zase pouze podpůrný.

### § 7. Zřízení zemská a nahrazení jich společným právem různých skupin zemí habsburských.

Po bitvě bělohorské bylo rozhodnuto, že vítězství bude bezohledně využito ke zřízení absolutismu v českém státě. Ačkoliv pak ještě r. 1623 sliboval Ferdinand II. stavům českým, že je zachová při jejich právech, došlo hlavně pod vlivem kurie římské a španělských rádců r. 1627 bez ohledu na domácí (kato-lické) rádce české k vydání **Obnoveného zřízení zemského pro Čechy**, kterým byl nastolen absolutismus, třebas ještě jisté určité formy stavovství se zachovávaly. Obnovené zřízení reci-povalo římsko-kanonický proces a mnohé zásady římského práva. Obnovené zřízení vydáno bylo pouze v autentickém textu německém. Úřední překlad český v tisku ani neukončen.

Rok nato, 1628, bylo vydáno podobné zřízení Obnovené i pro Moravu také pouze německy. Český překlad moravského zřízení je tu dokonce pouze soukromou prací.

Po čase byly shrnuty některé vysvětlivky k Obnovenému zřízení jako **Deklaratoria a novelly** (1640), které ku pozdějším vydáním zřízení jako dodatky jsou připojovány.

Snahy o uplatnění Obnoveného zřízení zemského na Opavsku a Krnovsku se nezdařily, pouze některé zásady jeho tam byly zavedeny ve druhé polovici XVII. století, jinak však drželi se v obou knížetstvích starého zřízení moravského.

Ve Slezsku vůbec nedošlo k vydání zřízení obnoveného. Zří-zení některých knížetství jsou tam sice přepracována, většinou zůstala však v platnosti beze změny stará zřízení XVI. století.

Již Obnovenými zřízeními značně **vyrovnány právní rozdíly mezi Čechami a Moravou**; tím pak, že Koldínova Městská práva

stala se podpůrným pramenem v právu zemském a naopak Obnovené zřízení v právu městském, učiněn náběh i na vyrovnání mezi právem zemským a městským. Zavedením Koldína na Moravu a do částí Slezska městské právo zjednodušeno.

Za Josefa I. začala se jeviti snaha **sjednotiti právo celého českého státu**. Výsledek měla nejprve v právu trestním, kde 1707 vydáno jednotné **hrdelní právo pro Čechy, Moravu a Slezsko**. Také **směnečné právo** bylo v té době jednotným, když vratislavský řád směnečný byl recipován i pro Prahu. Snahy sjednotiti soukromé právo v novém zákoníku však k cíli nevedly. Za Marie Terezie sjednocen ještě pro celý český stát **civilní proces** a jednalo se, avšak bez výsledku, o kompilaci politických zákonů.

Zatím za Marie Terezie v duchu jejího dualistického centralismu začalo se pracovati zvláštními komisemi na tom, aby **jednotně bylo upraveno právo v českém státě a v zemích alpských**, k nimž později byla připojena i Halič. Když roku 1753 zřízena byla ve Vídni komise pro jednotné právo soukromé a trestní, přestala tím snaha po jednotném právu českého státu, a začíná snaha po jednotném právu česko-rakouském. Snaha ta měla výsledek nejprve v **s j e d n o c e n í p r á v a s m ě n e č n é h o** (1763).

Nato vedla k cíli v o b o r u p r á v a a ř í z e n í trestního, které upraveny jednotným zákonem, hrdelním (Constitutio criminalis Theresiana [1768]), charakterisovaným inkvisičním procesem a torturou. Když však byla tortura odstraněna a trest smrti zrušen, vydán byl odděleně Všeobecný zákoník o zločinech a jich trestech (1787) a Obecný soudní řád (trestní, 1788). V dalším vydání po obnově trestu smrti, byly zase právo i řízení trestní spojeny jako Zákon o zločinech a těžkých přestupcích policejních (1803).

Civilní soudní řád měl tvořiti původně čtvrtou knihu občanského zákoníka. Pracovalo se na něm i tehdy, když práce na občanském právě vázly a byl za Josefa II. (1781) publikován. Tvůrcové jeho (Holger, Froidevo) budovali ho na zásadě písemného procesu inkvisičního.

Nejméně se dařily a nejdéle trvaly práce na kodifikaci **p r á v a s o u k r o m é h o**. Když byla komise přenesena z Vídně do Brna, stal se duší její pražský advokát Azzoni, který zpracoval pro ní také právo české, kdežto moravské zvláštnosti sestavil Hájek. Po návratu komise do Vídně, hlavní práci kompilační vedl i nadále Azzoni, dále Rakušan Holger a Čech Zencker. Přesto, že všichni byli vynikající právníci, vznikl tím pro svůj rozsah neschopný života zákoník Tereziánský (Codex Theresianus 1766) v osmi svazcích, ve kterém vlivem Azzoniho a Zenckra převládalo právo české. Koncem vlády Marie Terezie a za Josefa II. byla nejprve první část občanského zákona Tere-

zianského přepracována Hortenem a roku 1786 schválena, nato přepracována i II. a III. část. Za Františka II. byl vedením Tyrolana Martiniho zrevidován znovu celý zákoník a publikován na zkoušku nejprve pro západní a krátce nato pro celou Halič (1797). Duší dalších revisí stal se Rakušan prof. Zeiller. Teprve tyto práce vedly k cíli, takže 1. června 1811 byl publikován občanský zákoník, v prvotním českém překladu označený jako kniha všeobecných zákonů městských. V definitivní své podobě vlivem hlavních kompilátorů Martiniho a Zeillera, vzdálil se občanský zákoník značně od starého práva českého.

Těmito zákoníky vytvořeno na úkor českého práva **jednotné právo** určitých zemí habsburských, jemuž najednou začali pak v XIX. století říkati zcela neoprávněně **rakouské**. Tím způsobem pak byla odstraňována platnost jednotlivých částí Obnoveného zřízení, takže z něho roku 1848 zůstala pouze část obsahující ústavu zemskou, která teprve v přívalu centralisace ústavní po tomto roce většinou zmizela. Pouze některá ustanovení z této české ústavy přetrvala i ústavní centralisaci, a uchovala se až do obnovení českého státu v jeho nynější podobě.

## § 8. **Prameny zemského (resp. říšského) práva českého.**

Hlavním pramenem práva českého bylo v této době Obnovené zřízení zemské. Vedle něho byla však řada zdrojů podpůrných. Jsou to:

1. Různé akty mezinárodní, kterými se upravoval poměr českého státu k Německu (na př. readmisse českého hlasu 1708), nebo kde se stanovovaly územní změny jeho (odstoupení Lužic 1635, ztráta Slezska 1742).

Nepatří sem řada aktů, kterými bezprávným způsobem panovníci habsburští centralisovali na úkor českého státu (1749, 1804 a j.).

2. Privilegia stavovská, která ještě Ferdinand II. 1627 v Čechách a 1628 na Moravě potvrdil. Později od strzování toho bylo upuštěno a ono obsaženo prostě v korunovační přísaze.

3. Sněmovní artikule zemských sněmů, třebaš ne v té míře, jako v době dřívější, poněvadž činnost sněmovní valně byla omezena.

4. Desky zemské, ovšem zase ne v tom širokém významu, jako tomu bylo dříve, poněvadž právotvorný význam zemského soudu zmizel.

5. Nejdůležitějším doplňkem zřízení Obnoveného byla **nařízení královská**, která se v některých dobách z české kanceláře jen sypala. Průběhem doby těchto doplňků přibývalo tolik, že bylo třeba uspořádati jich přehledy. Takových přehledů máme soukromou péčí pro Čechy, pro Moravu i pro Slezsko velmi mnoho. Za Josefa II. začal se vydávati úřední přehled všech publikova-



ných zákonů a nařízení jednak pro Čechy, jednak pro Moravu a Slezsko, z něhož 1819 vytvořena *Provincialgesetzsammlung*, vydávaná až do roku 1848 pro jednotlivá gubernia.

Zmohutněním centralismu, a v duchu toho i ideje jednotného práva tak zv. rakouského, přibýlo i hojně zákonů a nařízení vydávaných pro český stát a jiné habsburské země společně. Také o těch sestaveny nejprve různé soukromé sbírky, potom od Josefa II. vydávány úřední přehledy ve dvou seriích (zákony justiční a politické).

## § 9. Prameny zvláštních práv.

Doba pobělohorská nebyla přízniva dalšímu životu zvláštních práv, která jen živořila, takže sociální vývoj XIX. století neměl veliké práce s odklizením jich zbytků.

1. Pro **manské právo** platila ustanovení Obnoveného zřízení vedle toho však i všechny starší prameny. Novější věci doplňovány byly řadou nařízení královských. K tomu přistoupilo pak od XVII. století všeobecné podpůrné užívání lenního práva langobardsko-italského či *libri feudorum*. Některé drobné prameny domácího původu z této doby nemají valného významu.

V XVIII. a XIX. století pracovalo se také na lenním zákoníku rakouském, a když se nezdařil, na lenním zákoníku pro český stát. Ani tato snaha k cíli nevedla.

2. **Právo církevní** nenabývalo již starého významu, ačkoliv protireformací v českých zemích katolictví bylo obnoveno. Staloť se katolictví náboženstvím státním, a stát staral se i o vnitřní jeho věci. Febronianismus XVIII. století panující i u nás, zvláště za Josefa II., zásadu tu utvrdil. Najdeme proto zase již v XVII. století a ještě více v XVIII. velikou řadou nařízení státních o věcech církevních, a s nimi také řadu sbírek zvláštních o nařízeních těch.

3. V **právu městském** Koldínův zákoník zůstal převratem bělohorským nedotčen. Zvykově stalo se právo Obnoveného zřízení a římské právo podpůrným pramenem pro města.

Zato došlo v XVII. století k zavedení Koldínova zákoníku na Moravu a v XVIII. století do Kladska i do většiny měst Horního Slezska.

Důsledkem tohoto rozšíření byla jednak jeho nová vydání, jednak překlady do němčiny (v Norimberce, v Brně).

Jako v jiných právech i v městském vydána však také v této době řada doplňujících nařízení, jichž přehledy byly několikrát sestaveny.

Zákoník Koldínův pozbýval platnosti právě tak jako Obnovené zřízení zaváděním t. zv. práva rakouského.

**Cechovní poměry** uspořádány jednotně generálními cechovními řády, pro celý český stát vydanými.

4. **Horní právo** ustrnulo na delší dobu nadobro. Teprve za Marie Terezie uspořádán přehled dosud platného práva a spolu i upraven návrh na horní zákoník pro celý český stát. Nedošlo však k jeho provedení.

**Viničné právo** spočívá i nadále na různých řádech. V XVIII. století vydány pro ně jednotné zásady v Čechách i na Moravě.

5. **Vesnické právo** stává se naprosto odvislým od vrchnosti a prameny jeho jsou v XVII. století vesměs vrchnostenského původu. Jsou to zase hospodářské instrukce a řády (zvláště významná *Valdštejnova instrukce frýdlandská*), jakož i urbáře a knihy vesnické. V XVIII. století přistupují k tomu také nařízení, kterými stát vykonává dohled na vrchnosti, a snaží se zlepšiti osud sedláka.

6. Zvláštních pramenů **práva vojenského** od dob války třicetileté pro český stát není, poněvadž vojsko české netvořilo již zvláštních jednotek, nýbrž splývalo s vojskem „císařským“ (příp. později „rakouským“).

### *Perioda čtvrtá.*

## DOBA ÚSTAVNÍ.

### § 10. Ráz právního vývoje.

Po roce 1848 mizí se zřízením stavovským i zvláštní práva, pokud souvisejí se stavy: šlechtické — zemské, městské i vesnické (7. září 1848 zrušeno soudnictví patrimonijní) a zase je tu po staletích jednotné právo pro všechno obyvatelstvo. Během roku 1850 zrušeny byly i všechny privilegované instance soudní i zvláštní soudy horní, merkantilní a lenní, pokud se týče jejich osobní kompetence, a prohlášena byla rovnost státních občanů před zákonem. Jako práva zvláštních poměrů zůstala ze starých právo horní, směnečné a obchodní, za to vznikla řada nových práv utvořených novými potřebami života hospodářského: patentní, živnostenské, důchodkové a j. Z osobních zvláštních práv zůstalo jen právo vojenské trestní. Zmizelo úplně právo lenní, když jsou léna osvobozena říšským zákonem z 17. XII. 1862, a zemskými zákony (pro Čechy, Moravu a Slezsko) z 12. V. 1869. Zvláštní církvení právo bylo sice konkordátem z 18. srpna 1855, který zaváděl značnou měrou platnost kanonického práva, obnoveno, a došlo i k provinciální synodě české 1860, a k řadě synod diecésních (1863—73). Avšak již prosincová ústava (1867) nedbá jeho ustanovení, a další zákony (tři z 25. května 1868) postupně

# PŘEHLED PANOVNÍKŮ ČESKÝCH.

Samo asi 623—658 VII. století

## Říše velkomoravská.

Mojmír I.	830—846	} IX. století
Rastislav	846—870	
Svatopluk	871—894	
Mojmír II.	894—906	

### Přemyslovci:

### Česká říše.

Krok			
Libuše—Přemysl		} mytická knížata	
Nezamysl			
Mnata			
Vojen			
Vnislav			
Křesomysl			
Neklan			
Hostivít			
Bořivoj	— zemřel před 890	— osoba polomytická	IX. století
Spytihněv	do 916		
Vratislav	do 920		
Václav Svatý	do 929		
Boleslav I.	929—967		
Boleslav II.	967—999		
Boleslav III.	999—1002		
Vladivoj	1002—1003	polský	
Jaromír	1003		
Boleslav III.	1003		
Boleslav Chrabrý	1003—1004	polský	
Jaromír	1004—1012		
Oldřich	1012—1034		
Břetislav	1034—1055		
Spytihněv	1055—1061		
Vratislav II.	1061—1092		
Břetislav II.	1092—1100		
Bořivoj	1100—1107		
Svatopluk	1107—1109		
Vladislav I.	1109—1125		
Soběslav	1125—1140		
Vladislav II.	1140—1173		
Soběslav III.	1173—1179		
Fridrich	1179—1189		
Konrád Ota	1189—1191		
Václav	1191		
Přemysl	1192—1193		
Jindřich Břetislav	1193—1197		
Vladislav III.	1197		

**Přemyslovci:**

Přemysl I.	1197—1230
Václav I.	1230—1253
Přemysl II.	1253—1278
Václav II.	1278—1305
Václav III.	1305—1306

} XIII. století

**Přechodní doba:**

Rudolf Habsburský	1306—1307
Jindřich Korutanský	1307—1310

} XIV. století

**Lucemburkové:**

Jan	1310—1346
Karel I. (IV.)	1346—1378
Václav IV.	1378—1419

**Války husitské.**

Zikmund	1436—1437
---------	-----------

**Habsburkové:**

Albrecht	1437—1439
Bezkráloví	1440—1452
Ladislav Pohrobek	1453—1457

} XV. století.

**Národní král:**

Jiří z Poděbrad	1458—1471
-----------------	-----------

**Jagellovci:**

Vladislav I. (II.)	1471—1516
Ludvík I. (II.)	1516—1526

**Habsburkové:**

Ferdinand I.	1526—1564
Maxmilian I. (II.)	1564—1576
Rudolf (II.)	1576—1611
Matyáš (II.)	1611—1619

} XVI. století

Fridrich Falcký jako protikrál	1619—1620
Ferdinand II.	1619—1637
Ferdinand III.	1637—1657
Leopold I.	1657—1705

} XVII. století

Josef I.	1705—1711
Karel II. (VI.)	1711—1740
Marie Terezie	1740—1780

} XVIII. století

**Habsburko-Lotringové:**

Josef II.	1780—1790
Leopold II.	1790—1792
František I.	1792—1835
Ferdinand V.	1835—1848
František Josef I.	1848—1916
Karel I.	1916—1918

} XIX. století

} XX. století

# Z LITERATURY A VYDÁNÍ PRAMENŮ.

## I. Prameny.

### Všeobecná literatura o právních pramenech.

Srov. liter. uved. na str. 8—9. — H a n k a, Přehled pramenů právních v Čechách 1843. — Rössler, Quellenkunde der Rechtsgeschichte Böhmens 1846. — Legis--Glückselig, Literatur-Geschichte des böhm. Staats und Privatrechtes 1847. — D'Elvert, Historische Literatur-Geschichte von Mähren u. Öst.-Schlesien 1850. — Hanel, Ocrť literarne povjesti prava českoga, Rad jug. akad. XXXVI. a XLIII. — Stobbe, Geschichte der deutschen Rechtsquellen I—II. 1860—4. — K a p r a s, Literatura čes. práv. děj. „Pam. Všehrdů“ 1918.

### Recepce cizích práv.

M e i s t e r, Über die Aufnahme des Sachsenrechtes in Schlesien 1808. — G a u p p, Das deutsche Recht, Z. Deutsches R. III. — H a n e l, O vlivu práva německého v Čechách a na Moravě 1874. — W e i z s ä c k e r, Die Ausbreitung des deutschen Rechtes in Osteuropa, Deutsches Volkstum 1926. — K a p r a s, Právo hornoslezské, Pocta Balzerova 1925. — O t t, Beiträge zur Rezeptionsgeschichte 1879; Das Eindringen des kanonischen Rechts in B. u. M., Z. Savigny St. XXXIV. kanon. — V e č e r a, Dějiny přijetí římského práva v zemích koruny české, Museum XXXVII. — H u b e, O znaczeniu prawa rzymskiego i rzymsko-byzantińskiego u narodów słowiańskich 1868. — B o h á č e k, Římské právní prvky v právní knize brněnského písaře Jana 1924.

### Desky zemské.

Č e l a k o v s k ý, O deskách, Ottův Slovník VII. — R a n d a, Přehled vzniku a vývinu desk 1870. — M a a s b u r g, Die Entwicklung des Institutes der öffentl. Bücher in B. 1877. — B r a n d l, O deskách zemských, Čas. Mat. Mor. II. — K l e c a n d a, Obnovení desk zemských po požáru r. 1541, Zprávy zem. arch. V. 1918. — D e m u t h, Geschichte der Landtafel im Markgr. Mähren 1857. — Š e m b e r a, Staré desky zemské i manské v Moravě i Opavsku, Čas. čes. mus. XX. — (Viz dále liter. zem. soudu.)

V y d á n í d e s k, E m l e r, Reliquiae tabularum terrae I—II. 1870-72. B r a n d l - B r e t h o l z, Knihy pŕihonné, I—VII. 1872 i n.; C h l u m e c k y, C h y t i l, D e m u t h, W o l f s k r o n, Die mährische Landtafel I—II. 1856. — K a p r a s, Pozůstatky knih zem. práva opavského I—II. 1906-8. — R a u s c h e r, Soudní knihy osvětimské a zátorské 1440—1562, 1931.

### Právní knihy.

W e r u n s k y, Der Ordo iudicii terrae, Z. Savigny St. R. G. X. Germ. — S e d l á č e k, Ondřej z Dubé. Progr. g. Tábor 1898. — J i r e č e k, Příspěvky k literárnímu rozboru památníků práva v Č. a na

M., Čas. čes. musea XXXV—VII. — Brandl, *Kniha Tovačovská*, 1868. — Jecht, *Über die in Görlitz vorhandenen Handschriften des Ssp.* 1906. — Borckling-Gierke, *Die deutschen Rechtsbücher des Mittelalters* 1931.

Vydání *Knihy Rožmberské*: Palacký v Arch. č. I., Kucharski *Antiqua monum. jur. slov.* III.; Jireček *Cod. jur.* II. 2; Brandl 1872; Gebauer v *List. fil.* 1880. — *Řádu práva zem.*: Palacký A. Č. II., Kucharski V., Jireček II. 2, Jireček, *Svod zákonů slov.* XXXII., Zigel 1901. — *Ondřeje z Dubé*: Palacký II., Kucharski IV., Jireček II. 2, Čáda 1930. — *Viktorin Kornel ze Všehrd*: Hanka 1841, Jireček 1874. — *Kniha Tovačovská*: Demuth 1858, Brandl 1868. — *Kniha Drnovská*: Brandl 1868. — *Právní kniha zhořelecká*: Homeyer, *Sachsenspiegel II.* (1844). — Köhler, *Scriptores rerum Lusaticarum.* I.—II. 1838—47.

### Zřízení zemská.

Čelakovský, *O zákonodárné činnosti Karla IV.*, *Právník* XVIII. — Werunsky, *Die Majestas Carolina*, Savigny *Z. RG.* IX. Germ. — Rieger, *Landesordnungen*, Mischler-Ulbricht, *Öst. Staatsw.* 2. vyd., II. sv. — Chytil, *Die Landesordnungen von Mähren* H. S. IV. — Dvořák, *Moravská zřízení zem.* 1900. — Gindely, *Vznik Obnoveného zřízení zem.*, *Právník* XXXIII. — Jireček, *O Obnov. zřiz. zem. mor.*, *Čas. Mat. Mor.* XV. — Kapras, *Zemská zřízení opolskoratibořské a těšínské*, *Sborník v. pr. a st.* XXII.

Vydání *Maj. Carolinae*, *Geschin* 1617, Palacký A. Č. III., Jireček *Cod.* II. 2. — *Zřiz. Vladislavské*, Palacký A. Č. V.; *česká zřízení XVI. století*, bratři Jirečkové 1882. — *Obnovené zřízení české*, Jireček 1888, *Ob. zř. moravské*, Jireček 1890. — *Slezské právo zemské*, Gaupp 1828.

### Snesení sněmovní.

Vydání: *Starší akta pro Čechy*, Palacký A. Č. I.—IV., *pro Moravu Kameníček*, *tamtéž* X.—XI. — *Sněmy české po 1526*, sv. I.—XI. a XV. 1877—1917. — *Slezské Palm-Krebs*, *Acta publica* I.—VIII., 1865 až 1906.

### Právo městské.

Čelakovský, *O právech městských Brikciho z Licska*, *Právník* XIX. — Jireček, *O zpořizení Práv městských*, Pavel Krist. z Koldina, t. XV. — Emler, *Práva měst českých* t. IX. — Zoubek, *Odvolání měst českých k vrch. právu Starého města pražského*, *Pam. arch.* VII. — Lippert, *Das Recht am alten Schöppenstuhle zu Leitmeritz*, *Mit. V. Gesch. Deutschen Böhm.* VI. — Weizäcker, *Egerer u. Nürnberger Stadtrecht*, *Jahrbuch G. D. B.* III. 1934. — Grunzel, *Über die deutschen Stadtrechte B. u. M.*, t. XXX. — Prasek, *Organisace práv magdeburských na sev. Moravě* 1900. — Jecht, *Quellen zur Geschichte der Stadt Görlitz* 1909.

Prochaska, *Über die Entstehung und Entwicklung der ältesten Stadtbücher in Böhmen*. *Mit. V. G. Deutschen Böhm.* XXII. — Emler, *O nejstarších knihách městských v Č.*, *Věst. sp. n.* 1873. — Rehme, *Über die Breslauer Stadtbücher*, 1909; *Stadtbücher des Mittelalters* I. 1927. — Vojtíšek, *O studiu městských knih čes.*, *Věst. akad.* 1915; *K počátkům městských knih pražských*, *Právník* 1921; *O nejstarších českých měst. knihách*, *Pekařův Sb.*, 1930; *Vývoj městských knih* I. 1928.

Vydání: Rössler, Rechtsdenkmäler aus B. u. M. I.—II. (Kniha pražská a brněnská) 1845-52. — Tomaschek, Oberhof Iglau 1868. — Meinardus, Neumarkter Rechtsbuch 1906. — Fischel, Olmützer Gerichtsordnung 1903. — Čelakovský, Codex Juris municipalis I.—II., 1886-95. — Tschoppe-Stenzel, Urkundensammlung z. G. der Städte in Schlesien 1832. — Briekého vyd. bratři Jirečkové 1880. — Koldína J. Jireček 1876. — Skoro všechna větší města mají vydané své listáře. — Také řada městských knih je vydána na př. Nový Bydžov (Kapras 1907), Jičín (Menšík 1898), Česká Kamenice (Horcziczka 1915), Vratislav (Grünhagen 1860), Zhořelec (Jecht v Cod. Lus. sup.), Lubín (W. Lippert 1911) a j.

### Právo manské.

Kadlec, Desky manské, Ottův Slovník VII. — Lechner, Die ältesten Belehnungs- und Lehengerichtsbücher des Bistums Olmütz 1902. — Haimerl, Quellen des böhmischen Lehenrechtes 1847. — Friedrich I. a II. kniha povolací v A. Č. XXXI. a XXXV. — VII. kniha pu-honná 1929. — Kristen, Soud dvorský a jeho knihy za krále Ladislava 1931.

### Právo církevní.

Schulte, Die canonischen Handschriften der Prager Bibliotheken 1868. — Höfler, Prager Concillen in der vorhussitischen Periode 1862. — Fasseau, Collectio synodorum et statutorum dioec. Olomucensis 1766. — Montbach, Statuta synodalia dioec. Wratislaviensis 1855. — Stenzel, Urkunden zur Gesch. des Bistums Breslau 1845. — Celá řada klášterů má vydány své listiny. — Také některé knihy kancelářů biskupských jsou vydány, pro Prahu acta judiciaria od Tadry I.—VII. 1893—1901, libri erectionum od Borového. I.—V. 1875—89 a VI. od Podlahy 1915 a n., libri confirmationum od Emlera a Tingla I.—X. 1867—89, libri ordinationum od Podlahy I.—II. 1910 a n. — Akta konsistoře podobojí vydal Borový 1868 a Pažout 1906. — Řada protest. řádů církevních otištěna jest v Jahrb. Protest. öst. d. l. — Bidlo, Akta jednoty bratrské I.—II. 1915—23.

### Právo horní.

Schmidt, Sammlung der Berggesetze B., M. u. Schl., I.—XIII., 1832 a. n. — Tomaschek, Das alte Bergrecht von Iglau 1897 — Weizsäcker, Sächsisches Bergrecht in Böhmen, 1929; Das Graupner Bergbuch 1932. — Sternberg, Urkundenbuch zur Geschichte der böhm. Bergwerke 1837. — Wutke, Schlesiens Bergbau, Cod. Sil. XX.—XXI. — Zákoník Václava II., vyd. Jireček, Cod. I., Zycha, Bergrecht II.

### Právo vesnické.

Kalousek, Řády selské, A. Č. XXII.—XXIV. a XXIX. — Černý, Hospodářské instrukce 1930. — Emler, Deset urbářů českých 1881. — Chlumecky, Einige Dorfweisthümer, A. öst. Gesch. XVII. — Bretholz, Das Urbar der Liechtensteinschen Herrschaft, Nikolsburg, 1930. — Meitzen, Urkunden schlesischer Dörfer, Cod. Sil. IV. — Kapras, Opolsko-ratibořské robotní řády, Sborník v. pr. a st. XVI.

## Listiny a formuláře.

Listiny vydány jsou ve sbírkách. Chronologicky upraven codex český (Friedrich I.—II. 1907-12), moravský (Boczek, Chytil, Chlumecky, Brandl, Bretholz I.—XV. 1836-1903), a hornolužický (Köhler, Jecht, I.—V. 1856—1928). Podle předmětů rozdělen slezský (I.—XXXVI. 1857 až 1933) a dolnolužický (Theimer—W. Lippert I.—IV. 1897-1933). — Regesta máme pro Čechy a Moravu (Erben—Emler, I.—IV. 1855—92, VI. [Mendl] 1928), Kladsko (Volkmer—Hohaus, I.—II. 1883-8), Chebsko (Gratl I. 1884-6), Slezsko (Grünhagen—Wutke, 1868—1922), Opavsko (Kopetzky 1871), Lužici Horní (I.—II., 1799—1825) a Dolní (Worbs 1834.) — Friedrich, Acta regum Bohemiae I.—II., 1908. — Hrubý, Archiwum coronae regni Bohemiae II., 1928.

Č a d a, Význam formulářů pro právní historii, Všehrd IV. — Č a d a Č a d o v á, Moravské sbírky formulářové, Sborník J. B. Nováka 1933. — Formulářů vydána jest celá řada, nejvíce Tadrou, který vydal i Cancellaria Caroli IV. (1895).

## II. Dějiny státního zřízení.

### 1. Území českého státu a jeho obyvatelstvo.

#### Vývoj území českého státu.

Srov. literaturu všeob. na str. 8—9. — K a p r a s, Český stát v historickém vývoji, 3. vyd. 1920. — V. H r u b ý, Původní hranice biskupství pražského a hranice říše české, Čas. Mat. Mor. 1926. — S e d l á č e k, Jak se měnily a ustálily meze Čech a Rakous Dolních, Progr. g. Tábor 1877; O ustálení hranic mezi Čechami a Lužici, Čas. čes. mus. 1892. — Š i m e k, Západní hranice Slavnickovy říše 1928. — G r o t e f e n d, Die Erwerbungspolitik K. Karls IV. 1909. — K ü r s c h n e r, Eger u. Böhmen 1870. — G r a d l, Geschichte des Egerlandes 1893. — Č e l a k o v s k ý: Dějiny Chebska, Ottův Slov. XII. — W i n t e r l i n g, Die Reichspfandschaft Eger 1925. — W e d e k i n d, Gesch. der Grafenschaft Glatz 1857.

D e n i s, La Bohême depuis la Montagne Blanche I. (též čes. Vančura) — G o l l, Válka o země koruny české 1740—42 I. 1915. — S l a v í k, Pruské usilování o země české 1901. — B. R i e g e r, Království České a Napoleon I., Drobné spisy I. — S e d l á č e k, Meze knížetství Frýdlantského, ČČM 1877.

Č e r v i n k a, Slované na Moravě a říše velkomoravská 1927. — Říša velkomoravská. Sborník 2. vyd. 1935. — B r a n d l, Poměry markrabství moravského ke koruně české, Právník IX. — K a p r a s, Morava součástí českého státu, Čas pro vědu pr. a st. I. — H o r n a, K dějinám centralisace Moravy 1929. — B a j a k o v s k ý, Das Lehenfürstentum Olmütz, Notitzblatt 1881—2. — B i e r m a n n, Geschichte der Herzogtümer Troppau und Jägerndorf 1874. — D u d í k, Des Herzogtums Troppau ehemalige Stellung zur Mgf. Mähren 1857. — K a p r a s, Staatsrechtliche Verhältnisse des Troppauer Landes im Mittelalter, Z. G. u. KG. Öst. Schlesien 1917. — D' E l v e r t, Zur Geschichte des Erzbistums Olmütz, H. S. XXIX. — E n s, Das Oppaland I.—IV. 1835—7. — P o p i o l e k, Dzieje Slezska Austr. 1913—5.

D u š e k, O připojení knížetství Slezských ke koruně české, Čas. čes. mus. 1885. — B i e r m a n n, Gesch. des Herzg. Teschen, 2. vyd., 1894. — P r a s e k, Dějiny Těšínska 1894. — S l á m a, Dějiny Těšínska 1889. — T o m k o w i c z, Dzieje księstwa Oswięcimskiego i Zatorskiego 1848. — N e u f e r t, Die schlesischen Erwerbungen des Mgf. Georg von Brandenburg 1883. — J e g e l, Die Schlesischen Besitzungen



der frankischen Hohenzollern, Z. G. u. KG. Öst. Schlesien X. — G u d e, Staat von Schlesien 1737. — S u l k o w s k i, Hist. Darstellung des Herzogtums Bielitz 1814. — P f i t z n e r, Besiedlungs-, Verfassungs- u. Verwaltungs-Gesch. des Breslauer Bistumslandes I. 1926. — H i s t o r j a Sleska (I. Sborník vyd. Akad. krakovskou 1933).

S e e l i g e r, Bund der Sechsstätte, N. Laus. Mag. LXXII. — K ö h l e r, Bund der Sechsstädte der Oberlausitz, 1846. — W. L i p p e r t, Wettiner und Wittelsbacher 1894. — G e l b e, Herzog Johann von Görlitz 1883. — B a c h m a n n, Die Wiedervereinigung der Lausitz mit Böhmen, A. öst. Gesch. LXIV. — W o r b s, Geschichte von Gottbus, N. Laus. Mag. I. — G r o s s e, Entwicklung der Verfassung und des öffentlichen Rechts der Niederlausitz seit 1635 N. L. Mag. LV. — D e u m e r, Der rechtliche Anspruch Böhmen-Österreichs auf d. k. s. Mgf. Oberlausitz 1884. — M a x H e r z o g z u S a c h s e n, Die Staatsrechtliche Stellung des k. s. Mgf. Oberlausitz 1892. — L e h m a n n, Bibliographie zur Geschichte der Niederlausitz 1928.

L o m m e r, Die böhmischen Leben in der Oberpfalz I.—II. 1907—9. — S c h m i d t B r u n o, Ansprüche auswärtiger Staaten auf gegenwärtiges deutsches Reichsgebiet 1894. — P r a u s n i t z, Feuda extra curtem 1929.

R i e d e l, Erwerbung der Mark Brandenburg durch das Luxemburgsche Haus, 1840. — F i x, Die Territorialgeschichte des brandenburgisch-preussischen Staates, 3. vyd. 1884. — H e i d e m a n n, Die Mark Brandenburg unter Jobst von Mähren 1881. — B r a n d e n b u r g, König Siegmund und Kurfürst Friedrich I., 1890. — S c h r ö t t e r, Geschichte des Luxemburger Landes 1882.

### **Poměr českého státu k říši římsko-německé.**

P e r n i c e, Die Verfassungsrechte der im Reichsrate vertretenen Königsreiche und Länder der öst.-ung. Monarchie I. 1872. — T o m e k, O právním poměru Čech k říši německé, Čas. čes. mus. XXXI. — S c h ä f e r, Staatsrechtliche Beziehungen Böhmens zum Reiche bis zum Jahre 1212, 1886. — D ü m m l e r, De Bohemiae condicione Carolis imperantibus 1854. — K ö s t e r, Die staatsrechtlichen Beziehungen der böhmischen Herzöge und Könige zu den deutschen Kaisern von Otto d. G. bis Ottokar II., 1912. — A. M ü l l e r, Geschichte der böhmischen Kur von der Wahl Rudolfs I. bis zu der Wahl Karls V. 1891. — P e r e l, Zur Gesch. der böhm. Kur im XIV. u. XV. Jahrh. Z. Savigny St. Germ. XLV., 1925. — F i s c h e l, Mährens staatsrechtliches Verhältnis zum deutschen Reiche und zu Böhmen im Mittelalter v jeho Studien zur öst. Reichsgeschichte 1906. — K a p r a s, Státoprávní poměr Moravy k říši německé a ke koruně české ve středověku, Čas. čes. mus. 1907.

K o s s, Mocran et Mocran, Zpr. čes. zem. arch. VII. — B. R i e g e r, Příspěvek k dějinám českého kurfirství a arcibiskupství, Drobné spisy I. — V a v ř í n e k, O státoprávním poměru zemí českých ke staré říši německé, Sbor. v. pr. a st. IV. — B a x a, Jednání o připojení zemí koruny české k německému bundu, ČČM. 1906. — Die staatsrechtlichen Verhältnisse der Herzogstümer Auschwitz und Zator 1848. — S c h n e e, Das Verhältnis Schlesiens zum Deutschen Reiche 1923.

### **Rozvrstvení obyvatelstva.**

š l e c h t a: L i p p e r t, Über den Ursprung des Adels, Z Sozialwissenschaft 1902. — S e d l á č e k, Gedanken über den Ursprung des böhm.-mähr. Adels, Věst. sp. nauk 1890. — K o s s, Zur Frage nach der Entstehung und Entwicklung des böhmischen Herrenstandes, 1920. —

Brandl, Stav panský a rytířský, Čas. Mat. Mor. I. — Knothe, Geschichte des Oberlausitzchen Adels 1879. — Sedláček, Pýcha urozenosti a vývody u starých Čechův, Věst. sp. n. 1914. — Houdek, Moravské vývody erbovní 1917. — Cindely, Die Entwicklung des böhm. Adels und der Inkolatsverhältnisse, Abh. böhm. Gesell. Wiss. VII. — Pinsker, Český stav panský a říšské hrabství, Právník XXXVIII.; O promlčení a vydržení šlechtictví v Čechách, t. XXXIX. — Boetticher, Geschichte des oberlausitzer, Adels, I.—II. 1912—13. — v. Doerr, Der Adel der böhm. Kronländer 1900. — Král v. Dobrá Voda, Der Adel von Böhmen, Mähren, Schlesien 1904. — Meraviglia-Crivelli, Der böhmische Adel, Siebmachers Wappenbuch 1880. — Kadich-Blažek, Der mährische Adel, t. 1887—99. — Blažek, Der Adel v. öst. Schlesien, t. 1885. — Rieger, Incolat, v Mischler-Ulbrich, Öst. Staatsw., 2. vyd. II. díl. — Grünberg, Die Grundeigentumsfähigkeit in den böhmischen Ländern, Studien zur öst. Agrargeschichte 1901. — Kolář-Sedláček, Českomoravská heraldika, I. 1902. — Baxa, Inkolát v zemích koruny české 1749—1848, 1908.

Preláti: Rybička, Stav prelátský v Čechách a na Moravě 1778—80, Věst. sp. n. 1892. — Henner, O rakouských zákonech amortisačních 1892.

Měšťané: Winter, Kulturní obrazy českých měst, I. — Teige, Seznamy měšťanů pražských, Almanach Prahy V. — Falk, Die landesverfassungsmäßigen Verhältnisse der kg. Städte in B. 1897. — Vojtíšek, Měšťané kr. hl. m. Prahy 1784—1848, Almanach Prahy XVII.

Svobodníci: Twrddy, Pragmatische Geschichte der böhm. Freysassen 1804. — Klaudi, Die Freisassen 1844. — Müller, Svobodníci 1905. — D'Elvert, Das Institut der Freisassen im M. u. Schl., Wagners Z. 1840. — Penker, Beiträge z. G. der Böhm. Freisassen, M. V. G. D. B. sv. VIII.

Sedláci poddaní: Krofta, Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě, 1919. — Šusta, Otroctví a velkostatek v Čechách, Čes. čas. hist. V. — Peisker, Die Knechtschaft in Böhmen 1890. — Prasek, Dějiny stavu selského, Sel. Arch. I.—II. — Kadlec O poddanství a robotě v zemích českých 1899. — Grünberg, Die Bauernbefreiung, I. 1894. — Rachfahl, Zur Geschichte der Grundherrschaft in Schlesien, Savigny Z. R. G. XVI. Germ. — Knapp und Kern, Die ländliche Verfassung Niederschlesiens, Schmollers Jahrb. XIX. — Pekař, Kniha o Kosti II. — Vacek, Selský stav v Čechách, Čas. děj. ven. XIV. — B. Rieger, O poměru českých stavů k reformám poddanským za Marie Terezie 1892. — Grünberg, Die Bauernbefreiung und die Auflösung der Gutsherrlich-bäuerlichen Verhältnisse in B., M., Schl. 1893. — Kadlec, Valaši a valašské právo 1916. — Roubík, Dějiny Chodů, 1931.

Židé: Bondy-Dvorský. K historii židů v Č., na M. a ve Sl., I.—II. 1906. — Rezníček, Židé v zemích českých, 1900. — D'Elvert, Gesch. der Juden in Mähren und Schlesien, H. S. XXX. — Bretholz, Geschichte der Juden in Maehren I., 1934; Quellen zur Geschichte der Juden in M., 1935. — Braun, Gesch. der Juden in Schlesien, I.—V., 1896—1910.

Všeobecná literatura: Lippert a Vacek, viz str. 9. — Šujan, Nejstarší sociální zřízení na Moravě, Čas. Mat. Mor. 1916. — Brandl, Společenské poměry v naší vlasti před r. 1620, 1866. — Wuttke, Die schlesischen Stände, 1847. — Šujan, Společenské poměry v zemích koruny české v l. 1648—58, Sborník Tomkův 1888.

## Poměry národnostní.

Šolc, Národnost a její význam v životě veřejném I., 1881. — D'Elvert, Zur Geschichte des Deutschtums in Öst.-Ungarn 1884. — Tezner, Die Slaven in Deutschland 1902. — Niederle-Hýbl, Národopisný vývoj říše rak.-uh., Česká politika I. — Sedláček, Historický přehled poměrů národnostních v Čechách. Ottův slov. VI. — Bartoča, Jak čeština se stala jazykem jednacím v zemích koruny české, 1903. — Koerner, Národnostní a jazyková otázka v Předlitavsku, Česká politika I. — Bendel, Die Deutschen in Böhmen, Mähren und Schlesien 1884. — Fischel, Das österr. Sprachenrecht, 2. vyd., 1910. — Hugelman, Das Nationalitätenrecht des alten Oesterreichs 1934. — Pravdomil, Čechové a Němci v Čechách 1904. — Muk, Po stopách národního vědomí čes. šlechty poběl. 1931. — Kapras, Přehled vývoje české jazykové otázky, 1910; Český úřední jazyk ve Slezsku 1909; Mapa poněmčování zemí koruny české, 2. vyd., 1919; Češi a Němci v českém státě 1930; Jazyková a národnostní otázka na Těšínsku 1930. — Šembera, O Slovanech v Dolních Rakousích, Čas. čes. mus. 1845. — Prasek, Boj o češtinu, Osvěta 1882; Čeština v Opavsku 1877. — Weinhold, Die Verbreitung und Herkunft der Deutschen in Schlesien, 1887. — Knothe, Geschichte der Germanisation der Oberlausitz. A. sächs. G. N. F. II. — Andree, Das Sprachgebiet der Lausitzer Wenden seit XVI. Jahr., Mit V. G. Deutschen Böhm. XI. — Muka, Prinoski k stawiznam přiněmčonych stron Delnje Lužicy, Čas. Mač. serb. LXIV.; Die Grenzen des serbischen Sprachgebiets in alter Zeit, Archiv f., slav. Phil. XXVI. — Jenč, Stawizny serbskeje ryče a narodnosčeje, Čas. Mač. serb. 1849—54. — Lehmann, Geschichte des Wendentums in der Niederlausitz 1930. — Klik, Národnostní poměry v Čechách od válek husitských do bitvy bělohorské. Čas. čes. hist. XXVII. — Krofta, Němci v Čechách 1926 (něm. 1924); Národnostní vývoj zemí čsl. 1934. — Kapras, Lužice jako menšina 1927. — Kliment, Státní občanství a národnost v čes. právu, Kaprasův Sborník 1930.

Niederle, Slovanský svět 1909. — Malý, Naše znovuzrození I.—VI. 1880—4. — Masaryk, Česká otázka, 2. vyd. 1908. — Adámek, Doba poroby a vzkříšení 1878. — Dvořák, Změny národnostní hranice v Čechách od pol. XVIII. stol., Národ 1919. — Fischel, Panславismus bis zum Weltkrieg 1919. — Zemrich, Sprachgrenze und Deutschtum in B. 1902. — Srb, Boj za naše právo národní 1888. — Rieger, Z germanizačního úsilí XVIII. věku, Drobné spisy I. — Šubert, Vývoj a život českých menšin 1908—9. — Hubka, Naše menšiny na českém jihu 1900; Čechové v Dolních Rakousích 1901. — Kubín, Čechové kladští, Nová čes. revue II. — Boháč, Vývoj jazykové hranice na Moravě, Prog. r. Uher. Brod 1907—8. — Šembera, Obyvatelstvo české a německé na Moravě 1873. — Kryčar, Jihomoravští hraničáři 1925. — Hanuš, Národní muzeum a naše obrození I., 1921.

Gumpowicz, Das Recht der Nationalitäten u. Sprachen in Oest.-Ung. 1879. — Fischel, Materialien zur Sprachenfrage in Oest. 1902. — Rauchberg, Der Nationale Besitzstand in Böhmen I.—III. 1905. — Bachmann, D. Einführung u. Geltung der inneren deutschen Amtssprache in Böhmen 1908. — Herald, O české řeči úřední (také německy) 1909. — Skene, Vznik a rozvoj slov. národního hnutí v Čechách a na Moravě v XIX. stol. (také německy) 1893. — Rádl, Válka Čechů s Němci 1928. — Gierach, Die deutsche Sprache in Böhmen 1927. — Pfitzner, Das Erwachen der Sudetendeutschen 1926. — Český živel v Deutschböhmen (red. Kapras) 1918. — Sebeurčení a Deutschböhmen (red. Kapras) 1918. — Czernig, Ethnographie der oest. Monarchie 1855—7.

Adámek, Ze Slezska 1903. — Kudela, O Slezsku 1909. — Lukeš, Obraz Slezska v číslech 1913. — Sláma, Vlastenecké putování

po Slezsku 1886. — Vyhliđal, Naše Slezsko 1900; Čechové v pruském Slezsku 1900. — Schubert, Ziffern zur Frage des niederoest. Tschecheneinschlags 1902. — Kubín, České Kladsko 1926. — Böhmerland Flugschriften (40 seš.). — Sudetendeutsche Heimatsgaue (38 seš.). — Unser Kuhländchen (od 1912). — Unser Egerland (od 1912). —

Eöt wös, Über die Gleichberechtigung der Nationalitäten in Oest. 1850. — Gabler, Die nationale Politik in Oest. 1850. — Jungmann, O užívání jazyka v Rakousku (také německy) 1848. — Šembera, O rovnosti jazyka českého a německého v Moravě (také německy) 1848. — Ficker, Die Volksstämme des oest.-ung. Monarchie 1869. — Russ, Der Sprachenstreit in Oest. 1884. — Madeyski, Die deutsche Staatsprache 1884. — Fischel, Die Prazaksche Sprachenverordnung 1886. — Herbst, Das deutsche Sprachgebiet in Böhmen 1887. — Schlesinger, Die Nationalverhältnisse Böhmens 1888. Das deutschböhmisches Sprachgebiet 1894. — Fischhof, Der oest. Sprachenzwist 1888. — Lecher, Der Kampf gegen die Sprachenverordnungen 1897. — Molisch, Zur Geschichte der Badenschen Sprachenverordnung 1923. — Die böhmisch-mährischen Sprachenverordnungen 1897. — Türk, Der Kampf um das Deutschtum in B. M. Sch. 1898. — Czernin, Die Nationalitäten im Sprachenstreit in Oest. 1900. — Zemmerich, Sprachgrenze u. Deutschtum in B. 1902. — Kosch, Die Deutschen in Oest. u. ihr Ausgleich mit den Tschechen 1909. — Rauchberg, Die Bedeutung der Deutschen in Oest. 1908. — Molisch, Deutsch-oest. Nationalbewegung 1925. — Bernatzik, Die oest. Verfassungsgesetze 2. vyd. 1911.

Z map: I. Čech. Jireček 1850; Wagner 1886; Rauchberg 1904; Šubert 1911 (jen severní). — II. Moravy a Slezska: Šembera 1863; Held 1888, 1896; Chytil 1907; Plesinger 1906. — III. Čech, Moravy, Slezska: Hickmann 1900. — Říhovy 1934—5.

### Hospodářství (a kolonisace).

H. Jireček, Běh kolonisace české až do r. 1200, Pam. arch. II. — Gruber, Agrární zřízení 1914. — Kapras, Velkostatky a fideikomisy v čes. státě, Práv. Rozhl. XIX. — Koláček, Moravské okrouhlice 1933. — Juritsch, Die Deutschen und ihre Rechte in Böhmen u. Mähren im XIII.—XVI. Jahrh., 1905. — Schulte, Die Anfänge der deutschen Kolonisation in Schlesien, Silesiaca 1898. — Pekař, K českým dějinám agrárním ve středověku, Čas. čes. hist. VII. — Dyhrenfurth, Ein schlesisches Dorf u. Rittergut, Schmollers, Forschungen XXV. — Rachfahl, Zur Geschichte des Grundeigentums, Conrad's Jahrbücher III. — Desman, Geschichte der schlesischen Dörfer, 1904. — Meitzen, Urkunden Schlesischer Dörfer, Cod. Sil. IV. — Burket, Dějiny zemědělství českého, Ottův Slovník VI. — Opitz, Die Arten des Rustikalbesitzes in Schlesien, Gierkes Untersuchungen 73. — Büttner, Ein schlesisches Rittergut 1901. — Moeschler, Gutsherrlich-bäuerliche Verhältnisse in der Oberlausitz, 1905. — Bernard, Das Waldhufendorf in Schlesien 1931. — Srov. také zřízení vsí a panství. — Chadt, Dějiny lesů a lesnictví, 2. vyd., 1913. — Kebrle, Dějiny českého včelařství, 1922. — F. Hrubý, Z hospodářských převratů českých století XV.—XVI., ČCH. XXX. — V. Černý, Pozemková reforma v XVIII. stol., Čas. děj. venkova XIV. Také samostatně rozšířeno 1928. — Kazimour, K dějinám dělení velkostatků v XVIII. století, 1921. — Procházková, Parcelování velkostatků (Raabisace) za Marie Terezie v Čechách, 1925. — Braune, Von der Robot u. deren Ablösung, 1846; Böhmisches Bauernzustände, 1847. — Grünhagen, Der materielle Zustand Schlesiens vor der preußischen Besitzergreifung, Z. preuß. Gesch., 1873. — Fehner, Wirtschaftsgeschichte der preuß. Provinz Schl. 1907.

— Jellito, Geschichte der oberschlesischen Landwirtschaft 1910. — Zierkusch, Hundert Jahre schles. Agrargeschichte, 2. vyd., 1927. — Grünberg, Die Bauernbefreiung u. die Auflösung des gutsherrlich bäuerlichen Verhältnisses in B. M. Schl. I.—II., 1894.

### Řemeslo a obchod.

Winter, Dějiny řemesel a obchodu v Čechách v XIV. a XV. stol., 1906; Řemeslo a živnosti XVI. věku v Č., 1909; (ed. Šimák), Český průmysl a obchod v XVI. věku, 1913. — Juritsch, Handel u. Handelsrecht in Böhmen, 1907. — Hraše, Zemské stezky, strážnice a brány v Čechách, 2. vyd., 1885. — Peterka, Das Gewerberecht Böhmens im XIV. Jahrh., 1909. — Ernstberger, Wallenstein als Volkswirt, 1929. — Peschek, Geschichte der Industrie u. des Handels in der Oberlausitz, N. Laus. Mag. XXVII.—XXIX. — Korn, Schlesische Urkunden zur G. des Gewerberechts vor 1400, Cod. Sil. VIII. — Eulenburg, Über Innungen der Stadt Breslau vom XIII.—XV. Jahrh., 1892. — Mendl, Počátky našich cechů, ČCH. XXXIII. — Gindely, O cechovním zřízení v Čechách od XVI. až XVIII. stol., Právník XXVI. — Příbram, Das böhmische Commerzkollegium 1898; Geschichte der öst. Gewerbepolitik I., 1907. — Tschirsky, Das Schlesische Kommerzkollegium 1928. — Hudeczek, Öst.-Handelspolitik 1815—48, 1915. — D'Elvert, Geschichte der Verkehrsanstalten in M. u. Schl., H. S. VIII. — Wutke, Breslauer Messe 1895. — Salz, Geschichte der böhmischen Industrie 1913. — Horáček, Počátky českého hnutí dělnického 1896, 2. vyd. 1933. — Srbík, Der staatliche Exporthandl. Öst. 1907. — Engelmann, Gesch. Entwicklung des Postwesens in Böhmen 1904. — Hicke, Literatur zur Geschichte der Industrie in Böhmen 1893.

### Zřízení lenní.

Chmelenský, Manství česká, 1832. — Haimerl, Beiträge zur Kenntnis des Lehenswesens in Böhmen, Wagners Z. 1846 a 1848; Deutsche Lehenhauptmannschaft in Böhmen 1848. — D'Elvert, Über das Lehenswesen in Mähren u. Schlesien, t. 1831. — Brandl, Manský soud biskup. olomouckého, Čas. Mat. Mor. XV. — Weiszäcker, Olmützer Lehenswesen unter Bischof Bruno, Z. G. Mährens XX.; Die Entstehung des böhm.-mähr. Lehenswesens, t. XXI. — Bretfeld, Über das böhm. Lehenwesen, Hormayer Archiv 1812. — Pštros, Die böhm. Kronlehen 1861. — Chmelenský, Karlsteinské manské právo, ČOM. IX. — D'Elvert, Die Prax des Olmützer Lehenrechtes, H. S. XVII. — Heinke, Darstellung des in den öst. deutschen Erbstaaten üblichen Lehenrechtes, 3. vyd. 1831. — Kremmer, Das langobardisch-österr. Lehenrecht I.—II. 1838.

### 2. Ústava českého státu.

#### Všeobecná literatura o zemském zřízení.

Viz také str. 7.—8. — Paucker, Das alte Recht der Czechen, 1847. — Kapras, Opavské právní dějiny doby knížecí, Věst. Mat. Op. XXIV. — Knothe, Urkundliche Grundlagen zu einer Rechtsgeschichte der Oberlausitz, N. Laus. Mag. LIII. — Rachfahl, Die Organisation der Gesamtstaatsverwaltung Schlesiens, 1894. — Tadra, Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských, 1897. — Wellner, K českému státnímu právu z věku XV., Právník VII.; K českému státnímu právu

z věku XVI.—XVII., t. VI. — Š u j a n, Nejstarší zřízení zemské na Moravě, 1907. — T o m a n, Das böhmische Staatsrecht und die Entwicklung der öst. Reichsidee, 1872. — B i e d e r m a n n, Geschichte der öst. Gesamtstaatsidee I.—II., 1869-89. — K l a m e n i č e k, Zemské sněmy a sjezdy moravské I.—III., 1900-5. — L e p a ř, Zřízení zemské v kníž. Opavském a Krnovském, Čas. čes. mus. XXXIX. — W u t t k e, Die Entwicklung der öffentlichen Verhältnisse Schlesiens, I.—II., 1842-3. — G r o s s e, Entwicklung der Verfassung u. des öffentlichen Rechts der Niederlausitz, N. Laus. Mag. LV. — C r o o n, Die landständische Verfassung von Schweidnitz-Jauer, Cod. Sil. XXVII. — J o k s c h - P o p p e, Die hist. Grundlagen der Kommunalständischen Verfassung in den beiden Markgf. Ober- u. Niederlausitz, Niederlaus. Mit. IX. — K a p r a s, Český stát a centralisace zemí habsburských, 1918. — T o m a s c h e k, Recht- und Verfassung der Markgraf. Mähren im XV. Jahrh., 1863. — R i e g e r - K a d l e c, Říšské dějiny rakouské, 2. vyd., 1908. — B a l z e r, Historya ustroju Austrii w zarysie, 2. vyd., 1908. — H u b e r - D o p s c h, Öst. Reichsgeschichte, 2. vyd., 1901. — L u s c h i n v o n E b e n g r e u h t, Handbuch der Öst. Reichsgeschichte, I., 2. vyd., 1914. — G u m p l o w i c z, Öst. R. G., 2. vyd., 1896. — B a c h m a n n, Lehrbuch der öst. Reichsgeschichte, 2. vyd., 1904. — K a d l e c, Z ústavního vývoje habsburského mocnářství, 1912. Přehled ústavních dějin Moravy, 1926. — R i e g e r, Ústavní dějiny Rakouska 1903. — O době habsburské srov. také C h a r m a t z, Wegweiser durch die Literatur der öst. Geschichte, 1912. — B. R i e g e r, Ständische Verfassung v. Mischler-Ulbrich, Öst. Staatswörtl., 2. vyd. III. sv. — T e z n e r, Technik u. Geist des ständisch-monarchischen Staatsrechts 1901. — R a c h f a h l, Zur Öst. Verwaltungsgeschichte, Schmollers Jahrbuch 1899; Der dualistische Ständestaat in Deutschland, t. 1902. — P e k a ř, K dějinám stavovského státu, Čes. čas. hist. VII. — B e l o w, Territorium u. Stadt, 1900; Der deutsche Staat des Mittelalters, I., 1914. — S p a n g e n b e r g, Vom Lehnstaat zum Ständestaat, 1912. — F l i e d e r, Corona regni Bohemiae, Sborník věd. prav. a stát. IX—V. — S o l o v j e v, Corona regni, Przew. histor.-praw. IV., 1934. — Š u s t a, Dvě knihy českých dějin I.—II. 1917—1919. — T o m a n, Schicksale des böhm. Staatsrechtes 1620—7, 1870. — K r o f t a, Bílá Hora 1913. — P e k a ř, Bílá Hora 1921. — P r o k e š, Bílá Hora 1921. — S t l o u k a l, Bílá Hora 1921. — B a x a, K dějinám veřejného práva v zemích koruny české 1790—1848, I. 1906. — V a v ř í n e k, O státoprávní povaze království a zemí na říš. radě zastoupených, 1905. — S i m o n, Die ständische Verfassung von Schlesien 1848. — H ü b n e r, Die Verfassung und Verwaltung des Gesamtstaats Schlesien in der Zeit des dreißigjährigen Krieges, Z. G. Schlesiens LIX. — B e i d t e l - H u b e r, Geschichte der österr. Staatsverwaltung 1740—1848, I.—II., 1896—8. — R e d l i c h, Das čsl. Staats- und Reichsproblem, I.—III. 1920 a n. — S c h n e r e r, Die Wiedergeburt eines einheitlichen Kaisertums Österreich 1913. — S p r i n g e r, Statistik des österr. Kaiserstaates II. 1840. — S c h o p f, Organische Verwaltung der Provinz Böhmen 1847. — B e r n a r d t, Handbuch der provinziellen Gesetzkunde von Mähren und Schlesien 1848. — Š u s t a, Dějiny Evropy 1812—1870, I.—III. 1922—3. — K r o f t a, Stará ústava česká a uher- ská 1931.

#### Panovník.

L o s e r t h, Das angebliche Senioratsgesetz des Hz. Břetislav I., 1882. — T u r b a, Geschichte des Thronfolgerechtes in allen habsburgischen Ländern bis zur pragmatischen Sanktion 1903. — T o b o l k a, K dědickým nárokům neprovdaných a neodbytných kněžen z panujících rodů v Čechách, Čas. Mat. Mor. XXI. — U r b á n e k, Volba Jiřího z Po-

děbrad, Sborník Prahy V. — Rezek, Zvolení a korunování Ferdinanda I. za krále českého, 1878. — Goll, K výkladu privilegia Friedricha II., Věst. sp. n. 1903. — Loserth, Die Krönungsordnungen der Könige von Böhmen, A. österr. Gesch. LIV. — Chytil, Podlaha, Vrba, Korunovační klenoty království českého 1912. — Chytil, Česká koruna královská, 1917. — Cibulka-Schránil, Korunovační klenoty, Umění III. 1930. — Cibulka, Český řád korunovační a jeho původ 1934. — Chaloupecký, Privilegium krále Jana Čechům a Moravanům 1310, Č. Č. H. XV. (repl. XVI). — Hrubý, Inaugurační diplom k. Jana z r. 1310, t. XVI.; Über das Privilegium K. Johann vom J. 1311, f. Mähren, Věst. sp. n. 1911. — Koss, Zur Kritik der ältesten böhm.-mähr. Landesprivilegien 1910. — Šála, O neobmezené moci panovnické krále Maximiliána II. v Čechách, Prog. G. N. Bydžov 1883. — Špaček, Arcišíšnictví a kurfirství králů českých, Právník V. — Rauscher, Volební kapitulace 1925. — Kalousek, Rodinný statut dynastie habsbursko-lotrinské, Sborník v. pr. a st. XXIII. — Turba, Die pragmatische Sanktion 1906; (texty 1913); Die Grundlagen der pragmatischen Sanktion I.—II., 1911—2. — Demel, O významu pragmatické sankce pro české státní právo, Sborník v. pr. a st. XV. — Dvořák, Pragmatická sankce a marklabství moravské, Mor. revue 1899. — Dove, Die pragmatische Sanktion in Schlesien, Z. G. Schlesien, XIV. — Geschichte der Krönungszeremonien der Könige und Königinnen in Böhmen 1791. — Toman, O zákonodárné moci královské a sněmovní v Čechách na základě Obnoveného zřízení, Právník X. — Kliment, Glejty v čes. státě 1928.

#### Stavové (sněm, rada, zemský výbor, zemský soud).

Bretfeld, Historische Darstellung sämtlicher böhm. Landtage, 1810. — Čelakovský, Postavení vyslaných král. měst. na českých sněmích, Čas. čes. mus. 1869. — Hönl, Über die Entwicklung der Landstandschaft der Böhm. Städte, Prog. G. Uničov, 1911. — Neumann, Geschichte der Landstände des Margft. Niederlausitz, 1843. — z Lobkowicz, Generální sněmy koruny české v době habsburské, 1903. — Seitzl, Sněmy české v XVI. stol., Prog. r. Uher. Brod 1904. — Hnídek, Český sněm za Ferdinanda I., 1905. — H. Simon, Die Ständische Verfassung in Schlesien 1846. — Clausnitzer, Versammlung der Niederlaus. Stände während der Habs. Herrschaft, Niederlaus. Mit. 1908. — Toman, O společném sněmování zemí koruny české, Právník IX. — Rezek, První pokusy o společný parlament pro všechny země rakouské, Osvěta 1882. — Krofta, Snahy o společný sněm zemí domu habsburského, t. 1917. — Jenšovský, Stavovské konfederace v době čes. povstání, Sborník J. B. Nováka 1932. — Štanka, Die böhmische Confederationsakte von 1619, 1932. — Tomek, Sněmy české podle Obnoveného zřízení, 1868. — Falk, Die Verhältnisse der kgl. Städte als vierten Standes 1847. — Wuttke, Die schlesischen Stände 1847; Öffentl. Verh. Schlesiens vor der Besitzergreifung II. — Berthold, Schlesiens Landesverwaltung I.—IV., 1909. — Flieder, Zemský výbor v král. čes. 1714—83, Zpr. zem. arch. V; Zemský výbor stavovský na Moravě, Sborník v. pr. a st. XVI.—XVIII.; Předkonstituční zemský výbor na Moravě, Zprávy práv. jedn. XXVI. — Horna, Kapitola k dějinám počátků zemského výboru v čes. Slezsku, Vlastivěd. sborník slez. 1925.

Flieder, Královská rada česká v Příspěvcích k dualistickým ústavám stavovským, 1910.

Ruber, Streifzüge durch die Rechtsgeschichte Mährens I.—II., 1885—6. — Rauscher, Znaczenie wyroków sadu ziemskiego, Pam. Dabkowskiego 1928. — Tiller, Zur Geschichte der Landrechte v. Jä-

gerndorf u. Leobschütz, H. S. IX. — Kapras, Pozůstatky zemského práva opavského a krnovského, Sborník v. p. a st. VI.; Zemské knihy polsko-ratibořské, Čas. čes. mus. 1907; Zemský soud a zemské knihy těšínské, t. 1909. — Bostel, Sadownictwo ziemskie oswiecimskie i zatorskie, Przewodnik naukowy 1899. — Kutrzeba, Ustroj sądowy ksiestwa siewierskiego, 1911. — Rauscher, Soudní knihy osvětimské, Kaprasův Sborník 1930. Soudní knihy zátorské, Sborník Friedrichův 1931. — Weizsäcker, Zur Geschichte des Zittauer Landgerichts, N. Laus. Mag. CX. 1934.

### **Knížata a stavovští páni.**

Horna, Několik kapitol z dějin údělných knížat na Moravě, 1926. — Sonntag, Das fürstliche Haus Eggenberg, Carinthia III., 1840. — Berger, Das fürstliche Haus Schwarzenberg, Österr. Revue 1866. — Sedláček, Meze knížetství frýdlantského, Čas. čes. musea 1877. — D'Elvert, H. S. VII. — Hoffinger, Das fürstliche Haus v. Dietrichstein, Öst. Revue 1866. — Krebs, Der Vorstoß K. Ferdinand II. gegen die Piastenherzöge, Z. G. Schles. XLVIII.

### **Úřady dvorské a zemské.**

Palacký, Přehled současných nejvyšších důstojníků a ouředníků zemských i dvorských v král. českém, 1832. — Boček, Přehled knížat a markrabat i jiných nejvyšších důstojníků zemských v markrabství Moravském, 1850. — Luksch, Stellen bis 1628, 1808. — Čelakovský, Úřad podkomořský v Čechách, 1881; O domácích a cizích registrech, 1890. — Vaněček, Komorník a podkomoří, Sborník Kaprasův I., 1930. — Kosinová, Nejv. úřad punkrab. ve zřiz. zemských, Pekařův Sb., 1930. Tadra, Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského, 1892. — Friedrich, O kanceláři a listinách markrabství Moravského, Věst. sp. n., 1896. — Horna, K dějinám moravských úředníků I.—II., 1922—3. — Prasek, Nejvyšší úředníci zemští na Opavsku a Krnovsku, Prog. g. Opava, 1895. — Grotefend, Die Landesshauptleute des Fürstentumes Schweidnitz-Jauer, Z. G. Schlesiens, XII. — Neumann, Versuch einer Geschichte der Niederlausitzischen Vögte, I.—II., 1832—3. — Kürschner, Errichtung der Kg. Kammer in Schlesien, Z. G. Schlesiens XI. — Demel, Dějiny fiskálního úřadu v zemích českých I.—II., 1905—9. — Auersperg, Geschichte des böhm. Appellationsgerichtes, 1805. — Schmidt, Monographie des k. k. böhm. Appellationsgerichtes, 1850. — Schulz, J. Mti. královen páni podkomoří a hofrychtéři, 1910. — Schulz, Purkrabi hradu pražského, Věst. sp. n., 1903. — D'Elvert, Zur Österr. Verwaltungsgeschichte, H. S. XXIV. — Weltzel, Die Landesbeamten der Fürstentümer Oppeln-Ratibor, Z. G. Schlesiens XII. — Pešák, Dějiny král. čes. komory od 1547, 1930.

Kalousek, Nejvyšší úřadové král. českého před dobou josefinskou, Čas. čes. mus. 1867. — Luksche, Stellen u. Ämter seit 1628, 1804. Soustavné přehledy roční od r. 1708 v Prager (Brünner, Troppauer) Titular-Calender.

### **Centrální úřady králů habsburských.**

Fellner-Kretschmayr (Kallbrunner-Winkler), Die öst. Zentralverwaltung, I.—IV., 1907—1925. — Huber, Geschichte der öst. Verwaltungsorganisation bis zum Ausg. des XVIII. Jahrh., 1884. — Hintze, Der öst. Staatsrat im XVI.—XVII. Jahrh., Savigny Z. R. G. VIII. — Demel, O dvorské komoře za Ferdinanda I., Sborník v. pr. a st. VII. — Tezner, Die landesfürstliche Verwaltungsrechtspflege in Österreich,



I.—II., 1898—1902. — **Rachfahl**, Zur öst. Verwaltungsgeschichte, Schmollers Jahrbuch XXIII. — **Rosenthal**, Behördenorganisation K. Ferdinands I., A. öst. Gesch. LXIX. — **Goehler**, K. Rudolf II. Hofstaat und die obersten Behörden, Mit. V. G. Deutschen Böhmens VII. — **Firnhaber**, Zur Geschichte des öst. Militärwesens, A. öst. Gesch. XXX. — **D'Elvert**, Zur öst. Verwaltungsgeschichte, H. S. XXIV. — **Biedermann**, Die Wiener Stadtbank, Arch. öst. G. XX. — **Mensi**, Die Finanzen Öst. 1701—44, 1890. — **Zolger**, Der Hofstaat des Hauses Öst., 1917.

### **Reformy Marie Terezie.**

**Dorschel**, Marie Theresias Staats- und Lebensanschauung 1908. — **Guglia**, Maria Theresia I.—II. 1917. — **Arneht**, Geschichte Maria Theresias I.—X. 1863—1879. — **Rieger**, Dilo centralismu, Drobné spisy I. **Michiels**, Geschichte der öst. Politik seit Maria Theresia, 2. vyd., 1866. — **Maasburg**, Geschichte der obersten Justizstelle, 2. vyd., 1891. — **Hock-Biedermann**, Der öst. Staatsrat 1879. — **Goll**, Válka o zeměkoruny české 1740—2, Almanach čes. akad. XXII. — **Öst. Hof-u. Staatschematismus 1740—80.** — **Kretschmayr**, Marie Theresia, 1925. — **Prokeš**, Boj o Haugvicovo direktorium; Instrukce 1762 pro čes. a rak. dvorskou kancelář, Věst. sp. n. 1926.

### **Reformy Josefa II.**

**Lustkandl**, Die Josephinischen Ideen und ihr Erfolg 1881. — **Heyne**, Joseph II., I.—III. 1847—8. — **Wedrinsky**, Kaiser Joseph II. 1880. — **Rieger**, Císař Josef II. a správní centralism. Císař Josef II. a český trůn v Drob. spis. I. — **Hof-u. Staatschematismus 1780—90, Schematismus für Böhmen, Sch. für Mähren und Schlesien 1785—90.**

### **Restaurace za Leopolda II.**

**Böhmische Krönungsfeier S. M. Leopold II. u. Maria Louise 1791.** — **Prášek**, Sněmy 1790 v Čechách a na Moravě, Květy 1903. — **Krones**, Geschichte Österreichs Neuzeit 468; Handbuch IV. 541. — **D'Elvert**, Die Desiderien der mähr. Stände 1790, H. S. XIV. — **Hampl**, Stížnosti a žádosti stavů slezských 1790, Progr. r. Rakovník 1894. — **Schematismy 1790—92.**

### **Absolutismus policejní.**

**Rieger**, Království české a Napoleon I., Jak bylo zavedeno císař. rakouské, Rakouské císařství spolek států, Drob. spisy I. — **Kostetzký**, Die Staatsverfassung des Kgr. Böhmen 1816. — **Schematismy 1792—1848.** — **Řezníček**, Karel hrabě Chotek, ČČM. 1912. — **Dvořák**, Jednání sněmů moravských 1792—1848, 1904 a 1906. — **Krones**, Geschichte der Neuzeit Österreichs 1879. — **Springer**, Geschichte Österreichs seit dem Wiener Frieden I.—II., 1863—65. — **Tobolka**, První politický program český nové doby, ČČM. 1906. — **Heidler**, Čechy a Rakousko v polit. brož. předbřeznových 1920. — **Maršán**, Předbřeznové Rakousko 1913. — **Baxa**, Dedukce o právní nepřetržitosti ústavních práv a svobod stavů českých, Sborník v. pr. a st. XII.

### **Všeobecná literatura o ústavním vývoji po roce 1848.**

**B. Rieger**, Ústavní dějiny Rakouska 1903; Z novějších dějin ústavních 1905; Drobné spisy II. 1905. — **Kadlec**, Z ústavního vývoje habsburského mocnářství 1911. — **Vavřínek**, Základy práva ústavního, I.

vyd. 1920. — B. Baxa, Dějiny veřejného práva ve střední Evropě od r. 1848, 1926, 2. vyd. 1932. — Kapras, Český stát a centralisace zemí habsburských 1918; K českému politickému programu do převratu. (Sborník v práv. a st. XXXII. — Tobolka, Politické dějiny čsl. národa od r. 1848, I.—III. 1932—4. — Tobolkova Česká politika I.—V. 1906—11; zvl. články: Tobolka-Kramář o dějinách české politiky, Winter o řádech volebních, Kramář o zahraniční politice, Vavřínek o ústavě říšské, Krejčí o ústavě zemské. — Malý, Naše znovuzrození I.—VI. 1880—4. — Adámek, Z naší doby I.—IV. 1886—90. — Srb, politické dějiny nár. čes. od 1861 I.—II. 1899—1901; výtah přepracovaný 1927. — Pražák, Obrozenské tradice 1928. — Palacký, Radhošť III. 1872. — Masaryk, Česká otázka 1895, 3. vyd. 1924; Naše nynější krise 1895, znovu 1924; Karel Havlíček 1896, 3. vyd. 1920; Palackys Idée 1899, česky 1912. — Kramář, České státní právo (také něm.) 1896, znovu 1914. — Kaizl, České myšlenky 1895, 3. vyd. 1896. — Sborník: Státoprávní politika 1903, s články Machače, Hajna, Kříže, Kusého, Hubky. — Trakal, Česká státoprávní a národnostní otázka, Osvěta 1889.

Chaloupecký, Fr. Palacký 1912. — Josef Fischer, Myšlenka a dílo Fr. Palackého I.—II. 1926—7. — J. V. Jahn, Fr. L. Rieger 1889. Traub, Fr. L. Rieger 1923. — Chalupný, Karel Havlíček 1911. — Gruber, Albín Bráf 1924. — Tůma: Život Julia Grégra 1897. — Herben, T. G. Masaryk I.—III. 1926—7. — Nejedlý, T. G. Masaryk I.—III. 1930—34. — Nováček, Palackého korespondence I.—III., 1898—1911. — (Kalousek), Řeči Fr. L. Riegra I.—IV., 1884—5. — Heidler, Příspěvky k listáři Dr. Fr. L. Riegra I.—II., 1924—6. — Matuš, Paměti 1921. — Kaizl, Z mého života (ed. Tobolka) I.—II. 1909—11. — Eim, Politické úvahy 1898. — Sladkovský, Výbor z politických řečí (ed. S. Heller) 1899.

Skene, Entstehen u. Entwicklung der slavisch-nationaler Bewegung in B. u. M. (také čes.) 1893. — Fischel, Der Panslavismus bis zum Weltkrieg 1919. — Höfler, Gedanken ü. das böhm. Staatsrecht 1889. — Lippert, Einige Grundlagen des böhm. Staatsrecht 1871. — Zehntbauer, Gesamtstaat, Dualismus u. Pragmatische Sanktion 1914. — Springer, Der Kampf der oest. Nationen um den Staat 1902. — Bibl, Der Zerfall Österreichs I.—II. 1922—4. — Charmatz, Adolf Fischhof 1910. — Ebeling, Graf von Beust I.—II. 1870—2. — Wertheimer, Graf Julius Andrassy I. 1910. — Beust, Aus drei Vierteljahrhunderten I.—II. 1887. — Schaeffle, Aus meinem Leben I.—II. 1904—5. Plener, Erinnerungen I.—III. 1911—21. — Taaffe (ed. Skedl), Der politische Nachlass 1922.

Redlich, Das oest. Staats. u. Reichsproblem I.—III. 1920—6. — Sosnowsky, Die Politik im Habsburgerreiche I.—II. 1912-3. — Příbram, Die politischen Geheimverträge Oest. I. 1920. — Kolmer, Parlament u. Verfassung in Oest. I.—VIII. 1902—14. — Helfert, Geschichte Oest. vom J. 1848 I.—IV. 1869—1886. — Springer, Geschichte Oest. 1867. — Rogge, Oest. von Vilagos bis zur Gegenwart I.—III. 1872—3; Oest. seit der Katastrophe Hohenwart I.—II. 1879. — Krones, Handbuch, der oest. Gesch. 1876. — Friedjung, Oest. 1848—60 I.—II. 1908—12; Der Kampf um die Vorherrschaft in Deutschland I.—II. 1897. — Kaindl, Oest., Preussen, Deutschland 1926. — Charmatz, Oest. innere Geschichte 1848—95, I.—II. 1909, 2. vyd., 1918; Geschichte der auswärtigen Politik Oest. I.—II., 2. vyd., 1918; Deutsch-oest. Politik 1907. — Bernatzik, Die oest. Verfassungsgesetze, 2. vyd., 1911.

Kryštůfek, Dějiny nové doby I.—VII. 1893—1919. — Šusta, Dějiny Evropy v l. 1812—70, I.—III., 1922—3; Světová politika v l. 1871—1914. — I.—VI. 1924—31.

## České hnutí roku 1848.

Černý, Boj za právo I.—II. 1893. — Kazbunda, České hnutí 1848, 1929. — Roubík, Český rok 1848, 1931. — Maršan, Čechové a Němci r. 1848, 1898, 2. vyd., 1931. — Toužimský, Na úsvitě nové doby 1848. — Zehentbauer, Verfassungswandlungen im neueren Oest. 1911. — D'Elvert, Die Vereinigung der böhm. Kronländer Böhmen, Maehren u. Schlesien 1848, 2. vyd., 1868. — B. Rieger, O snaze spojití země koruny české r. 1848, Osvěta 1898; Drobné spisy II. — Tobolka, Počátky konstitučního života v Čechách 1898; Slovanský sjezd v Praze 1848, 1901. — Černý, Slovanský sjezd v Praze 1888. — Wislocki, Kongres slowianski w r. 1848, 1927. — Bajerová, Svatodušní bouře v Praze 1848, 1920. — Helfert, Der Prager Juni Aufstand 1848, 1897. — Hauptmann, Die staatsrechtlichen Bestrebungen der Deutschböhmen 1848—9, 1926. — Dvořák, Moravské sněmování 1848—9, 1898. — Mezník, Politika Moravanů 1848, 1877. — Bertold, Schlesiens Landesvertretung I. 1909.

### První pokusy o ústavní centralisaci 1848—9.

B. Rieger, Náš ústavní vývoj od r. 1848, Osvěta 1897—8; Drobné spisy II. — A. Fischel, Die Protocolle des Verfassungsausschusses über die Grundrechte 1912. — Springer, Protocolle des Verfassungsausschusses im oest. Reichstag 1848—9, 1885. — Maršan, Vliv cizích ústav na ústavní zákony rakouské 1848—9, I. 1910. — Bach, Geschichte der Wiener Revolution 1848, 1898. — Spáčil, Kroměřížský sněm 1848—9, 1933. — Tebeldi, Die Slaven im Kaisertume Oesterreich 1848. — [Hartig], Genesis der Revolution in Oesterreich 1848, 1850. — Kudlich, Rückblicke u. Erinnerungen I.—III. 1873. — Matoušek, Karel Sladkovský a český radikalismus 1929. — Traub, Květnové spiknutí v Čechách 1849, 1929. — Beer, Die deutsche Politik des Fürsten Schwarzenberg 1880. — Friedjung, Kampf um die Vorherrschaft in Deutschland 1896, 7. vyd., 1907. — Helfert, Geschichte der oest. Revolution I.—II. 1907—9.

### Bachovský absolutismus.

Schuselka, Das provisorische Oesterreich 1850. — Springer, Oest. nach der Revolution 1850. — Helfert, Oest. u. die Nationalitäten 1850. — Gabler, Die nationale Politik in Oest. 1850. — Lev Thun, Úvahy o nynějších poměrech 1849. — Hellmuth, Oest. Lehrjahre 1862 (Čes. Pravda = J. Malý, Mezi vzkříšením, 1863). — B. Rieger, Česká státoprávní otázka v l. 1848—65, Osvěta 1901. Drobné spisy II. — Kazbunda, Alexander Bach jako diplomat. Zahr. pol. VII.

### Říjnový diplom, únorovka, prosincovka.

B. Rieger, Říjnový diplom, Osvěta 1900; Ústava únorová t. 1901; O vyrovnání rakouskouherském t. 1903; Drobné spisy II. — Kaizl-Rezek, Vyrovnání s Uhry 1886. — Fiedler, Rakousko-uherské vyrovnání 1903; Dualismus rakousko-uherský 1907. — Eisenman, Le compromis Austro-Hongris 1904. — Andrássy, Ungarns Ausgleich Mit. Oest. 1897. — Žolger, Der Staatsrechtliche Ausgleich zwischen Oest. u. Ungarn 1911. — Tezner, Die Wandlungen der oest.-ung. Reichsidee 1905. — Juraschek, Personal u. Realunion 1878. — Ulbrich, Die rechtl. Natur der oest.-ung. Monarchie 1879. —

Dantscher v. Kollesberg, Der monarchische Bundesstaat Oest.-Ung. 1880. Vavřínek, O státoprávní povaze král. a zemí na říšské radě zastoupených 1905. — Kazbunda, Pouť Čechů do Moskvy 1867 a rakouská diplomacie, 1925. — Palacký, Idea státu rakouského 1865 (něm. 1866). — Deak, Ein Beitrag zum ungarischen Staatsrecht 1865. — [F. L. Rieger], Les Slaves d'Autriche 1860 (čes. vyd. Tobolka 1906 „Rakouští Slované a Maďaři).

### **Deklarace a fundamentálky.**

Zeithammer, Zur Geschichte der böhm. Ausgleichsversuche 1865—71, I.—II. 1912—3. Traub, Poslední český pokus o vyrovnání s Rakouskem (1871) 1919. — Kazbunda, Dvě Riegrova memoranda, Zahran. Pol. IV.; Ke zmaru čes. vyrovnání ČCH 1931. — Weber, Albert Schäffle u. die Fundamentalartikel, Deutsche Arbeit V. — Tönnies, Poláci a Češi 1863. — Palacký, O roztržce v nár. českém 1870. — Matuš, Několik myšlenek o čes. státu 1870. — Fischhof, Oest. u. die Bürgschaften seines Bestandes 1869, 2. vyd., 1870. — Graf Schönborn, Böhmen u. Oest. 1870. Knoll, Die Deutschen in Böhmen u. der Ausgleich 1871. — Lippert J., Einige Grundlagen des böhm. Staatsrechtes [b. r.].

Le royaume de Bohême et l'état Autrichien 1867. — Der neu erfundene „böhmisch-maehrische Staat“ 1867. — Staat oder Nationalität 1867; Zur Lage in Böhmen 1869; Politische Stimmen aus Böhmen 1869; Die Aussöhnung mit Böhmen 1869; In der zwölften Stunde 1871. — Toužimský, Přímé volby do říšské rady, Osvěta 1904. — Schütz, Werden u. Wirken des Bürgerministeriums 1909. — Der Wahlsieg der Verfassungstreuen in Böhmen 1872; Gedanken über die Verhältnisse Österreichs 1873. — Helfert, Die böhmische Frage 1873; Revision des ungarischen Ausgleichs 1874. — Palacký, Gedenkblätter 1874. — E. Grégr, K objasnění našich domácích sporů 1874; Naše politika 1876. — Čížek, Před volbami 1875. — Lev Thun, Der Föderalismus im oest. Parteikampfe 1875. — Wellner, Die Jung-czechische Partei 1877.

### **Česká politika do punktací.**

Toužimský, Hrabě Taaffe a česká otázka, Osvěta 1896. — Tschuppik, Franz Josef I. 1928. — Penížek, Česká aktivita I.—II. 1930—2; Z mých pamětí I.—III. 1923—8. — K. Adámek, Mé paměti z doby Taaffovy 1910. — Grégr, Politické rozjímání před volbami 1879. — [Gross], Die Deutschen in Oesterreich 1879. — Gabler, Verständigen wir uns 1879. — Tilšer, Ve službách panstva 1885. — Turnwald, Die administrative Teilung Böhmens 1884. — Woelhelm, Ein Wort an die Deutschen Maehrens 1887. — Focke, Böhmen ist das angestammte Vaterland der Deutschböhmen 1887. — Pröll, Kämpfe der Deutschen in Oest. um ihre nationale Existenz 1887. — Kazbunda, Krise české politiky a vídeňská jednání o t. zv. punktace, ČCH 1934. — Pravda o vyrovnání 1890. — Hofmann von Wellenhof, Der deutsch-böhmische Ausgleich 1890. — Graf, Die Wahrheit über den deutsch-böhm. Ausgleich 1890. — Menger, Der böhmische Ausgleich 1891.

Pražák, Rakouské právo ústavní I.—IV., 2. vyd., 1903. — Gumpowicz, Das oest. Staatsrecht 1907. — Herrnritt, Handbuch des oest. Verfassungsrechtes 1909. — Ulbricht, Das oest. Staatsrecht 1909. — Wiesner, Ueber Vergangenheit u. Zukunft der oest. Verfassung 1905. — Bernatzik, Die oest. Verfassungsgesetze 1911.

## Česká politika od punktací do světové války.

Bráf, Listy politického kacíře, 2. vyd., 1902. — Bráfův Památník 1927. — Kramářovy sborníky k padesátinám 1910, k šedesátinám 1920, k sedmdesátinám 1930. — Krofta, Politická postava Karla Kramáře 1930. — Vl. Sís, K. Kramář 1930. — Soukenka, K. Kramář 1930. — Rašín: České státní právo 1891. — Paměti Dr. A. Rašína 1929. — Rašínův památník 1927. — Hoch, Alois Rašín 1934. —

Frankenberger-Kubíček, Ant. švehla 1931. — Dyk, Vzpomínky a komentáře I.—II., 1927. — Dr. Fr. Soukup 1931. — Šantrůček, Václav Klofáč 1928. — Penížek, Aus bewegten Zeiten 1906. — Herben, Deset let proti proudu 1898. — Sokol, Vězeňská korespondence 1929. — Tomša, Masarykův zápas o právo přirozené 1928.

Skene, Der nationale Ausgleich in Maehren 1910. — Kalabis, Moravský pakt 1906. — Vašek, Přehled politického vývoje Slezska, Časop. svob. šk. pol. III. — Gudrich, Vznik a vývoj čes. pol. stran ve Slezsku, Slezský sborník II. — Heidler, České strany polit. v Čechách, na Moravě a ve Slezsku 1914. — Choc, Přehled politických stran v Čechách 1919. — Čapek, Politický vývoj a strany čsl., v Čsl. vlastivědě V.

Pacák-Kaizl, O státoprávním programu českém 1896. — Dvořák, Podstata a význam čes. stát. práva 1897. — Hořica, O poměrech Čechů a Němců 1898. — Joklík, Kritika mladočeské politiky 1899; Kritika programu realismu. Kn. Sam. III. — Škarda, Česká politika 1904. — Fořt, Ven z přitmi 1905. — Kramář, Poznámky o české politice 1906. — Masaryk, Politická situace 1906. — E. Beneš, Le problème autrichien et la Question tchèque 1908. — Stránský, Červencový patent 1913.

Fischel, Das tschechische Volk 1928. — Cheraďame, L'Europe et la question d'Autriche 1901 (čes. Nerad). — Levy, L'Autriche Hongrie 1910. — Springer (K. Renner), Das nationale Problem als Verfassungs u. Verwaltungsfrage 1902. — Synoptikus (K. Renner), Staat u. Nation 1899; Grundlagen u. Entwicklungziele der oest.-ung. Monarchie 1906. — Salomon, Die deutschen Parteiprogramme 1912. — Molisch, Geschichte der deutschnationalen Bewegung in Oest. 1926. — Türk, Böhmen, Maehren, Schlesien 1898. — Prade, Die Zweiteilung Böhmens 1901. — Kosch, Die Deutschen in Oest. u. ihr Ausgleich mit den Tschechen 1909. — Reitterer, Die Not der Deutschen in Oest. 1909. — Baernreither, Zur böhmischen Frage 1910. — Lischka, Deutsch-Oesterreich unter slavischer Herrschaft 1912.

### 3. Správa českého státu.

#### Zřízení provinciální.

B. Rieger, Zřízení krajské v Čechách, I.—II., 1880—93. — Pekař, O správním rozdělení země české do XIII. stol., Sborník Gollův, 1906. — Peterka, Das Burggrafentum in Böhmen, 1906. — Schmid, Burgbezirksverfassung bei den slav. Völkern, Jahrz. für Kultur u. Gesch. der Slaven N. F. II. — Šujan, Vývoj hradů na Moravě v l. 1029—1197, Čes. mor. mus. zem. 1906. — Čelakovský, O soudní pravomoci panovníka a jeho úředníků nad církevními korporacemi a městy v Čechách, Právník, XVII. a XVIII. — Rojt, O církevních imunitách v Čechách a na Moravě, Progr. g. Brno, 1868. — Vaněček, Studie o imunitě duchovních statků v Čechách 1928; K soudní imunitě duchovních statků na Moravě 1931; Základy právního postavení klášterů a klášterního velkostatku v starém českém státě 1933. —

Zatschek, Beiträge zur Diplomatik der maehr. Immunitätsurkunden 1931. — Sedláček, O starodávném rozdělení Moravy na kraje, Čas. Mat. Mor. XV.; O starém rozdělení Čech na kraje, 1921. — Mayern, Einleitung zur kreisämtlichen Wissenschaft 1776.

### Zřízení městské.

Čelakovský, Obnovování rad v král. městech v Čechách, Čas. čes. mus., 1879; O začátcích ústavních dějin starého města Pražského, Randova pocta, 1904; O středověkém radním zřízení v král. městech moravských, Čas. Mat. Mor., XXIX.; O vzniku a vývoji městského zřízení radního, Čes. práv. děj. příl. V. — Zycha, Prag, 1912; Über den Ursprung der Städte in Böhmen, Mit. V. G. Deutschen Böhmens LII. — Vojtíšek, Z nejstarších právních dějin města Plzně, Sborník měst. hist. mus. v Plzni V.; Soud a rada v král. městech čes., Sborník v. pr. a st., 1921; O vývoji samosprávy praž. měst 1927. — Kolářek, Půdorysy mor. měst 1930. — V. Hrubý, K otázce vzniku města pražského, Pam. Novotného 1929. — Winter, Kulturní obraz českých měst I.—II., 1890—1892. — Lippert, Bürgerlicher Landbesitz im XIV. Jahrh. 1902. — Pürschel, Die Stadtvögtei in Schlesien, 1899. — Dierfeld, Rat und Gemeinde in Breslau vor der preußischen Besitzergreifung, 1909. — Erben, Die Primatoren der kgl. Altstadt Prag 1858. — Šebánek, Desetipanský úřad St. města pražského, Sborník Prahy 1926. — Válková-Frýzová, Úřad perkmistra pražských viničných hor, Sborník př. praž. VI. 1930. — Kratochvíl, Šestipanské úřady v St. a N. městě pražském t. VI. — Roubík, Královští rychtáři v pražských i jiných městech čes. t. VI. a VII. — Vojtíšek, Zřízení městské pražské v l. 1750—1850; O spojení měst pražských 1784. Z minul. Prahy 1919. — D'Elvert, Beiträge zur Geschichte der kgl. Städte Mährens, H. S. XIII. — Frank, Die Institution der Fürsten u. Grafenrichter, Z. G. Mährens XII. — Günzel, Oest. und deutsche Städteverwaltung in Schlesien 1648—1809, 1911. — Wendt, Die Verwaltung der Breslauer Kammergüter, Silesiaca 1898; Vom Mittelalter zur Städteordnung 1906; Die Breslauer Eingemeindungen, Mitt. a. d. Stadtarch. Br. 1912.

### Zřízení vsí a panství.

Balzer, Chronologia najstarszych kszaltów wsi slowiańskiej, Kwartalnik hist. XXIV. — Braniš, Osídlení Doudlebska, 1911. — Friedrich, Die historische Geographie Böhmens bis zum Beginn der deutschen Kolonisation, 1912. — Knapp-Kern, Ländliche Verfassung Niederschlesiens, Schmollers Jahrbuch XIX. — Rachfahl, Zur Geschichte der Grundherrschaft in Schlesien, Savigny Z. R. G. German. XVI. — Weizsäcker, Das deutsche Recht der bäuerlichen Kolonisten Böhmens u. Mährens im XIII. u. XIV. Jahrh., Mit. V. G. Deutschen Böhm. LI. — Rieger, O správě obcí katastrálních za cis. Josefa II., Drob. spisy I. — Zíbrt, Rychtářské právo, palice kluka. Věst. sp. n. 1896. — Reichl, Das Dorf u. Bauernrecht im Kgr. Böhmen 1817. — Schopf, Die Rechte u. Pflichten der Grundherrn u. der Wirkungskreis der grundob. Wirtschaftsämter im Lande Böhmen 1847. Kroupa, Jak vznikly a vyvíjely se kontribučenské fondy obilní, Zemědělská politika IX. — Chlumecký, Genesis der Corporationsgüter der Bauernschaft 1859. — Frauenstädt, Das schlesische Dreiding, Conrads Jahrbücher III. F. X. B.

## Zřízení horní.

Čelakovský, Nástin dějin českého práva horního, Čes. pr. děj. př. II. — Zycha, Das böhmische Bergrecht des Mittelalters, I.—II., 1900. — Sternberg, Umriss einer Geschichte der böhm. Bergwerke I.—II., 1836—38. — Joh. Ferd. Schmidt, Darstellung des Bergrechtes in Böhmen I.—IV., 1833—55. — Weizsäcker, Geschichte des Bergbaues in den Sudetenländern 1928. — Sächsisches Bergrecht in Böhmen 1929. — Wuttke, Studien über die Entwicklung des Bergregals in Schlesien, 1897. — Rachfahl, Das Bergregal in Schlesien, Forsch. z. Brand. u. Preuß. G. X., XIII. — Zivier, Geschichte des Bergregals in Schlesien, 1898. — Steinbeck, Geschichte des schlesischen Bergbaues I.—II., 1857. — Peithner, Geschichte der böhm. u. mähr. Bergwerke, I.—II., 1870. — D'Elvert, Zur Gesch. des Bergbaues in Mähren u. öst. Schlesien, H. S. XV. — Tausch, Das Bergrecht des öst. Kaiserstaates 1822. — Schneider, Lehrbuch des Bergrechtes für die gesammten Länder der österr. Monarchie, 1848.

## Zřízení vojenské a styky mezinárodní.

Braniš, Staročeské hrady, 1909. — Guth, Praha, Budeč a Boleslav, Svatováclavský sborník I., 1934. — Kapras, Z dějin českého zřízení vojenského, Pražská lidová revue, 1917, znovu samost. 1922; Mírový spolek Jiřího z Poděbrad, 1919. — Toman, Husitské válečnictví, 1898. — Wulf, Die hussitische Wagenburg 1889 a Preuß. Jahrb. LXVIII.—IX. — Palm, Schlesien Landesdefension im XV.—XVII. Jahrh., Abh. schles. Ges., 1869. — Joksch-Poppe, Die Kriegsverfassung der Margft. Niederlausitz. Niederlaus. Mit. IX. — Schwitzky, Der Europäische Fürstenbund Georgs v. Poděbrad, 1907. — Weizsäcker, Fürstenbund u. Völkerbund, Prager jur. Z. 1930. — Rudnický, Král Jiří z Poděbrad, předchodca spoločnosti národov, Prúdy 1929. — Pogonowski, Projekt związku władców króla Jerzego z Podiebrad 1932. — Kliment, Svaz národů Jiřího z Poděbrad a idea jediné světavlády 1935. — Stieber, České státní smlouvy I., 1910. — Kliment, Orgány zahraničních styků v čes. státě, 1929. — Stloukal, Počátky nunciatury v Praze, ČČH., 1928. — Vojtíšek, Naše státní znaky. 1921. — Urbánek, Žižka a husitské válečnictví, v žižk. Sbor., 1924. — Hauner, Vývoj pozem. válečnictví, 1922. — Škorpil, Odvody české v XVIII. stol., Agrární archiv V. — D'Elvert, Zur Geschichte der militärischen Einrichtungen in Mähren u. Schlesien, H. S. XIV. a XXIV. — Dvořák, Moravské vojsko zemské 1744—48, Mor. revue I. — Loeve, Die Organisation und Verwaltung der Wallensteinschen Heere, 1895. — Meynert, Geschichte des Kriegswesens und der Heeresverfassung in den verschiedenen Ländern der öst. Monarchie I.—II., 1854. — Teubervon Ottenfeld, Die öst. Armee 1700—1867, 1895. — Heischmann, Die Anfänge des stehenden Heeres in Öst., 1925. — Vesque von Püttingen, Übersicht der österr. Staatsverträge seit Maria Theresia 1896. — Bittner, Die öst. Staatsverträge I.—II., 1903—09. — Neumann, Recueil des traités et conventions conclus par l'Autriche I.—VI., N. ř. I.—XIX., 1855—59, 1877—1909. — Charnatz, Geschichte der auswärtigen Politik Österreichs I.—II., 2. vyd., 1918 (výtah v Aus Natur u. Geisteswelt č. 653—4).

## Správa finanční.

B. Rieger, O českých královských a komorních statcích, Dobré zdání o král. hradě Pražském, 1907. — Gindely, Die böhmische Finanzverhältnisse, Wiener Denkschriften LIX. — Jireček J., Celnictví české za XVI. věku, Čas. čes. mus., 1867. — D'Elvert, Zur

öst. Finanzgeschichte, H. S. XXV. — Fritsch, Das Zoll recte Mautwesen in Mähren, Z. Gesch. Mährens X. — Kries, Entwicklung der Steuerverfassung in Schlesien, 1842. — Kern, Der neue Grenz Zoll in Schlesien 1556—1624, 1892. — Falk, Die Grundsteuerfassung in Böhmen, 1847. — Skalský, Denar knížete Václava Svatého 1929; Mincovní reforma Václava II., ČCH. XL., 1934. — Smolík, Denáry údělných knížat na Moravě, 1896; Denáry Boleslava I., 1899; Pražské groše, 1894. — Fiala, České denáry, 1895. — Červinka, Mince a mincovnictví markrabství Moravského, 1897. — Leminger, Král. mincovna v Kutné Hoře, 1912. — Čermák, Mince král. Českého za panov. rodu habsburského, 1892—1913. — Nohejlová, Z příběhů pražské mincovny, 1929. — Friedensberg, Schlesiens Münzgeschichte im Mittelalter u. Schles. neuere Münzgesch., Cod. Sil. XII., XIII., XIX. — Krofta, Začátky české berně, ČCH. 1930. — Placht, České daně 1517—1652, 1924. — Chadt, Státní a nadační statky v Čechách a jich prodej, 1913. — Klíer, Celnictví a bernictví v Ottově sl. nauč. III. a V. — Kaizl, O bernictví v XVII. stol., Právník XXI. — Gindely, O vzniku t. zv. cassa salis, Zpr. sp. n. 1883. — Müller A., Geschichte des Grundsteuerwesens d. Kr. Böhmen, 1880. Pekař, České katastry, 1915. — D'Elvert, Zur Geschichte des Steuerwesens in Mähren u. Schlesien, H. S. XIV. — Heidler, Jánské rejstříky, ČMM. 1916. — Novotný Jaroslav, Moravský berní systém XVII.—XVIII. stol. ČMM. LVIII.—IX. — Kern, Das Zollwesen Schlesiens 1628—1740, Z. G. Schlesien, XLIV.; Die Reform der Steuerwesens in Schl. 1666—71, Z. G. Schles. XXXVII. — Cron, Die Geschichte der öst. Grundsteuer-Reform in Schlesien 1721—1740, Z. G. Schles. XLV. — Smolík, O dlouhé minci v Čechách, Pam. arch. XI. — Oliva, Finanční politika v Čechách po Bílé Hoře, 1925. — J. Novotný, Zdanění čes. měst podle katastrů 1654—1757, 1930. — Klecanda, Berní povinnost poddaných v XVI. stol., Pekařův sb. 1930. — Mensi, Die Finanzen Öst. 1701—1740, 1890. — Reinitz, Das öst. Staatsschuldenwesen, 1913. — Stiasny, Das öst. Staatsbankrott, 1911. — Maršan, Státní bankrot rakouský, 1919. — Talíř-Drachovský, K dějinám rak. taxovnictví I.—II., 1906—12. Becher, Das öst. Tabakmonopol, Viertelj. Soc. Wirtsch. G. VIII. — Plechner, Die Entwicklung der indirekten Abgaben in Öst., Öst.-ung. Revue, 1863. — Skalský, O převodech starých cen s hlediska numismatického, Pekařův sb., 1930.

#### Zřízení církevní.

Frind, Kirchengeschichte Böhmens, I.—IV., 1864—78. — D'Elvert, Zur Geschichte des Erzbistums Olmütz, H. S. XXIX. — Krofta, Kurie a církevní správa v zemích českých v době předhusitské, Čes. čas. hist. X., XII., XIV. — Schmid, Die rechtlichen Grundlagen der Pfarrorganisation auf westslav. Boden. Z. Savigny St. Can. XLVI.; Die Entstehung des Kirchl. Zehnrechts auf slav. Boden, Pocta Abrahamova, 1930. Schlenz, Das Kirchenpatronat in Böhmen, 1928. — Michael, Die schlesische Kirche u. ihr Patronat, 1926. — V. Novotný, Církevní a náboženský vývoj, Česká politika I. — Vacek, Církevní dějiny české I., 1890. — Naegle, Kirchengeschichte Böhmens I.—II., 1915—18. — Fr. Hrubý, Církevní zřízení v Čechách a na Moravě, Čas. čes. hist. XXII. — Bach, Kirchengeschichte der Grafschaft Glatz, 1841. — Winter, Život církevní v Čechách I.—II., 1895—96. — Krummel, Geschichte der böhm. Reformation, 1866. — Hrejsa, Česká konfese, 1912. — Gindely, Geschichte der böhm. Brüder I.—II., 1857—58. — Goll, Quellen und Untersuchungen zur Gesch. der böhm. Brüder I.—II., 1878—82. — Czerwenka, Geschichte der evangel. Kirche in Böhmen I.—II., 1869—70. — Herben, Zřízení strany podobojí, Jednota I.—VI. — Rubíková, Orga-



nisace Jednoty bratrské, Všehrd, 1922. — H e y n e, Geschichte des Bistums Breslau I.—III., 1860—68. — N e u m a n n, Archidiakone der Lausitz, N. Laus., Mag. XXXIII.; Geschichte der geistl. Administratur des Bistums Meißens in der Oberlausitz l. c. XXXVI. — B i e r m a n n, Geschichte des Protestantismus in Öst.-Schlesien, 1897. — S o f f n e r, Geschichte der Reformation in Schlesien I.—II., 1887—89. — Z i e g l e r, Die Gegenreformation in Schlesien, 1888. — J. G. M ü l l e r, Oberlausitzische Reformationsgeschichte, 1801. — N e u m a n n, Církevní jmění za doby husitské, 1920.

Z o u b e k, Svoboda víry a svědomí v Čechách, Čas. kat. duch., 1865. — U h l i r z, Die Genesis vier Prager Artikel, 1914. — H e n n e r, K nauce o státu a církvi v Čechách, Sborník v. pr. a st. XV.; O rakouských zákonech amortisačních, 1892. — K r o f t a, Majestát Rudolfa II., 1909. — K o n r a d, Der schlesische Majestätsbriefe K. Rudolf II., 1909.

P e s c h e k, Geschichte der Gegenreformation in Böhmen I.—II., 2. vyd., 1850. — G i n d e l y, Die Gegenreformation in Böhmen, 1894. — B í l e k, Reformace katolická, 1892. — O p o č e n s k ý, Protireformace v Čechách po bitvě na Bílé Hoře, 2. vyd. 1921. — D' E l v e r t, Die Gegenreformation in Mähren u. Öst.-Schl., H. S. XXX. — L o e s c h e, Geschichte des Protestantismus in Öst., 1901; Vom Toleranz zur Parität, 1911; Zur Gegenreformation in Schlesien I.—II., 1915—16. — G o l l, Der Vertrag von Altranstädt, 1879. — F r a n k, Das Toleranzpatent Josef II., 1882. — R i t t e r, Josef II. und Serie kirchlicher Reformen I.—II., 1867. — R i c h l, K. Josef II. als Reformator auf kirchlichem Gebiet, 1881. — P o d l a h a, Dějiny arcidieceze pražské od konce XVII. stol., 1917. — F r i n d, Geschichte der Bischöfe und Erzbischöfe von Prag, 1873. — S c h l e n z, Geschichte der Gründung des B. Leitmeritz, 1912. — R u f f e r, Založení biskupství královéhradeckého, Čas. kat. duch., 1833. — M a r d e t s c h l ä g e r, Geschichte des Bistums Budweis s. d. — W e i n b r e n n e r, Mähren und das Bistum Brünn 1877.

### Správa školská.

Š a f r á n e k, Školy české I.—II., 1913—19. — D' E l v e r t, Geschichte der Schul- und Studienanstalten in Mähren und Österr.-Schlesien H. S. X. — S t r a k o s c h - G r o s s m a n n, Geschichte des öst. Unterrichts wesens, 1905.

### Censura.

M e n č í k, Censura v Čechách a na Moravě, Věst. spol. nauk, 1888. — D' E l v e r t, Geschichte der Censur in Mähren und Schlesien, H. S. VI.

### Policie.

D' E l v e r t, Zur Geschichte des öst. Polizeiwesens, H. S. XXVII. — W e i d e m a n n - W a h r h e i m, Die Polizei unter Josef II.; Deutsche Geschichtsblätter XVI. — R o u b í k, Počátky policejního ředitelství v Praze, 1926.

### Svobodné zednářství.

G i n t l, Svobodné zednářství, 1926. — V o l f, Přehled svobodného zednářství v Čechách od r. 1848. Česká revue 1921. — L e w i s, Geschichte der Freimauerei in Österreich, 1861. — A b a f i, Geschichte der Freimauerei in Österreich-Ungarn I.—V., 1890—99. — H ( a n ě l), Überblick über die Geschichte der Freimauerei in Böhmen, Diaspora 1903.

## Zřízení soudní.

Kadlec, O sądownictwie u Slowian do X. w., Encyklop. pol. IV., 2. — H. Jireček, O soudech župních, Čas. čes. mus. XXX. — Teige, Součnictví staročeské, Ottův Slovník XXVII. — Vacek, Soudnictví v Čechách, městské a vrchnostenské, Čas. děj. venkova IX. — D'Elvert, Umriß der ältesten Gerichtsverfassung Mährens, Wagners Z., 1829. — Matuzkiewicz, Die mittelalterliche Gerichtsverfassung des Fürstentums Glogau, 1911. — Gaupp, Von Fehmgerichten mit bes. Rücksicht auf Schlesien, 1857. — Neumann, Das alte Landding in der Niederlausitz, N. Laus. Mag. XXXVIII. — Čelakovský, Soud komorní za krále Vladislava II., Právník XXXIV. — Prasek, Opavské právo hejtmanovo, Progr. g. Opav., 1884. — Köhler, Die Dorfgerichte, N. Laus. Mag. XX. — Srov. také „Stavy“.

Rieger, O záměru Marie Terezie zreformovati stavovské soudy v Čechách. Drob. spisy I. — Rössler, Darstellung der bürgerlichen Gerichtsstellen und der sog. Nebenrechte Prag, 1844. — Maasburg, Die Organisierung der böhm. Halsgerichte i. J. 1765, 1884. — Brandl, Manský soud biskupství olomouckého, ČMM, XV. — Schmid, Militärstrafgerichtsbarkeit, Mischler-Ulbrich, Öst. Staatsw. III.

## Správa po roce 1848.

Czedik, Z. Gesch. der oest. Ministerien 1861—1916, I.—IV., 1917—20. — Černý, První minist. zemědělství v Rakousku 1929. — Schopf, Die organische Verwaltung der oest. Kaiserstaates 1855. — von Czoernig, Oesterreichs Neugestaltung 1848—58, 1858. — Stubenrauch, Handbuch der oest. Verwaltungsgesetzkunde 2. vyd. 1855. — Kryštůfek, Reorganisace zemí koruny české 1849—53, Osvěta 1909. — Správa mocnářství rakousko-uherského v Tobolkově České politice II., 2. (1907), a to Krejčí, Správa zeměpanská; Bráf, Samospráva; Fiedler, Krajská správa. — Mayerhofer, Handbuch für den politischen Verwaltungsdienst 7. sv., 5. vyd. 1895—1903. — Pražák, Rakouské právo správní 1906. — Ulbrich, Lehrbuch des oest. Verwaltungsrechts 1904. — Weyr, Čs. právo správní I. 1922. — Hoetzel, Čsl. správní právo, 1934. — B. Rieger, O samosprávě 1891; O krajském zřízení, Osvěta 1900. — Brochhausen, Die oest. Gemeindeordnung 1905.

Brauner, O robotě a vykoupení z roboty 1848. — Slavík, Zrušení roboty na Moravě 1848, ČMM, XXII. — Grünberg, Die Bauernbefreiung u. die Auflösung des gutsh.-bauerl. Verhältnisses in Böhmen, Mähren u. Schlesien, I.—II. 1894. — Glüchsmann, Das Heerwesen der oest.-ung. Monarchie 1889 (a další vyd.). — Baron Woede, Geschichte der k. u. k. Wehrmacht, 4. sv. 1898 a n. — Kadner, Vývoj a dnešní soustava školství I.—II. 1929—30. — Hobza, Poměr mezi státem a církví, 4. vyd. 1931.

Drachovský, Přehled finančního hosp. v Rakouském státu 1911, doplněk z r. 1918; Přehled finančního hospodářství v čsl. republ. 1920, 2. vyd. 1922; doplňky 1928. — Funk, Finanční věda, 3. vyd. 1930. — Bazant, Die Handelspolitik Oest.-Ung. 1875—92, 1894.

Čsl. Vlastivěda, V. díl (stát. red. Kapras): Bušek, Poměr státu k církvím; Šťastný, Všeob. přehled soudnictví a Civilní soudnictví; Solnář, Trestní soudnictví, Hauner, Armáda 1792—1914.

Mischler-Ulbrich, Oest. Staatswörterbuch, 2. vyd. 1906—9. — Slovník národohosp., sociální a politický I.—III. 1929—33. — Slovník veřejného práva čsl. I. — 1929 —: Čada, Lenní právo; Laštovka: Dějiny org. polit. správy, Vývoj org. veřejné správy; Novotný, Dějiny finanční; Weyr, Ministerstva; Samospráva.

#### 4. O československý stát.

##### Za svobodu českého státu.

P e k a ř, Světová válka 1921; Z české fronty I.—II. 1917—19. — H e i d l e r, 1917, Projevy čes. spisovatelů 1921. T o b o l k a, Česká politika za světové války, Politika I. (1922). — K a p r a s, O českém státě za války a po válce 1925. — N i k o l a u, U kolébky republiky 1924. — S y l l a b a, Cestou k svobodě 1914—26, 1927. — A. N o v á k, Z času za živa pohřbených 1923. — In memoriam J a n a H e i d l e r a 1926. — S o u k u p, 28. říjen 1918, 1928. — H a b r m a n, Mé vzpomínky z války 1928. — D y k, Vzpomínky a komentáře I.—II. 1927. — Š r o b a r, Paměti z vojny a z vězení 1922. — B ě l e h r á d e k, Z maffianských a jiných válečných vzpomínek, Naše revoluce VI. — Č e r v i n k a, Moje rakouské žaláře 1928; Z doby persekucí a kriminálů 1920. — K u n z, Za černožlutou oponou 1922. — L i c h t, Válečné vzpomínky 1925. — Ostrá Hůrka 1926.

M u n i n, Oest. nach dem Kriege 1915. — N o w a k, Der Weg zur Katastrophe 1919; Der Sturz der Mittelmächte 1921; Chaos 1923. — T s c h u p p i k, Die tschechische Revolution 1920; Franz Joseph I., 1928. F i s c h e l, Das tschechische Volk 1928. — M o l i s c h, Vom Kampf der Tschechen um ihren Staat 1929. — P e t r s, Der neue Herr von Böhmen 1927.

S y c h r a v a - W e r s t a d t, Československý odboj 1923. — M a s a r y k, L'Europe nouvelle (původně angl., franc. 1918, čes. 1920, dnes řada čes. i cizojaz. vydání); Světová revoluce 1925 (odtud řada vydání čes. i překl. do celé řady jazyků cizích). — M a s a r y k ů v S b o r n í k (vycházející od 1924). — S t l o u k a l, Čsl. stát v představách T. G. Masaryka 1930. — B e n e š, Detruisez L'Autriche-Hongrie (1916, ital. a angl. 1917, čes. po prvé 1920); Světová válka a naše revoluce I.—III. 1927 (dnes četná vydání a překlady); Problémy nové Evropy 1924. S b o r n í k B e n e š ů v 1924. — W e i l, Das Werden eines Volkes (Beneš) 1930. — P o l í v k a, Milan R. Štefánik 1928. — Š t e f á n i k ů v m e m o r i a l 1929. — L a n a t i o n t i c h è q u e (I.—II. 1915—17, red. Denis, III.—IV. 1917—9. Beneš. Články Denisovy. V boji I.—III. 1923). — Československá Samostatnost v Paříži I.—IV. 1915—9. — Les Pays tchèques 1917. — D e n i s, La question autriche et les Slovaques 1917 (čes. 1919). — O s u s k ý, Magyars et pangermanistes 1918. — Č a p e k, Bohemia under Habsburg misrule 1915. — N o s e k, Independent Bohemia 1918. — Diplomatické dokumenty o čsl. státu 1918. — Literatura a časopisy sibiřské armády.

B o r s k ý, Z civilního generálního štábu 1924; Znovudobytí samostatnosti 1928. — K r a t o c h v í l, Cesta revoluce, 2. vyd. 1928. — V o j t a B e n e š, Čsl. Amerika v odboji 1931. — P e r g l e r, America in the struggle for Czechoslovak independence 1926. — J a n i n, Moje účast na čsl. boji za svobodu 1927.

Cestami odboje I.—V. — Ž i p e k, Válka národů I.—V. 1921—2. — Domov za války I.—V. 1928. — V. H o l e č e k - M e d e k, Za Svobodou, Obrázková kronika čsl. revoluč. hnutí na Rusi I.—IV. 1925—30. — K vítězné svobodě (album s úvody) 1928. — Čsl. revoluce (cyklus sešitů 13) 1923. — O našem národním osvobození (cyklus 18 seš. 1924). — K u d e l a, Rok 1917 (1918) v dějinách odboje 1927—8. P a p o u š e k, Boj za československou samostatnost 1928 (také něm. a franc.). — Archiv diplom. dokumentů čsl. I. 1927 a n. — Naše revoluce od r. 1923. — Soustavné přehledy, W e r s t a d t v ČCH. od XXVI. a K a p r a s v Čes. revue XIV.

##### Vznik republiky československé.

Odcizené části českého státu (red. K a p r a s) 1919. — D v o r s k ý, Území čsl. národa 1918. — S t ě h u l e, Čsl. stát v mezinárodním právu a styku 1919. — C h a l u p n ý, Český stát s hlediska sociologie 1918. —

Kalla b, O smlouvách mírových 1920. — R. P r o c h á z k a, Likvidace války, Čas. svob. školy polit. III. — R a š í n, Vznik a uznání Čsl. státu 1926. — O p o č e n s k ý, Zrození našeho státu 1928; Konec monarchie rak.-uher. 1928. — K y b a l, Les origines diplomatiques de l'Etat Tchèqueoslovaque 1929. — K r a m á ř, Pět přednášek o zahraniční politice 1922. — S t u p a r i c h, La nazione Ceca 1922. — G i a n i n i, La ricostituzione della Cecoslovacchia alla Conferenza della Pace 1922. — M e r c i e r, La formation de l'etat Tchèqueoslovaque 1923. — S t r o b l, Tschechen 1920. — K l e i n w ä e c h t e r, Der Untergang der oest.-ung. Monarchie 1920. — S z i l a s s i, Der Untergang der Donaumonarchie 1921. — S p i e g e l, Die Entstellung des tschechosl. Staates 1921. — B a u e r, Die oest. Revolution 1923. — H a s s i n g e r, Die Tschechoslovakei 1925. — F u s s e k, Die Entstehung der Čechoslovakischen Republik 1931.

K a p r a s, České Slezsko a státní převrat 1927. — P e l c, O Těšínsko 1928. — D é r e r, Slovensko v prevrate a po nom 1924. H o d ž a, Slovenský rozchod s Maďarami 1918, 1929. — š r o b á r, Oslobodene Slovensko I. 1928. — O h a l o u p e c k ý, Zápas o Slovensko 1918, 1930. — M e d v e c k ý, Slovenský převrat I.—II., 1930. — K r č m á ř, Javorina 1924. — S t e i e r, Ungarns Vergewaltigung 1928. — K r o f t a, Podkarpatská Rus a Československo 1935.

F r e i s s l e r, Vom Zerfall Oesterreichs bis zum tschechoslovakischen Staate 1921. — O l d o f r e d i, Zwischen Krieg u. Frieden 1925. — M o l i s c h, Die Sudetendeutsche Freiheitsbewegung 1918—9, 1932. — S b o r n í k D e u t s c h b ö h m e n 1918. — L o d g e m a n, Deutschböhmen 1919. — W i l d e, Deutschböhmen 1919. — Selbstbestimmungsrecht der Deutschen in B., M., Schl., 1919. — Flugblätter für Deutschoest. Recht 1918—9. — Not des maehrigen Anteils 1919. — B o l l a c h e r, Das Hultschiner Ländchen 1930. — D i e G r a f s c h a f t G l a t z k e i n T s c h e c h e n l a n d 1921. — K u t r z e b a, Kongress, traktat i Polska 1920; Nasza politika zagraniczna 1923. — D a b r o w s k i, Kwestja czieszyńska 1923. — P r z y b y l s k i, Walka o Słęnsk Cieszyński 1935.

Mírové smlouvy: Versailles 28. června 1919 (Německo); Saint Germain 10. září 1919 (Rakousko); Trianon 4. června 1920 (Maďarsko); Sèvres 10. srpna 1920 (Rumunsko); Paříž 28. července 1920 (Těšínsko, Orava, Spiš). — Překlady české ve Sbírce zákonů a nařízení.

# UKÁZKY Z PRAMENŮ

## A. PRÁVO ZEMSKÉ.

### I. Statuta ducis Ottonis.

(Podle potvrzení z roku 1222 pro provincii znojemskou.)

1. Omnes hereditates quas viri nobiles tam minores quam majores tempore ducis Conradi sine querela juste et pacifice huc usque possederunt, in bona tranquillitate pacis amodo possideant.

2. Item nullus camerarius citet aliquem nisi cum certo testimonio eorum quorum interest; et nominatim quilibet eorum debet ducere castellani nuncium, et alium judicis, et insuper duos kmetones de circumsedentibus villis; et si camerarius vadit ipse secundus aut tercius sine nunciis beneficiariorum, si interficitur, nihil pro eo respondeatur.

17. Si quis non habuerit filium vel filios et habuerit filias, ad illas deveniat hereditas aequaliter; et si non sint, hereditas deveniat ad proximos heredes.

21. Insuper judex numquam debet judicare solus nisi praesente castelano vel aliquibus nobilibus; et quando villicus judicat, non debet ire ad capiendum consilium de judicio, sed judicet sedens cum militibus.

32. In his omnibus excipimus privilegia virorum religiosorum a principibus eis concessa, et jura clericorum cum dotibus ecclesiarum, qui reguntur secundum jus canonicum.

(Friedrich, Codex II., p. 257. — Jireček, Codex I., p. 54.)

### II. Kniha Rožmberská.

Znamenáno, kak je koho s právem pohoniti  
ženatého.

16. Když ženatého vládyku pohonie k hradu: právo jej komorníkem hrazským pohnati trhem, a doma, kdež ženu zastupí na její sboží.

17. Ač jej zastupí v Pražšce, tehda požen hrazský komorník sám, a opět trhem, kterémuž nejbliže s ženú v ty časy přisedí.

18. Pakli ženatého vládyku pohonie k hradu z jiné popravý, z dalšíe než z Pražské: právo jej hrazskému komorníku pohnati

trhem v hradě; a potom pojma hrazský komorník té popravu, v niež jmá pohoniti, k sobě komorníka ot úřada, jenž bude s ním pohoniti, u dvora, kdež ženu jeho zastupí v téj popravě, jeho pohoní a potom trhem v tom městě, v jemž súd bývá, ot nehož úřada pojal k sobě na pónon. — To učiniec, potom opět trhem, ač blíže které město příleží, jež ottud na trh chodie s toho sbožie, s nehož domem pohnali, pohoňta oba komorníky trhem; nebo jmáta spolu v jedno slovo svědčiti. — Cožby jinak učinili, ten pónon ztracen, ačby komorníky poznala (řkúc): „Jakž ny je pówod přivedl ku pónonu, tak jsmy sehnali.“

#### V r o z l i č n ý c h n á r o c i e c h k t e r é p r á v o .

154. Z plena jeden pónon; právo k roku pohnati, když chce, k najbližšiemu, do čtyř neděl; což rok blíže jedniem dnem, to pře ta ztracena; jest-li rok dále čtyř neděl, že neprojde roku šesti neděl: a je s právem sehnáno z té pře.

155. Pakli chce z té pře přihnati k najdalšiemu roku, to móż do šesti neděl; což by rok byl dále jedniem dnem šesti neděl, to pře ta ztracena; jestli rok blíže šesti neděl, že nenie méně k roku čtyř neděl: a je s právem z té pře sehnáno. Právo voda.

156. Ze zlodějstva, což pomnienie, jeden pónon; též právo pohoniti jako z plena; právo voda.

161. Ze zlata jeden pónon; právo pohoniti jako z plena; právo železo; nemóž pohoniti k malému úřadu.

#### O v d á n í .

259. Když sta pojala posly na ohledánie, kde se mu škoda stala, z niež pohoní: když se vzepříta, móż jeden vdáti druhého, pakli druhý proti tomu nevdá svého súdeře.

260. Když jmáta súdeře s posly na dědině byli ukázanie škody, z niež pohoníta: jest-li pówod křiv, tehda jed' po svej dědině po mezi, ač leží tvé pole podle toho pole, na nemž škodu nebo pole ukazuješ; proto, zda tě vdá, že tě bude na tvém vdal, o něžto se s tobú pří; takéž odpoviedači právo.

261. Vdanie prvé tři sta haléřóv; druhé šest set haléřóv; třetie devat set haléřóv; vdanie v ohřeb to je, což na nem a pod ním, málo nebo vele; nebo mnoho nebo málo; to jde vše na úřad.

262. Pakli řekl: „dávaju jej v ohřeb i šíju,“ bezpravně vdal; proto při ztratil, že život vdal.

(B r a n d l, Kniha Rožmberská 32—3, 78—9, 100—1. — J i r e č e k, Codex II., 2, 71, 81, 90.)

### III. Majestas Carolina.

(Zkrácený český text.)

VI. O sněmu a rozkázání, kterak králi čeští nemají otlučovati od koruny České měst a hraduov dole psaných.

A dále ustavujem a nalezáme na válniem sněmě všech našich věrných s povoleniem královstvie našeho Českého, aby budúci naši náměstkové, králové Čeští poslupní neb od jinad zvolení a povolání králi, pod přísahú a zlořečenstviem od Buoha věčným měst a hraduov duole psaných nikakěž ot České koruny a ot požievánie krále Českého neodlučovali, nezastavovali, ani nesměnili, dcerám neb královnám svým na nich nevěnovali. Pakliby kto od nich přijal, tehdy by ten v nemilost královstvie Českého upadl, a hrdlo, sbožie i dědiny, kteréž by měl v království Českém, ihned skutečně ztratiti má.

To jsú tito hradové a města s právy jich, kteříž nemají býti otlučováni:

V Polště čtyři města: Vratislav, Neumark, Hlohov, Frankenstein, a dva hrady: Sobotka a Gorov.

V Budišinské zemi tato města: Budišín, Zhořelec, Libava, Luban, Kamenec.

V Čechách tato města: Praha, Hradec Králové s lesem, Albrechtice, Chrudim, Plzeň, Hawelswörth, Nimbürg, Žitava, Litoměřice, Žatec, Pirno, Most, Kadaň, Tachov, Domažlice, Písek, Budějovice, Čáslav, Hora, Kúřim. A tito hradové: Kladsko, Fürstemberk, Lichtemburk, Bezděz, Königstein, Loket, Frimberk, Bretenstein, Hrádek. Křivoklát, Karlštejn a Zviekov.

A tato města a hradové, totiž Cheb, Floss a Parkštejn; ti nemají odlučováni býti od koruny České, lečby ciesař je vyplatil.

VIII. Která města a hradové mohou zastavena býti.

Již jsme řekli, která města a hradové nemají zastavena a zastaveni býti; a již pravíme o těch, ješto pro pilnú potřebu a obecné dobré České země mohou zastavena býti některdy do šesti let u věniech dielně neb vcele, a také směněna mohou býti za otměnu tak dobrú, ještoby nebylo škodno království Českému; pod takú bezpečností, aby z těch směněných měst a hraduov najměň též pozitkuov a služby i práva bez umenšenie přicházelo k království Českému. A to jsú tato města: Jaroměř, Trutnov, Dvuor, Mělník, Ústie, Lúny, Slaný, Vodňany, Stříebro, Klatovy, Berún, Sušice, Kolín. A tito hradové: Kostelec na Sá-



zavě, Stegreif, Ebersbach, Mojvín, Žebrák, Angerbach, Nižburk, Nečtiny, Mníšek, Protivín, Frauenberk, Vožice, Bernard (?), Hasištejn.

## XI. O korunování krále a o jeho přísaze.

A také kráľuom budúciem ustavujem, kdyžby korunu kráľovstvie Českého přijímali, první nežli přijmú korunu na hlavu, aby přísahu slavnú učinili znovu, měst a hraduov nezastavovati, a práv jich jim neměnití.

## XIII. O odúmrtích kterýchkolivěk na krále spadlých.

Také ustavujem s raddú panskú, aby všechna sbožie, dědiny svobodné, manské nebo městské, otumřelé spravedlivě na krále Českého měly připadnutí, a on muož dáti a je rozdati, komuž se jemu libie, v též právo, jakož ty dědiny otumřelé prve záležely; ale jest přičiněno, že dědiny proviněné králi nebo na nepřátelech dobyté má dáti s raddú panskú, komuž se jemu zdá zapodobné.

## XVI. O přísaze králóv, aby každého zachovali při jeho práviech.

O kterak přísná nebo pevná každého krále, náměstka našeho, přísaha má býti, aby nedopúšťel roztrženie a rozlúčenie ot kráľovstvie svého Českého dědin všelikterakých, úřaduov a práv jich, kterýchž sú požievali a potvrzenie jich mají k svým svobodám; a netoliko by jich neotlučovali, ale aby je zachovali při jich svobodách a práviech starožitných.

## XVII. O úřednicích zemských.

Snažně z ustavenie přikazujem, aby najvyšší komorník, sudí a piesař a jiní menší úředníci, ktož ot nich pocházejí, a všichni jiní úředníci v Čechách, v kniežetství Vratislavském a v Budišínském panství, v markrabství Moravském úřaduov, ktož by kde držal od krále, kteréžby slušely k cúdě nebo k jich úřaduom, žádný jich nenajiemal, neprodával, nezastavoval, nerozděloval do času nebo věčně. Také aby žádný z nich neprosil úřadov věčně nebo do času, aby na ně žádných listóv obdržoval, pod pokutú úřadov zbavenie.

## XXVII. O d s k á c h z e m s k ý c h .

My pilně prikazujem, aby dsy zemské, kteréž písařem zemským mají zřízené býti aneb zřízeny budú, chovány byly na hradě Pražském. A kteréž by byly dokonány, ty mají chovány býti pod pečeti a zámek nejvyššieho komorníka, sudieho, piesaře a purkrabie Pražského, v zákříšťě kostela Pražského, a ty dsy nemají vyniemány býti, lečby při tom byli dříve řečení úředníci, jakož jest obyčej.

## XXXVIII. O k o r u n o v á n í k r á l e č e s k é h o .

Nynie budúciem králem Českým ku paměti přivodíme: každý od přijetí království v šesti měsieciach svolaje pány etc. od biskupa Pražského, nebo kdyby stolice prázdnila biskupská, tehdy od jiného biskupa neb preláta šťastně má korunu a namazanie přijeti královské. V témž času i králova, kolikrát by potřebie bylo, korunu i duostojenství přijeti má, a v duostojenství aby se radovala s králem svým.

## XXXIX. O ž e l e z u h o r ú c i e m a v o d ě .

A zakazujem i priesně prikazujem a zapoviedáme, aby viec té přísahy pohanské, totiž skrze železa horúcie a na vodu puštění, nepožievali a žádnú věc, a tudy Boha, svého tvorce, nepokúšeli, buďto o únos neb o podávenie panen etc., než živi byli, přísáhna Bohu, neb skrze Buoh přísahajiec (neb jest on svrchované dobré); pod pokutú zbavenie jeho sbožie a pod hrdlem, nebo pod ohněm neb pod utopeniem neb kterým jest hřiechem shřešil proti svému bližniemu.

## XLV. O o b r a n ě k r á l o v s t v i e Č e s k é h o .

Také přihodilo-liby se kdy, žeby nepřielé v zemi vpadli, tehdy všechna kniežata, páni, šlechtici, rytieři, vladyky, měšťané i vsecken obecný lid mají hned brannú rukú jeti a jieti z prikázanie a řečenie králova až na mezi českú. A tu mají trvati brániece meze čtyři neděle na svooj náklad a o své ztravě. Pakliby do tej chvíle trvati nemohli, tehda potřeb mají sobě do býti na království toliko sobě a koním, a nic viece.

(J i r e č e k , Codex II. 2., 113, 116, 118, 119, 123—4, 129, 138—9, 144.)

#### IV. Řád práva zemského.

[Capitulum tertium.]

[O práva vedení.]

46.

Pak po dvou nedělí pohnanému má dáti úmluvu, aby se s ním smluvil. A kdyžby se s ním nesmluvil: tehdy má jemu dán býti úředník, aby jej mocna učinil jeho dědin v téj summě peněz, jakož jest pohnil z nich, a úředníkom tolikéž. A to má opovědieno býti okolním susedóm jeho, že jej mocna činí jeho právem i svým úřadem těch všech užiteků i lidí, což k těm dědinám slušie; a kteřížby lidé nechtěli jeho přijetí za svého pána, mají se vystěhovati, a bráti se přeč do dvou nedělí.

47.

A kdyžby minule dvě neděli, tehdy pódod s jedním komorníkem má na těch dědinách panovati, koně a dobytek bera na těch dědinách v svých nákladiech; a což vezme, toho má dáti pravú polovici úředníkom, a sobě druhú polovici zachovati. A to panování móž dvakrát učiniti, točiz dvě neděli po svatém Jiří, a dvě neděli po svatém Havle.

48.

A kdyžby ten rok minul a šest neděl: tehdy jemu má othádáno býti těch dědin za jeho summu peněz v žalobě položených, počítajíc za deset hřiven jednu hřivnu platu úročnieho.

49.

A když jemu othádáno bude, tehdy ještě po dvou nedělí s jedniem komorníkem má to othádání opanovati. A kdyžby pohnaný do tú dvou nedělí s ním se nesmluvil i s úředníky, tehdy z těch dědin móž učiniti což chce, jako z svých vlastních dědických.

[Jireček, Codex II. 2., 225—7.]

#### V. Ondřeje z Dubé, Práva zemská.

§ 1. Právo zemské České jest dávno nalezeno, ještě ot pohanstvie, a najviece od Přemysla oráče, a ot těch pánov, kteříž jsú té chvíle byli. A toho jest jistý dódod: neb mnoho obyčejov

pohanských v něm jest držáno, jakožto očista železem horúcím, aneb uvržení na vodu. A ten obyčej stál bez přietrži až do císaře Karla a do kněze arcibiskupa Arnošta prvního Pražského; ten jest císař, s plnou radou arcibiskupa i všech pánův a zeman, ten obyčej zrušil, že žaloby mají v sobě jedno tři škody mieti, a nic více, a pohnaný samou přísahou jma otbyti pívoda; ale ještě to drží úřad se zmatkem. (Ta přísaha má býti podle řádu a způsobu žalob, jakž se dole píše.)

§ 2. To zemské právo, tak jakž jest pod Českou korunou, na tré se dělí: jedno jest, ješto upřiemo na královu stolicu hledí, jímžto jest král ot pánův zdávna nadán, ku polepšení jeho dostoženství; to jest súd dvorský, ješto také své úředníky a dsky má; o němžto tuto psáti nechci, neb o to nejsem tázán; a ten úřad se dělí ot zemského svobodného súdu, neb jinak k tomu súdu lidi pohonie, a jinak k svobodnému, i jiní jsú obyčeji.

§ 3. Panským také povoleniem města, klášteru i rozliční služebníci jsú rozličně ot súdu zemského vyňati, o němž o všem tuto mlčím.

§ Druhé právo jest duchovnie, v němž způsob právy duchovními pod mocí arcibiskupovu jde; o němž tuto také mlčeti chci.

§ 14. (O s s u t í d ě d i c t v i e.) Pak o ssutie jest čas, rok a den zemský dán každému, ktož své dědictvie ssúti má. A jiný nemož ssúti, jedno strýc, bratr, stryjčenec, neb syn dielný, aneb otec dielný, ale jiný nic. Pakliby otec prodal dědictvie poslúpné, a do roka umřel, a panna dědička ostala, a žádala by své dědictvie vyplatiti: tak s ssutiem móže jíti. I jest právo o ssutie troj pónon; a když prvé bude svědčenie, tehda má pívod penieze čistě mieti hotové, a ty před úřadem okázati; a žádá-li pohnaný ohledánie a čtenie jich, má se státi. Bude-li v nich co zlého nalezeno, a summy podle desk nedá: tehda pívod ztratí penieze i dědinu; penieze k úřadu a dědinu ku pónnanému. Pakli žádati bude pívod, mají penieze u desk položení býti; a také žádá-li úřad po vysvědčení prvé položení peněz pro svůj zisk, mají položení býti do prošcie žaloby přede pány. A nebude-li pohnaný přede pány chtieti svých peněz vzieti, a dědin pívodovi sstúpiti: tehda úřad má penieze mieti a dědiny pívod. Ztratí také pívod penieze na ohrazení práva, na opovědi, na počtu, V tom se vystřieci má, aby i peněz i dědin neztratil. Ale pohnaný také ztratí dědiny bez peněz, nechtěním vzieti peněz, opovědi, ohrazeniem práva a nestáním; ale vždy peniezi mají při úřadu ostati a dědiny při pívodu.

[J i r e č e k, Codex II. 2., 361—2, 365:]

## VI. Kniha Tovačovská.

### Kapitola 32.

Že markrabství Moravské svobodné jest.

Item. Rozumíno muož býti z těchto starých svrchupsaných obyčeuov, že země tato byla vždycky svobodná, jakžkoli jest od království a koruny své padla a žádnému pánu ani které zemi podmaněna nebyla. Neb páni rytířstvo a preláti žádných přísach pánu svému nečiní, též jako Čechové, než prostý slib poddanosti a poslušenství, ani žádné jiné zemi, než tomu pánu a dědicóm od něho řádně prošlým, a to v zemi své Moravské a nikde jinde, a města též, krom přísahy vedle obyčeje jich. Také práva svá země má svobodná beze vsí překážky pána svého a všelijakého odvolání ani k císařově milosti, ani k svému vlastnímu pánu, jakož se o těch právích dole šíře psáti bude.

### Kapitola 90.

Z které příčiny dsky psány počaty český.

Léta Božího MCCCCLXXX najprv v Olomúci, když práva puštěna jsú a súd zaseděn jest, za úřadu pana Václava z Boskovic a v Brně pana Viléma z Pernštejna, těch práv komorníkův, s vuolí pana hajtmána a pánuov i vsí země začali se v jich dsky nové českú řečí vkladové vpisovati; neb prvé latinsky vpisováno bylo. A k tomu páni pro obec a pany komorníky svolili, pro menší práci a lepší rozum těm, kteří latině neumějí; neb mnozí latinu k svému rozumu vykládali, protož aby prostý rozum český stál.

### Kapitola 137. O věnných právích.

Paní, pozuostalé po svých mužích, své právo věnné mají na statcích mužuv svých přede všemi, mimo vsecky jiné dlužníky i vsecky nápady a dání markrabská, neb odjetí mocí, neb zámku valečné dobytí, ony proto svého neztratí a vdova k svému právo má i k svrchkóm některým jakožto: k vozu, vozniukom lepším, z luoží a postelí k polovici postlání a polovici má nechati, než z luože, na němž s mužem svým léhala, má míti napřed, a třetinu dobytka, což kopyto dělí, a nad to, čo jí muž od jiných svrchkuov poručí a klenoty, co na své hlavě, rukú neb životě ženský přípravu nosila, to paní panské na svršcích dáno býti má.

Zemance též věno na statku svobodné zuostává, jakož se nahoře píše a ztratiti jeho nemuož; ale na svrších vozníkuov, jí z práva dáno býti nemá, postele nic napřed, než polovice a též třetina dobytkuov, což kopyto dělí, sukně, šaty a příprava její; ale klenoty mužovy od stříbra neb jiného klenotu to jí nepřisluší, leč co jí muž listem neb jiným svědomím hodným poručí.

### K a p i t o l a 138.

C o p a n n ě a c o v d o v ě o b v ě n ě n o b ý t i m á.

Panně třetinu výš má obvěněno býti, co se po ní jmenuje; ale vdově tolikéž, co po sobě jmenuje. To z práva; pakli co výše neb více kto učiní, neb sobě vymíní, to jich dobrá vuole, jakž se smluví.

### K a p i t o l a 189. O r u k o j m í c h.

Také rukojmě, když v listu stojí, že každý muož svým dílem odbyti (ale těch listuov málo se dělá), tu každý rukojmě muož svým dílem odbýti a jistec jeho nemuož upomínati pro oddíl druhého, kterýžby jemu plniti nechtěl, neb umřel. Ale kdež stojí: „rukú společnú a nerozdílnú, tu plať až do posledního, by pak sám jediný rukojmě zuostal. Protož mnozí, ktož kvitancí žádají, žádají takových, aby se naň již o více nenavracoval; ale ten se opatř, ktož list má, aby se nad list více nenavracoval, než jakž list svědčí. Protož jsem kvitancí obyčejné přepis tuto vepsati kázal.

Také mají dělány býti kvitancí obyčejné s sedmi pečetmi, když jest věc znamenitá, pilná; pakli menší, muož s méně pečetmi neb samého pečetí kvitancí dána býti, ješto jest na toho vuoli, ktož ji přijímá, zdá-li se jemu dosti za jistotu. Však i takové kvitancí páni sudí a za jistotu přiříkají.

[B r a n d l, Kniha Tovačovská 28, 57, 76—7, 106.]

## VII. Všeřdovy Knihy devatery.

K n i h a I. 1. O r o z l i c h n o s t i s ú d ó v v z e m i č e s k é, a n a j p r v o s ú d u z e m s k é h o v e l i k o s t i i m o c i.

1. V království a v zemi české súdové jsú rozliční, ale najvyšší a najznamenitější jest súd zemský; na kterémž král se pány a vládykami sedaje čtyřikrát do roka na časy obyčejné, všecky pře, kteréž k tomu súdu slúšejí, súdí. 2. Na kterýžto

súd s jiných súdov některých, o nichž níže mluveno bude, móż se každý odvolati; ale s zemského súdu jinam žádného odvolanie ďalšieho nezóstavá, než na tom každý dosti mieti, na tom každý přestati musí. 3. K tomu súdu každý člověk, kterýž co v zemi české dědičného má, jakéhož by koli řádu byl, povinen jest státi, a každému, ktož by jej k tomu připravil, práv býti; z toho žádný vyňat býti nemóže žádnými právy zvláštními, žádnými obdarováními císařskými, královskými ani duchovními, poněvadž i Kská Jasnost ten súd sám vedle práva jako jiní obyvatelé královstvie českého podstúpiti jest povinen.

#### K n i h a IV. 11. O z p r a v ě.

1. Zprava, tak jakž se ve dskách pokládá, jiného nic není než dědictvie svého nebo cizieho pro dědictvie prodané, zastavené nebo zapsané, k očistění závad od práva na to dědictvie prodané, zastavené nebo zapsané přišlých, třetinú výš nebo bez třetiny, k věčnosti nebo do času jmenovitého, zavazenie. 2. Při tom vědieno má býti, že každá zprava trhová jde na dědictvie s jmenovitú summú peněz, tak že ne dědictvie proti dědictví zhola, než dědictvie proti dědictví v penězích se odhaduje. 3. A tak jest dědictvie ve zpravě trhové s penězi spojeno, že jedno bez druhého netoliko býti, ale ani rozuměti se nemóže, aby nemohlo ani na dědictvie bez peněz ani na peníze bez dědictvie právo vedeno býti, než na dědictvie v jisté summě peněz.

#### K n i h a V. 38. T r o j e p o r u č e n s t v i e.

1. Nalézá se po dskách zemských poručenstvie troje, a každé vedlé práva země české: Přirozené jedno, druhé otcem učiněné, třetí dané. 2. Poručenstvie otcem učiněné jest to, když otec živ jsa dětem svým za zdravého života nebo na smrtebné posteli poručníky ustanoví, kteréž se jemu zdá (jakož o tom již prvé jest povědieno). A to móż slúti poručenstvie otcovské. 3. Přirozené poručenstvie jest, když bratr nebo strýc, sestra nebo teta, buďte dílní nebo nedílní, když otec jiných poručníkův, vedlé práva nezdělá, v poručenstvie se uvazují. A to móže slúti poručenstvie přirozené nebo příbuzné. (o kterémžto poručenství světlý nález jest Venceslai Andreae M. 7. mezi Zbyňkem z Soběšina). 4. Ale to poručenstvie příbuzné nemá miesta než tehdáž, když by otec dětí a statku svého poručníkův žádných neustanově umřel, anebo také, kdyby poručníci otcem učiněni zemřeli, a sirotci by ještě let spravedlivých nemajíce živi zóstali.

7. Ale králem dané poručení jest, když otec žádného poručníka nečině umře, a přátel žádných přirozených není; tehdy král, nejvyšší všech sirotkův na zemi i v městech poručník, sirotkům poručníky dá, kteréž ráčí.

[J i r e č e k, Všehrd, O právních země české 21, 185, 245.]

### VIII. Zřízení Vladislavské.

160. Item, také bývá trh zástavů, že jeden druhému prodá dědictví své s panstvím a výplata bude, když dá jeden druhému puol léta neb rok napřed věděti, a též zpravuje jemu jakoby dědicky prodával: též se muož pro nezprávu vésti jako nahoře psáno stojí, A když k výplatě přijde, kdož vyplácuje zase, to bude na něm, jak chce přijeti zase trhem kladenie: tehdy má jemu trhem klásti zase ten, komu jest prodal a má zpraviti závadu svú a dále nic. Pakli ten, komuž se jest stala zástava, své právo kladl, a ten zase tomu dědicky kladl, kterýby zastavil: tehdy má svú závadu i toho od koho má, zpraviti má, a dále nic.

172. Nalezli vuobec za právo: což se vpisování ve dsky zemské potřeb zemských dotýče, kolikrátby toho kdy která taková zemská potřeba přišla, ta nemá ve dsky zemské kladena býti ani vpisována, leč přítomností všech tří stavuov, totiž panského, rytieřského a městského řádu; a též také jestližebý mělo vymazáno býti co obecního zemského. A na to oboje, aby relatorové byli z pánuov, z rytieřstva ze jména. V quaternu trhovém léta 1499, v pátek o suchých dnech adventních.

188. Nalezli vuobec za právo: jestližebý kde dsky muži a ženě spolu svědčily, tehdy muž jejího dílu nemuož zavaditi, ani prodati. Pakliby jí věno vložil na tom statku, tehdy toho statku napřed vzieti má polovici, a druhú polovici v svém věně držeti má, jestliže jest za jejíe dosti, vedle práva věnného. Pakliby nebylo muož k příjemci hleděti; pakliby příjemce nebylo, tehdy kdež jest vznešena. O tom rozsudek III. Venceslai, Q 10 (= c. 1410).

203. Nalezli vuobec za právo: ktožby jakú zástavu držal, a ten ktožby zastavil, mělby vuoli vyplatiti, neuchovalliby buoh jeho, ktož zastavuje: tehdy k té výplatě dědicové jeho anebo nápadníci právo mieti mají, jako on sám. Bude-li ten, ktož zástavu drží, komu chtieti to své právo prodati aneb komu zapšati, to bude moci dobře učiniti. Pakliby toho práva žádnému nezapsal ani prodal, a umřelby v tom: tehdy ktož nápadníci po něm budú, k tomu zápisu budú mieti právo. O tom rozsudek v bílých puohonných léta od narození božieho 1492.

205. Nalezli vuobec za právo: jestližebý se kdy trefilo, žeby se kto zdlužil více nežby svého statku měl, a ti rukojmě, kte-



říž jsú zaň, jestližeby ho z toho poháněli, chtiec někto právem svého na něm před jinými dobytí: i nemá toho napřed žádný mieti, ani ten, ktož napřed pohánie, ani ten, ktož naposledy pohánie, též mají se o ten statek všickni děliti, též ti, ktož pohánějí, jako ti, kteříž nepohánějí: viecli kto dá, viac má vzieti. Než ti, kteřížby poháněli, mají napřed z toho statku vzieti, což na puohony naložie aneb utratie pro tu při. Pakliby kto kterým rukojmiem statek zapsal dskami, a jiní zaň sľubujic své dali a to provedli: též s tiem aneb s těmi, ktož zápis mají, mieti mají rovný diel své záplaty, jakož nahoře psáno stojí.

457. Nalezli vuobec za právo: že žádný konvent neb klášter, kteráž jest komora kráľovská, nemuož bez povolenie kráľovského nic do konventu ani kláštera zastavití, prodati, ani dáti, ani směnití bez povolenie kráľovského. Pakliby co zastavil, prodal, dal neb směnil, že to žádné moci nemá mieti; pakliby kto k sobě přijal, musie to králi darmo vrátiti. Rozsudek o tom v registrách kráľovských, U 8.

459. Nalezli vuobec za právo: žádný opat, probošt, převor, kteří by kláštery kráľovské zpravovati jměli, nemá býti než Čech.

[P a l a c k ý, Archiv český V., 82, 105, 111, 117—8, 218 až 219.]

### IX. Smlouva svatováclavská.

3. Item. Což jse osoby panské aneb rytířské dotýče, kteráž by v městě pod šosem duom měla: že má a povinen bude ten všecko z toho domu trpěti s tím městem, v kterémž takový duom sobě koupil. Krom jestli že by jeho chtěli na který úřad městský vsaditi, toho bude míti každý vuoli z panského a rytířského stavuov, kteříž by živností a obchoduov městských nevedli, to k sobě přijíti nebo nechati. A také chtěl-li by jej kto z toho domu aneb z čeho, ješto by to, což by koupil, k městu pod šos slušelo, viniti: má tu na tom právě z toho práv býti.

[H. a J. J i r e č k o v é, Zřízení zemská 92.]

### X. Moravské zřízení z r. 1535.

(L. 85.) Cizozemci statkuo v zemi kupovati nemají.

Na tom jsme se ustanovili a srovnali, aby cizozemcuom dopouštěno nebylo žádných zámkuov, měst, hraduov a zboží kupovati v tomto Margkrabství. Než jestliže by se přihodilo a který cizozemec se chtěl do této země vkoupiti, má toho na sněmu obecném anebo při soudu v tomto Margkrabství hledati; a tu páni rozvážic osobu i příčinu, vuoli toho míti budou jeho přijíti nebo nechati.

Než což se dotýče Čechuov, Slezákuov, Lužického Margkrabství, ti se za cizozemce nepokládají. Avšak mohla by taková osoba býti, že by ji páni z hodných příčin nemohli přijíti.

(L. 89.) O obsílání do ležení a olání.

Item. Kdožkoli mají listy hlavní na peníze s rukojměmi pod ležením, když by k tomu přišlo, že by rukojmie vlehnúti měli, tehdy aby věřitel dvě neděle napřed každému rukojmí věděti dal; a ti rukojmie jestli by v těch dvou nedělích nevlehli aneb se s věřiteli svými nesmluvili, tehdy je muož tak upomínati, jakž od starodávna o peníze napomínati obyčej byl.

Pakli by kto rukojmím svým prvé dvou neděl po napomenutí lál, ten jim to bude povinen napraviti podlé uznání pánuov soudcí zemských.

(L. 98.) O krčmy a vaření piva ve vseh.

Což se krčem po vseh a v těch krčmách vaření a vystavování piva dotýče, to aby každý pán, prelát, z rytířstva i z měst po vseh svých zastavili, aby v takových krčmách piva vaření a vystavování nebylo pod pokutou padesáti kop groší. Než co se krčem vařecích od starodávna dotýče, ti vařiti mohou a doma v té dědině vyšenkovati. Ale vystavovati piva žádný nemá.

(L. 99.) O řemeslnících ve vseh.

Což se řemeslníkuov ve vseh dotýče, na tom jest mezi stavy panským, prelátským a rytířským zuostáno, aby ve vseh jiní řemeslníci nebyli než jeden kovář, jeden krajčí a jeden švec.

Tkadlci a vetešníci k opravování šatuov neb obuvie, koláři, neckáři i bečváři mohou při horách býti i při lesích, také i ve vseh. A byla-li by která jiná řemesla, mohou je z měst i také z městeček hindrovati. [Z tisku 1535.]

XI. Zřízení opolsko-ratibořské z r. 1563.

(L. 5.) O válkách a nepokoji.

(R. 1.) A poněvadž také tato knížetství, krajové a panství z starodávna tím obdarováním osvobozeni jsou, že obyvatelé z nich na žádnou vojnu přes hranici vytahování býti nemají, pakli by kdo z své dobré vůle přes hranici vzhůru vojensky vytáhl, tomu neb těm bude vrchnost povinna žold dávati a pla-

titi, jak jinému žoldnéři se na ten čas dává a platí. Všakž kdo by dobrovolně ven z země jeti nechtěl, tomu žádnému na poctivosti jeho úrazu nésti nemá.

(R. 2.) Avšak jestliže by země Slezská o jaké vytažení vojenské pro obranu vsí země aneb proti nevěřícím jednostejně snesli, tehda se nemají také k tomu času svobodami svými stvrzenými zastírati než činiti podle možnosti a starým rozdělením země Slezské, tak aby nad slušnost obtíženi nebyli.

#### O osazování zámků v a měst.

(R. 1.) Když by obyvatelé a stavové k osazování zámků v a měst neb sice k jaké jiné potřebě od vrchnosti obesláni byli, tehda povinnost ta starodávna nadání jest, aby těm osobám čeledi i koním jejich potřeby dávány byly.

#### O korúhvi a znamení vojenským.

(R. 1.) Pro věčnou paměť jsou tohoto knížetství krajové a panství knížaty a pány svými dědičnými tím obdarování, a korúhev, znamení vojenské, dáno, orel zlatý s korunou zlatou v modrém poli: kteréhož předkové jejich skrz svou statečnost a cnostné skutky obdrželi, pod kterýmž také předkové a poddaní krve nelitovali jsou podle pánův svých prolévati proti nepřátelům hrdl svých nasazujíc. Protož kdyžby se kolivěk událo v pole vytáhnouti, mají a mohou takovou korúhev jako své dědičné zpupné vojanské znamení sobě k poctivosti aneb sice k obecné potřebě užívati.

#### (L. 23.) O soudu vrchním.

(R. 1.) Soud zemský vyšší držán bývá první v Oppoli: první neděli v pustě, jenž slove Invocavit, na noc vjezd a hned na zajitř slyšení; druhý v Ratiboři: tu neděli před sv. Bartolomějem, na noc vjezd, a na zajitř ráno slyšení.

(R. 2.) A v tom soudu vrchním mají sedati hajtman, sudí, kancléř a patnácte soudcův, tak že jich všech osob bude osmácte osob.

(R. 3.) Pan hajtman vrchní v Oppoli a Ratiboři povinnen soudce zemské a čeled' i koně jejich, totiž každého soudce samo třetího, sudího vrchního a kancléře samo čtvrtého jídlem, pitím i obrokem, pokud se soudy drží, opatřiti.

(R. 4.) Když by se přitrefilo že by sudího do vrchního soudu potřebí, tehdy p. hajtman a p. soudci mají z sebe tři

osoby voliti, soudce vrchního soudu, a JMti královské oznámiti, a kterého z těch třech osob JMt voliti ráčí, ten takový ouřad na sebe přijíti povinnen.

(R. 5.) A podle milostivého povolení JMti královské má sudímu zemskému služba ročně jíti, která jemu (L. 24.) z důchodův JMti královské a ouřadu Oppolského placena býti má sto zlatých říšských, jeden každý zlatý po třiceti groších Slezských čtúc.

## O soudcích, kterak v soudu sedati mají.

(R. 1.) Předkem a na nejvyšším místě za stolem seděti má p. hajtman vrchní. Vedle něho po levé ruce za stolem p. sudí zemský, podle sudího p. kancléř zemský a tak předkem panský stav po pravé a pak rytířský stav po levé ruce těch ouřadův po letech seděti mají.

(L. 27. R. 20.) A před soudem česky aneb tomu jazyku rozumitedlnou řečí a ne jináč ode všech cizích i domácích mluveno, a pře vedeny býti mají.

(R. 21.) Nálezové českým jazykem činěni, vypovídani a psáni pod pečetí zemskou vycházeti, stranám vydávani a do knih zapisovani býti mají. [Tisk 1563.]

## XII. České zřízení z roku 1564.

### A. 4.

Na sněmu obecním, kterýž držán byl na Hradě Pražském léta 1547 v outerý před svatým Bartolomějem, jest toto zavříno: Což se sněmuov a sjezduov po krajích pokládani a rozpisování dotýče, těch se při mocnosti a vuoli JMti královské zůstavuje, jakž prvé od starodávna bývalo, a jakž předešle o tom artikul v sněmě, kterýž byl držán léta 1545 v středu po svatých Třech Králích, svolen jest. A také po dnešní den aby žádný z obyvateluov království Českého, žádných sněmuov a sjezduov krajských obecních, bez povolení JMti královské, pod nižádnými vymyšlenými spusoby nepokládal a nepokládali, a to pod pokutou hrdla ztracení, na kohož by se to pokázalo a provedlo.

### A. 38.

Což se pánuov z Rožmbergka dotýče, ten každý kdož by z nich vladařství nebo panství rodu z Rožmbergka na sobě měl, ten toliko má nade všemi úředníky zemskými sedati a místo své míti; jiní všickni páni z Rožmbergka mají sedati mezi

jinými pány, vedle let. Krom knížat, kteříž v Čechách jsou, jakž o to vavpověd' JMti královskou, léta 1556 v pátek po Vstoupení na nebe Pána Krista, jinak dne svaté Žofie, učiněná, šíře to v sobě obsahuje a zavírá.

#### I. 50.

Jestli že by který otec dcery dskami aneb kšaftem svým na list mocný krále JMti učiněný od synuov oddělil, a jiné poručníky jim nad týmž statkem zdělal: že to má moc míti. A jestli že by zřízení to chtěl na svrhcích nebo klénotích anebo na hotových penězích učiniti: to bude moci listem učiniti pod pečetí svou, a k tomu dvou nebo tří dobrých lidí pod pečetmi. A též komuž by koli jinému chtěl odkázati, má se též tak zachovati. Než máť statkem svým vuoli má a muož řediti, jakž se jí vidí a zdá, podlé vuole své, měj ten na dědictví nebo na čemžkoli jiným; než dědictví aby jinak neřídila, než dskami aneb kšaftem, na list mocný krále JMti učiněným.

#### K. 23.

Jestli že by kdo nařekl druhého chlapstvem, a řekl mu „chlape“, a on se z toho vyvedl před hofmistrem neb před maršálkem, anebo (ač by se kdo podvolil) před purkrabí Pražského úřadem, jakož země za právo má: tehdy když se vyvede, tu hned před hofmistrem neb maršálkem neb před purgkrabí Pražským má jemu říci, že selhal, a ten jemu to má smlčeti. A což by na to naložil vyvodě se, tehdy z těch škod bude moci obeslati a jeho viniti před menšími úředníky.

[H. a J. J i r e č k o v é, Zřízení zemská 503, 510, 582, 593.]

### XIII. Zřízení těšínské z r. 1573.

(L. 35b.) Z strany hranic a topení vody na cizí grunty.

Art. 1. Když by se přitrefilo, že by někteří obyvatelé o meze neb hranice, dědiny, vedení vody aneb topení rybníky činiti měli a v rozepři stáli, má soud na ta místa položic stranám rok vyjeti a to tak před se vzíti, jakž starodávný pořádek práva ukazuje.

Art. 2. A při vedení hranic, kde se kopce vysypou, má se dáti panu sudímu dvě hřivně.

(L. 36a.) Art. 3. Na mezích přísaha má býti od svědkův přijímána podle starobylého spusobu.

Art. 4. Stav městský klečící s odkrytou hlavou s podnešenými prsty bez zbraně všelijaké.

Art. 5. Lidé sedlští mají se svléci až do košile boso a kleknouti do hrobu, který jednoho lokte vzhlibí má vykopán býti a maje na hlavě drn z země, žádné zbraně ani nože míti při sobě nemají a tak v hrobu klečíc přísahu spraviti.

(L. 47b.) O poddaných sirotcích a služebné  
čeledi.

Art. 1. Kdy člověk poddaný panský, rytířský neb městský s vůlí panskou statek svůj prodá a hodným člověkem osadí, má jej svobodno s ženou, dětmi propustiti a list výhostní pod pečetí svou dáti tak, aby od jiného přijat byl a bez listu vejhostního nemá žádný v poddajnost přijímati pod průpadkem desíti hřiven tomu, či poddaný jest. Toliko od šoltysuov, valných krčmáruov zdávné bytí má bráno tak, jakž starodávna od desíti hřiven jednu hřivnu.

Art. 2. Kdy se pánu poddaný nelíbí a pod sebou jeho trpěti nechce, povinen jest poddaný prodati. Nechtěl-li by prodati aneb prodajem prodléval, tehda muož pán lidmi přísežnými hraničnými statek jeho obšacovati dáti a podle toho obšacování prodati aneb sám zaplatiti.

Art. 3. Synové sedlští, jestliže jich jest několik, kteří by se s vůlí panskou na řemeslo dáti chtěli, ti mohou od pánuov jejich na řemeslo puštění býti, všakž od takového každého nemá po- (L. 48a) -dlé starobylé zvyklosti víc přes deset hřiven od vejhostu bráno býti.

Art. 4. Žádný z poddaných řádu sedlského nemá statku svého po kusu neb sice bez vůle pána svého odprodávati, zastavovati neb osývati dáti, který by se toho dopustil, má od pána svého pěti hřivnami pokutován býti, a který by odkoupil, na to puojčil aneb obsel, má pánu toho gruntu to všeckno propadnouti.

Art. 5. Kdy poddaný na gruntě pána svého bez dítek zemře, statek na pána přichází.

(Tisk 1573.)

#### XIV. Menšík, O soudu mezuím.

§ 51. Stavění svědkův. Potom pán purgkrabě vezmouce potaz má oznámiti, aby strany dali svědky své poznamenány. A když nejprvé původ, potom obeslaný své svědky dají poznamenány, pán purgkrabě má oznámiti, aby se jména svědkův čtli, a po přečtení, chce-li kdo svědky naříkati, má o to

tu hned z hodných příčin slyšáno býti; pakli žádný žádného svědka nenaříká, již potom žádného svědka víceji naříkati moci nebudou, než svědomí jich postačiti má. A toho jest příklad v Registřích Mezních Starých, A. 3. mezi pánem Vilémem z Pernštejna a Jiříkem Kořenským z Terešova, den s. Žofije, léta tisícího pětistého dvanáctého. Potom má pan purgkrabě oznámiti, aby svědci ven k hrobu vyšli, a v hrobě na Božím Umučení, toliko v košilích, bosí a bez pasův, s odpatými obojky, s nepřikrytými hlavami, kleče přísahali. A kdy se svědci svlekou, tu hned těm svědkům má se dostatečně předložiti, že sou sa nazi obnaženi na svět zrodili, a tak že budou státi před trůnem spravedlivého soudce, v den posledního soudu. Že pak obnaženi nad hrobem stojí, to znamená každého smrt, a hrob tento že znamená hrob ten, do kterého po smrti vloženi budou, a z kterého k tomu soudu před trůn toho spravedlivého soudce jíti, se postaviti a ortel i na toto své vysvědčení slyšeti mají, aby sobě to bedlivě rozvážili a mysli, jakoby hned do hrobu onoho po smrti vloženi býti měli, a pravdu, neohlédajíce se ani na pány své, ani žádného jiného člověka, ani pro přízeň, ani pro nepřízeň, o těchto mezích, čeho sou povědomi, aby vysvědčili.

(J i r e č e k, Spisy právnické 177—8.)

## XV. Zřízení moravské z r. 1604.

(L. 72.) O sirotcích od koho opatrování  
bejti mají.

Na tom zůstano jest, aby p. hejtman nynější i budoucí předkem o sirotcích péči měl a zvláště o těch, kteříž by bez poručníkův neb strejcův osiřeli, kterak by nejlépe opatření bejti mohli, přijma k sobě přátely nejbližší těch sirotkův aneb sousedy nejbližší, kteříž by statku svědomí byli. A kdyžby nejprvnější soud zemský byl, tehdy má to p. hejtman na pány a rytířstvo soudu zemského vznésti a s nimi o to raddu vzíti, kterak by se nejlépe zdálo, aby sirotci i statek jejich opatřen byl.

O polehčení úřadu hejtmanského v pracech sirotčích a jak statkové jich opatření bejti mají:

Jestliže by kdo bez poručenství smrtí z tohoto světa sešel a děti po sobě pozůstavil, má p. hejtman takový všecken statek zinventovati a popsati dáti a potom nejbližšímu příteli těch sirotkův po meči o tom oznámiti, a chtěl-li by ten statek podle starobylého pořádku ručiti, ten jemu pustiti. A pakli by ten přítel nechtěl, ale druhému nebo třetímu příteli.

Jestliže by pak ti přátelé po meči v to se dáti a toho statku ručiti a držeti nechtěli, tehdy jiným přátelům po materi, kterýž by takový statek ručiti chtěl, aby puštěn byl, a tak až do posledního přítele týchž dětí.

A kdyby pak i ti přátelé po materi o to se ujíti a toho statku sirotčího ručiti nechtěli, tehdy král JMst nebo na místě královském p. hejtman zemský s radou panskou těm sirotkům bude moci správci, buď nejbliž přísedící sousedy nebo jiný, k lepšímu jejich do let dospělých a přirozených dáti. A ti správcové, když sirotci k letům přijdou, mají jim statku postoupiti a počet pořádný z užívání jeho učiniti.

Pakli by sirotci prvé let došlých zemřeli, tahdy přáteli neb přátelům nejbližším těch sirotkův, to což jsou sirotkům učiniti měli, učiniti mají. A takoví správcové (L. 73.) od krále JMsti nebo hejtmana daní, mají na statku v tomto markrabství míti tak, aby sirotci, jestli by jimi co sešlo, svého na nich dobytí mohli.

Pakli by se i takoví správcové hodní na statku v zemi mající, a kteříž by takovou správu statku sirotčího na sebe přijíti chtěli, najíti nemohli, má pan hejtman takový statek k dobrému sirotčímu opatrovati a sirotkům, kdyby k letům svým dospělým přišli, z užívání jeho pořádný počet činiti. A kdyby to od něho tak, jak sluší a náleží, vykonáno bylo, budou jej povinni z toho dostatečně vykvitovati.

Jestliže by pak sirotci za příčinami svrchupsanými v opatrování p. hejtmanovým jsouc, prvé, nežli by let svých přirozených došli, prostředkem smrti z světa sešli, tehdy aby toho statku jeden díl na pána země, druhý na zemi a třetí na p. hejtmana připadl. Však nápadníkům těm, kteříž by let neměli anebo chtíc ručiti, pro chudobu rukojmě za sebe svěsti nemohli, aby toto snešení naše na žádnou újmu a škodu nebylo.

(L. 100.) O osoby, které by se za stav rytířský vydali a nimi nebyli.

Jakož se to nachází, že některé osoby v tomto markrabství za osoby stavu rytířského se vydávají a takoví JMtem nejvyšším p. úředníkům a soudcům zemským největší práci a zaměstnání učiní; a časem se i to přihází, že skrze nevědomí na takový od Jich Mstí p. soudcův zemských nálezy, jako by osoba stavu rytířského byli, se stávají.

I na tom jsme se všichni čtyři stavové snesli: Na koho by se to vyhledalo, že by se za osobu stavu rytířského vydával a osoba stavu rytířského nebyl, by i nález nebo naučení od JMstí p. soudcův zemských se na něho stal, že jemu to k žádné platnosti a ku pomoci, aby tudý za osobu stavu rytířského pro-



jíti mohl, býti nemá, nýbrž na komkoliv by se to shledalo, od JMstí nejvyšších p. úředníkův a soudcův zemských podlé uznání aby trestán byl.

A kdo by věděl, že ten a takový osoba stavu rytířského není a jemu titul osoby stavu rytířské dával, kdo by se koliv z stavu toho doptal, bude moci jej z 50 kop groší pohnati.

A který by, nejsouce osoba stavu rytířského, psaní činíc titulem rytířským, kterýž na něho nenáleží, přijal, tolikéž aby z té sumy jako nahoře i ten obyvatel, na čích by gruntech se takový držel, přechovával a byl, pohnán býti mohl.

Však nahoře psané vyměření a zřízení krále Vladislava listem JMstí o vládykách jednoštitných léta Božího 1492. učiněné, to v mocnosti své zouplna a docela zůstati má.

[Tisk 1604.]

## XVI. Desky české.

### 1. Z nejstarších kvaternů pohnných.

Roprecht de Zhorczie conqueritur super Andream de Paczowa, filium Czeconis, quia occidit patrem suum quondam Lutman de Zhorczie sine iure cum suo posse in via pacis.

Item idem conqueritur super eundem, quia quando occidit patrem suum quondam Lutman sine iure cum suo posse, circa caput ipsius recepit XX mar. arg. capitalis pecunie.

Item idem conqueritur super Proczeck de Paczowa pro capitali pecunia XX mar. arg. Camerarius Cris, terminus sequenti die post Purificacionem. Camerarius II Witek, terminus feria IIII quatuor temporum Quadragesime. Camerarius III . . . . ., terminus feria IIII quatuor temporum Penthecostes.

Causa, que vertitur inter Roprecht de Zhorczie ex una, et Andream de Paczowa, filium Czeconis, ex altera parte, est compromissa superarbitrio ex parte Roberti (sic) Wlachnony de Czyrmne, et ex parte Anderee Ottoni de Lutkowa, domina Elyzabeth inclusa et omnibus amicis eorum, pro omnibus causis, quas habent in tabulis terre, qui debent sub amissione cause ratum tenere, quicquid ipsi mandabunt; et quicumque eorum ratum non tenebit, extunc perdet causam suam quasi in obtento iure. Terminus pronunciandi arbitrium sabbato quatuor temporum Penthecostes. Otto de Lutkowa et Wlachen de Czyrmne commiserunt pronunciacionem arbitrii unus alteri; et quicumque eorum pronunciabit, debet habere vigorem. Terminus datus pronunciandi arbitrium in octau Viti.

(E m l e r, Pozůstatky desk I. 8.)

## 2. Z knih citačních bílých.

156. Marketa z Nelžejovic pohání Děpolta Popela z Lobkovic. V té při, kdež Marketa z Nelžejovic pohání Děpolta nadepsaného, že jí udělal škodu stržením rybníka svého etc. prout querela plenius testatur, páni našli: poněvadž jest on Popel obeslán, aby svojo rybník opatřil, že se chce strhnúti, i zanedbal jeho opatřiti, až se jí Marketě škoda stala, že jest on Děpolt jí Marketě těmi škodami vinen na schválení menších úředníkuov. Actum a. d. MCCCCXCI quatuor temporum Pentecostes.

158. L. b. MCCCCXCIII k suchým dnuom adventním, kdež Michal Švarcl pohání Těmu z Koldic. Tu páni a vladyky na plném soudu slyševše strany a jich z obú stranú pře líčení a odpory, — kdežto on Michal Švarcl vinil jej Těmu pohnaného ze 32 centnéruo cínu; proti tomu týž Těma odpíraje pravil jest, že jemu odpovídati povinen není, a to z té příčiny, že jest týž Michal člověk jeho dědičný; proti tomu týž Michal mluvil, že jest v zástavě, a nadepsaný Těma pohnaný pravil, že jest ta věc předešla, o kteréž jest jeho pohnal, před zástavú, jakož pak oboje strana k tomu se jest seznala, — i našli za právo, a Petr z Rozmberka a Beneš z Kolovrat a z Libšteina z pánuov a Jan mladší Špetle z Prudic z vladyk panský a vladycký potaz vynesli: poněvadž obě straně k tomu se seznaly, že jest ta věc předešla, o kteréž jeho viní, před zástavú, že týž Těma jemu Michalovi odpovídati povinen není, člověku svému dědičnému. L. b. 1495 o sv. Vítě.

(E m l e r, Pozůstatky desk I. 192—3.)

## 3. Desky trhové.

### a) Z prvního kvaternu Zdislavova.

A. 3. — 1320, 23. Febr. — Hynek Berka de Dube protestatus est coram beneficiariis, quod commutavit hereditates suas in Veleziczich, curiam arature et quicquid habet ibi, cum agris, siluis, pratis et qualibet libertate ad ipsa pertinente, cum Gindrzych de Osmechova pro hereditatibus Kokorzin, curia arature et quicquid habet ibi, jure hereditario et sibi mutuo de eisdem condescenderunt, debet etiam unus alteri jure terre per terminum a quolibet disbrigare. Actum a. d. millesimo trigesimo vigesimo sabbato quatuor temporum Quadragesime coram Alberto de Lubiessicz camerario, Ulrico de Riczano zudario, Joanne notario ceterisque Pragensibus beneficiariis, et baronibus Hincone Berka, Biczeno de Racziniewsy, Alberto de Krir, Plichta de Rozdialowicz.

(E m l e r, Pozůstatky desk I. 399.)

## b) Z třetího kvaternu Ondřejova.

H. 24. — 1487, 13 Oct. — Vilém mladší z Ryzmberka a z Skály, pán na Rabí, nejvyšší komorník k. Č. dává z obdárání Ladislava a Jiřího krále etc. plnú, mocnú a svobodnú dobrou vůli nejprve k listu svému kšaftnímu a rozkázání v tom kšaftu zapsanému, a potom ke všemu zboží svému, movitému i k nemovitému, buďto na dědinách, na listech neb zápiscích, které od kráľuov JMti pán otec jeho nebožtík měl jest a on má neb míti bude, i tudíž na klenotech neb jakéž koli jiné věci, i duom svůj v Praze, i ke všem právóm svým dovedeným i nedovedeným, i ke všem nápaduom, kteréž má neb míti bude, i ke všemu statku svému nynějšimu neb budoucímu, i ke všem jiným věcem, kterýmižby koli jmeny mohly jmenovány býti, jestoby k němu přiležely a přiležeti měly aneb připadnutí, nic sobě ovšem na tom nepozústavuje ani vymieňuje, urozenému pánu, pánu Puothovi z Ryzmberka a na Švihově, strýčenci svému milému, a dědicuom jeho a budoucím jeho, a t. d.

Pro další svědomí prosil jest urozených pánuov, pana Lva z Rožmitála a na Blatné, nejvyššího hofmistra k. Č., p. Jana Švamberka a na Strakonících, mistra převorství českého, p. Linharta z Gutšteina a na Wartmberce, a urozených panoší, Jana z Roupova, hofmistra dvora krále česk., Mikuláše z Chudenic, Litmíra z Obytec a v Těchonicích, Petra Bozděcha z Kamenice a v Epteníně, Jindřicha z Kadova a v Nedanicích, že jsau své vlastní pečeti přirozené dobrovolně podle jeho sobě beze škody přivěsili k tomuto listu. Dán 1. MIIILXXIX, ten pondělí poslední na masopúst.

Act. a. MCCCCLXXXVII, sabbato ante Galli.

(E m l e r, Pozůstatky desk II. 425.)

## XVII. Desky zemské moravské.

### a) **Knihy citační.**

1. Z první knihy pŕ honů olomouckých.  
A n n o d o m i n i M C C C C V I s a b b a t o i n d i e s D o r o t h e e.

159. Anna někdy řečená Franková z Opatovic pohoní Vaňka z Tržku a Jindřicha Bořitova syna z Radkova etc. z D hr. g. etc. že jí drželi šest let její vlastní zboží; jestliže se jí v tom znají etc. ale mám na ně dosti dobrých lidí, což mi k mému právu třeba, a Jakubka z Pornic činí poručníka na zisk i na ztrátu.

160. Herart z Oprostovic p. Adamka z Přestavlk ku prvnímu panskému snemu trhem ze C hř. etc., že mi zavazuje a zatrhuje na mém zboží, ješto jsem je kúpil a jest mé vlastní a toho jsem škodem za C hř. g.; zná-li etc. ale mám na ni dosti dobrých lidí, což mi k mému právu třeba a škody opovídám.

### N á l e z o v é p a n š t í 1407.

56. Jakož Hanuš z Milčan pohnal rukojmě své pana Albrechta, syna pana Zdenkova z Lukova a druhého pana Albrechta, bratra jeho syna, pana Ješkova z Lukova a Jana Huse z Krumpsína a Jana Zop i jiné rukojmě, ješto slíbili za IIc XXX marc. gr. za p. Ješka z Lukova, tu pak panským nálezem p. Ješek ty rukojmě zastúpil a p. Ješek má jemu odpovídati, dokudž tento snem trvá a páni na súde sedí; pak-li jemu neodpověděl, ale má naň přisud dáti.

57. Mezi Zbynkem z Dřínového a Benešem z Kvasic: jest-liže p. Ješek jistec ukáže, že má zboží a dědiny svobodné, tehda má na jeho zboží odhádáno býti a zboží Benešovo z Kvasic má býti prázdno; pakli neokáže, ale jdi ten zvod na p. Beneše před se a to jisté p. Ješek ukázal s oné strany lesu, ješto slove Rovně, že jest to zboží svobodné a nezávadné kromě Ostraty, ješto tu jest XL marc. věna et hoc statui debet ad hereditatem in isto bono domini Jeskonis per officiales, sed bona Benessii de Quassicz debent esse libera.

(B r a n d l, Libri citationum I. 149, 199.)

### b) Desky zemské.

#### 1. Z první knihy brněnské 1349.

23. Dominus Czenco de Lipa vendidit domino Wocconi de Holestain ipsum castrum Hostenstain cum curtibus sub eodem sitis et villis Hertwigslog cum silua dicta Thenwald villa Zybothslog, villa Kylein, villa Boda, villa Czynols, villa Gothfrislog, villa Merhlinslag, villa Vraichslog, oppido Gedwicz, villa Wyhlemslog, media villa Preterslog cum duabus siluis specialibus, cum curijs, allodijs adiacentibus, piscinis, molendinis, aquis aquarum que decursibus, pascuis, pratis, venacionibus et omni dominio, vnacum iuribus patronatus in dictis bonis sibi ac suis heredibus, seu successoribus legitimis libere ac hereditarie resignavit, promittens sibi dicta bona ac suis heredibus seu successoribus ab omni impeticione sub ypotheca rerum suarum secundum ius terre inviolabiliter disbrigare.

## 2. Z XII. knihy brněnské 1437.

267. Elsska Relicta quondam Bohussij de Holubek Johannem de Hodicz et Hoykonem de Hodicz fratres suos super dotalicio suo quod habet a predicto Bohussio marito suo in villis Zdyarcze Wratislawie et in Brzeske cum earum pertinenijs in ducentis sexagenis grossorum in veram suscepit vnionem. Cuius nuccij ad tabulas a domino Marchione specialiter missi sunt dominus Johanes de Lichtenburg alias de Wethouia et dominus Georgius de Wetouia alias de Fran.

[Chlumecky, Chytil, Demuth, Wolfskron. Die Landtafel des Mgf. Maehren. Brüner Cuda 2, 345.]

## 3. Z olomoucké knihy VI. 1399.

894. Philippus de Paczlawicz Anne de Tyessicz vxori sue (super illo toto, quidquid sibi per ipsam Annam hereditarie in Tyessic est intabulatum Centum marcas G grossorum ratione veri dotalicij deputauit Et) In Paczlawicz super Septimo dimidio laneis et Molendino cum suis omnibus pertinenijs Septuaginta marcas grossorum ratione predicti dotalicij dat et assignat, Et Benessius de Tlustomast patruus ipsius Anne illud suscepit, Et Dyetoch de Lilcze, Stupnych ipsius Philippi, ad huiusmodi intabulacionem suam dedit consensum.

895. Procopius Marchio Morauie Marquardo de Geykwe et suis heredibus villam Prossysky integram cum agris censibus hominibus Juribus fructibus et vniuersis suis pertinenijs pleno Jure et dominio, nichil sibi uel suis Successoribus Juris proprietatis aut dominij reseruans, prout solus tenuit, hereditarie vendidit possidendam.

[Chlumecky, Chytil, Demuth, Wolfskron. Die Landtafel des Mgf. Mähren, Olmützer Cuda 230.]

## XVIII. Desky opavské.

### 1. Registra soudní první.

Ad quatuor tempora Venite adoremus  
MCCCCXIII.

5. Czenko de Benessow citat Jesconem de Olbramicz de X marcis minus I lotone et notificat LX marcas pro eo, quod habet loqui ad ipsum. Feria 3a Caritas.

6. Item Jan Kulych, civis Cracowiensis, citat Wlostconem de Bodanowitz de X marcis minus  $\frac{1}{2}$  fertonis et opowieda XL marcas. Fer. Va post Assumpcionem.

189. Citavit Oweczka Jarossonem iure homagiali, prout littera docet.

190. Item Skrbinska citavit Gindrziiskonem ut supra circa Lucie.

191. Deset hrziwen bez lotu przirczeno na Wlostkowy z Buchdanowicz miesczanom Oppawským ty suche dny po swatem Krzyzy, ze k prawu nestal.

192. Item panu Slewiczowi prirczeno X hrziwen bez lotu na Larisowy z Zawissicz et prius X marcas minus lotone.

193. Item na knieznie Fulneczkey a na Strasowy przirczeny przisudy, ze k prawu o letnitiech nestaly tak, yakz prawo nayde.

[K a p r a s, Pozůstatky zem. práva opav. I. 3, 22.]

## 2. Desky zemské první z r. 1431.

### 16. Dotalicium Kunatisse Stosch.

Stalo se giest l. od n. s. B. tyssytyeho cztirsteho trzidsateho prweho kazal giest knyzeze Milost obnowity wieno potczstywey panyey Katherezynye, nebozczika Cunatowie zenye a manzelcze, genz giey muz giegie nebozczik swrchumenowany bil wlozity dal na Brawyny, a ze pany schwrchupsana tu ves Brawynu k swey wienney zastawie a prawu wiennemu podle rzadu a obiczegie zemskeho we wssiech hranytiech s plnym, czelym panstwym, pozitky a przislussienstwy we stu a w sedmdesaty hrzywnach to drzety a pozywaty ma podle giegie rozeznanye a pozitku nayleppsieho. Przed comornykem (!) Janem z Drahotuss a z BeneSSIOWA comornykem, Dyetochem sudym a Mikolassiem pisarzem a urzadem plnym. Act. in IIII. temp. Lucie.

[K a p r a s, Pozůstatky zem. práva opav. II. 18.]

## XIX. Z desk krnovských.

(Kniha I.)

(F. 31.) Anno 1439. feria III. post Thoma. Pan Mikuláš a Zbiněk Hřivnáč s plnú mocí Faulharinkovú, kteréž jsú provedli Hanušem Košem komorníkem, vložili jsú poctivé paní Haleně ves Veliké Hoštice se vším příslušenstvím ku pravému věnnému právu. Poručníci: Arnost a Jan, bratří její vlastní a pana Mikuláše z Vladěnáina a Zbiňka Hřivnáče. A proti tomu věnu Haleně

vloženému kníže Milost odpírá neb se jeho milost v to zboží V. Hoštice před čtvrtí léta uvázal skrze některé Faulherinkovo neposlušenství i jiné viny, které JM. k němu má.

(F. 35.) Sub anno dom. 1446. Václav z Brantic ten čas starosta, Bernhard Bírka z Nasilí poslové od kněze M. paní Haleně manželce Faulharynkové s plnou moci Faulharynkovou muže její a vložili jí Velké Hoštice k věn. právu.

1446 pr. vigilia Corporis Christi. Před Pavlem Lichtnovským kom., Bartošem sudím, a Matyášem písařem, Mikuláš Faulhering vkládá paní Haleně manž. své, k věn. právu Veliké Hoštice a k věrné ruce Kryštofovi a Mrakutě bratřím a pana Mikuláše staršího z Vladěnína; pana Pavla z Zatora a Běrku z Nasilí sobě zvolila formundy.

[Z rukopisu u soudu opavského.]

## XX. Knihy opolsko-ratibořské.

### Z třetí knihy obvinění.

(Fol. 44.) Jiřík Gusnar proti Pavlovi Bludovskému. Já Jiřík Gusnar z Komarna a na Kraštošovicích viním Vás uroz. pane Pavle Bludovský z Kornic a na Černici před JMti p. hejtmánem a JMti pány soudci zemskými knížetství Oppolského a Ratibořského. A tu Vám vinu dávám, že ste přijeli před můj dvůr před městem Vladislavi v pondělí po sv. Medardu, a tu ste mi „šelmý“ dávali, mne vyzývali, pohružky činili, přibližující se k samému dvoru. Opěty podruhý mne vyzývali, šelmův, z kurvy synův zadávali, abych se šel s vámi bít. Potom po třetí na mne ste volali „pod' s kurvy synu“ a tu sem z okna, z pavlače k tobě promluvil „Proč mi tak ubližuješ? Pamatujte na to, co před sebe běžete, radím Vám, jeďte, kde ste pojeli, a mne pokoj dejte!“ Potom ste odjeli s púlhonuov i sednúc z kočího s nějakým Kylešovským pomocníkem svým, tu ste znovu pod dvůr můj i s pomocníkem svým přišli. Dobuda rapíru ten pomocník Váš, mne obadva ste vyzývali, šelmův, z kurvy synův dávali, ubližující dobré slávě a poctivosti mé, nemajíc já s Vámi žádnéj svády ani nic takového. Protož abyste mi při nejprvnějším súdu zemským, který bude v Ratiboři, tudíž v Oppoli držán, stáli, odpovídali, právi byli a od JMti pánův soudci zemských nálezu očekávali, pokuty a nápravy i utrat podle uvážení a uznání JMti p. soudci napravili. Tomu na svědomí a pro lepší toho jistotu sekret svůj k tomu přitisknul obvinění svému. Dat. v městě Vratislavi ve čtvrtek po narození p. Marie I. 1597.

[Z rukopisu v státním archivu vratislavském. Rep. 35. IV. 3e.]

## XXI. Obnovené zřízení české.

### P ř í s a h a J e h o M i l o s t i k r á l e .

#### A. III.

Kolikrátkoli budoucně se přitrefí, žeby který z dědicův Našich na království toto České pomazán a korunován býti měl, tedy pokaždé arcibiskup Pražský, aneb pokudžby tehdáž žádného arcibiskupa nebylo, biskup Olomoucký, před pomazáním Jeho Milosti tuto následující přísahu vydati, a tu Jeho Milost Královská slovo od slova na svatém evangelium skutečně vykonati, a po něm takto říkati jmíti ráčíme:

„My N. přísaháme Pánu Bohu všemohoucímu, blahoslavené Panně Marii matce Boží, a všem svatým, na tomto svatém evangelium, že chceme nad katolickým náboženstvím pevně ruku držeti, jednomu každému spravedlnosti udělovati, a stavy při jich od (titul) N. N. potvrzených a dobře nabytých privilegiích zachovati, od království tohoto Českého nic neodcizovati, ale raději podlé možnosti Naší rozšiřovati a je rozmnožovati, i všecko to, což k dobrému a poctivému téhož království jest, činiti. Tak Nám Pán Bůh pomáhej, blahoslavená Panna Marie matka Boží, i všickni svatí.“

### O a p p e l l a c í c h .

#### F. LXXIII.

A jakož také pan děd Náš nejmilostivější slavné paměti appellatí na hradě Pražském vyzdvihnouti ráčil, protož i My tomu milostivě chtíti ráčíme, aby to tak při všem řádu a nařízení předešle ustanoveném, zůstaveno bylo, též také i při tom, co jsme nahoře o praesidentu naříditi ráčili. A poněvadž odtud až posavad revisí v českých věcech na soud komorní podávány byly, uznali jsme v tom pak ten rozdíl, který mezi Právem Městským a soudem zemským jest, mnohých nepřiležitostí příčinou býti. Protož My si toho milostivě zanechávati a zůstavovati ráčíme, jak by budoucně s takovými revisími zachovááno býti mělo.

### O n a u č e n í c h a r e v í s í c h .

#### F. LXXIV.

A jakož až podnes od soudu komorního, úřadu purgkrabského, též také úředníkův menších, v těžkých případech a věcech, kteréž od nich rozeznané býti nemohly, naučení na soudu zemském bráváno, a to jim vždycky od nejvyšších úřed-



níkův a soudcův zemských udělováno bývalo: pročez My toho také při tom až posavád milostivě zanechávati ráčíme, aby dotčení soudcové takového naučení, jako i předešle, užívati mohli; za kteroužto také příčinou při jednom každém soudu zemském jistí dnové podle příležitosti věcí, jenž se tam přednášejí, obrány a nařizeny budou.

## F. LXXV.

Poněvadž pak My též tomu milostivě chtíti ráčíme, aby dotčený soud zemský rovně v předešlém důstojenství, vzáctnosti, počestnosti a vážnosti zůstával, a ti, jenž by se v čem nejmenším proti němu čeho dočinili aneb dopustili, tak jako prvotně, ztrestáni byli: protož My to milostivě uznávati ráčíme, aby při tom milosti práva dokonce (což i v jiných královstvích a slavných soudech za obyčej jest) k zamezení nepřišla, anobrž na místě její revisí uvedena byla, a ta Nám vlastně, jakožto králi Českému, příslušela.

[J i r e č e k, Obnovené zřízení kr. Českého 12, 256—8.]

## XXII. Obnovené zřízení moravské.

### O o u ř a d e c h z e m s k ý c h.

36. Poněvadž Naši předkové v tomto margkrabství Moravském o tom milostivě naříditi a ustanoviti ráčili, aby tito ouřadové zemští, jmenovitě ouřad hejtmana zemského, nejvyššího komorníka a nejvyššího sudího, když by neobsazeny zůstávaly, na časy věčné a budoucí od králův a margkrabat moravských osobám z stavu panského dávány a poručeny byly: tehdy ráčíme toho též co se týchž ouřadův zemských doteyče, při tom všem milostivě, stále a neměnitelně pozůstavovati (však s tou veymínkou, aby ti a takoví ouřadové též k knížatům statky pozemské v zemi majícím, poněvadž ti v tomto Našem dědičném margkrabství Moravském stavu mezi stavem panským užívají, se vztahovali a k nim přináleželi).

37. Co se ouřadu hofrychtýřského a písaře zemského doteyče, na tom jsme My i budoucí dědicové Naši milostivě ustrnouti ráčili, že toliko osoby z stavu rytířského, a žádný jiný, k takovým ouřadům brány a voleny býti mají. Ouřad podkomořího ráčíme též, jako předešle bývalo, alternatim, to jest někdy, osobou z stavu panského a někdy osobou z stavu rytířského milostivě osazovati.

38. A ačkoliv předešle v ouřadech zemských ten obyčej a řád se zachovával, že když koliv někomu z stavův od krále

J. Msti aneb margkraběte některý ouřad zemský svěřen a poručen byl, že ten již takový ouřad až do jeho smrti na sobě zdržoval: však My tomu milostivě chtíti ráčíme, aby žádný takových ouřadů přes pět let pořád zběhlých na sobě nezdržoval, ale po vyjítí téhož času od přijetí toho ouřadu a soudu zemského, hned týž ouředník Náš a soudce zemský ouřad jeho Nám anebo budoucím králům a margkrabatům jakožto pravým dědicům tohoto margkrabství, zase odevzdati povinen byl, což dále vždycky při Naši a Našich budoucích dědicův dobrolíbezné a milostivé vůli, tůž osobu buď při takovém ouřadu déleji zanechati aneb přijmouc jej jim hodné osobě svěřiti, zůstávati bude. Jakož také každého času, kdyby koliv některý ouřad aneb místo v soudu Našem zemském prázné a neosazené zůstávalo, Nám toliko samým s dědici a budoucími Našimi, a žádnému jinému podle Nás, takový ouřad hodnou osobou osaditi a doplniti náleží; byť pak takový ouřad buď skrze smrt téhož nejvyššího ouředníka a soudce zemského, aneb skrze odevzdání jeho, a jakoukoliv jinou příčinou prázdny a neosazený zůstával. Jestli by pak někdo pro ustavičnou nemoc anebo jiné podstatné příčiny od Nás propuštění požádal, neráčíme milostivě proti tomu býti, abychom jeho k žádosti z téhož ouřadu propustiti neráčili.

[J i r e č e k, Obnovené zřízení markr. Moravského 49 až 51.]

### XXIII. Deklaratorie a novelty.

#### Aa. III.

Wir constituiren und setzen auch ferner, dasz hinfuehro imgleichen die Soehne der Herren und Ritter-Standes Personen, wann sie das zwainzigste Jahr ihres Alters erfuellet, und im Lande seyn, inner Jahr und Tag hernach sich bey den Koenigen zu Boenheim angeben, und die besagte Erb-Huldigungs-Pflicht erstatten sollen.

#### Aa. IV.

Im fall sie aber solches vorsaeztlich unterliessen, noch der Hinderung halber gebuehrliche Entschuldigung einbraechten; So sollen dieselben imgleichen weder zu den Land-Taegen, noch zu den Landes-Zusammenkunften, noch bey der Land-Taffel oder anderen Gerichten zugelassen, weniger zu denen Landes-Aembtern befoerdert werden, so lang und viel, bisz solche Erb-Huldigungs-Pflicht denen Koenigen zu Boenheim von denselben wuercklich erstattet worden.

Und wiewohl solche Erb-Huldigung vor- und in Unserer Koeniglichen Boeheimbischen Hoff-Cantzley pflegt abgelegt zu werden, und dahero leichtlich beschehen koente, dasz Wir oder die Koenige zu Boeheimb ausser dem Koenigreich waeren, also, dasz den Inwohneren ausser Landes zu reisen schwer oder kostbahrlich fallen wuerde; So wird doch jederzeit auff eines oder den andern Anhalten bey Unserm gnaedigsten Belieben stehen, zu dispensiren, damit solche Pflichts-Leistung vor Unseren Koeniglichen Statthalteren, oder in den Craisen selbst vor Unseren Craisz-Haubtleuthen abgelegt, oder auch wohl gestalten Sachen nach, durch einen Gevollmaechtigten gerichtet werden moege.

[Podle tisku 1714, str. 3—4.]

## XXIV. Ze Stránského Res publica Bojema.

### Caput XII.

#### De Bojedorum legibus.

II. Quoniam vero, multiplicato admodum confirmatoque postea in Bojemia Czechicae gentis populo, mitioribus studiis, mercaturae et opificiis nati homines, communicatis inter se collatisque consiliis et partim commoditate ipsi sua, partim principum gratia atque cohortationibus animati, ad urbes condendum admovebant manus, tandemque numero spes accedente, inter nobiles et agrestem vulgum quasi medii, sola principis, nulla aliorum, imperia ferre vellent, et nihilominus formando in melius ae firmando statui suo, certa aequi atque iniqui regula opus esse cernerent: ideo de principum assensu, salvis dudum receptis, magnam partem sibi cum nobilitate communibus, Przemyslaeis legibus illis, statuta peculiaria, suo saltem instituto ac vitae generi accomodata, paulatim condere ac sequi, civitatesque nomine tum a nobiliorum, tum ab agrestium turba diversa, dici voluerunt. Inde factum tandem est, ut gentis leges iuraque, alia terrestria (Práva Zemská), populo universo, alia municipalia (Práva Městská), civitatibus solis condita, sensim in provincia invalescerent.

[Jireček, Spisy XVI. věku, str. 242—3.]

## XXV. Artikule sněmovní.

### 1. Český volební sněm v říjnu 1526.

Poněvadž za krále Vladislava kněžna Anna, jeho dcera a Ferdinanda arciknížete rakouského manželka, odbyta a vdána, a tak toho nápadu vzdána jest: a potom král Ludvík za krále

korunován v Čechách a po smrti Vladislava přijat vedlé zápisův na to učiněných a žádného dědice nepozůstavil ani mužského, ani ženského pohlaví, a nápadové všelijací před se jdou a ne zpátkem, protož neuznává se, aby království České komu napadalo, než stavové že mohou svobodně voliti krále podle svobod a výsad tohoto království.

[Sněmy české I. 23.]

## 2. Z červnového sněmu českého 1605.

### O hotovosti domácí pro obhájení vpádův do země.

Nicméně i o to jsou si všickni tři stavové s J. Mti. cí. jednomyslně snesli a namluvili, pokudž by vždy za velikými a nevyhnutelnými potřebami nadepsaná veřejnost vyzdvižena býti musila, tehdy aby toto království tak dokonce opuštěné nezůstávalo, a to pro mnohé nebezpečnosti, kterého by se slušně obávati bylo. Protož toto níže psané nařízení mezi sebou sou učinili, aby předně z panství J. Mti. cí. páni, rytířstvo, Pražané, města horní i jiná města, všickni tři stavové, nicméně i obyvatelé panství Loketského, krajiny Chebské a hrabství Kladského, též opatové, proboštové, jeptišky, kněží, farářové, kteří na farách sou a statky pozemské mají, i jiní klášterové, též mistři kollegiáti, manové, dědiníci, svobodníci, nápravníci, dvořáci, svobodní rychtářové, kteříkoli statky svobodné a jakékoli jiné platy komorní mají, aby z šesti tisíc kop grošův českých z statku pozemského, též z patnácti tisíc kop grošův českých peněz hotových, kteří na úrocích mají, podle šacuňku léta padesátého sedmého a potom osmdesátého osmého jednoho koně zbrojného a člověka pátého pěšího s tím se vším, což k válečné potřebě jak jízdnému tak pěšímu náleží, jedenkaždý v království tomto na hotově měl, a kdybykoli toho potřeba byla a o hejtmanův krajských napomenutí se stalo a oznámeno bylo, tehdy od hejtmanů krajských s volí J. Mti. cí. aneb místodržících J. Mti. cí., kteříž by tehdaž od J. Mti. cí. v tomto království nařízení byli, takový lid aby vyzdvižen byl, však nejnam než v království tomto a pro ochranu naši milé vlasti, tak aby takový lid z tohoto království nikam jinam vyzdvihován žádným vymyšleným způsobem od žádného (který sou sobě k obzvláštní ochraně tohoto království svolili a nařídili) nebyl a býti nemohl. Jestliže by kdo přes meze a hranice jaké vpády činiti a tomuto království chtěl škoditi, aby takový lid jízdný i pěší, z dostatečnými zbraněmi pohotově jsouc, nepříteli odpírati mohl.

[Sněmy české XI (Krofta), str. 293.]

### 3. Z podzimního sněmu českého 1605.

#### O Loketských, Chebských a Kladských.

Co se Loketských, Chebských a Kladských dotýče, stavové jsou osoby níže psané z prostředku svého, kteřížto s nadepsanými Loketskými, Chebskými a Kladskými o takovou pomoc podlé jistých osob od J. M. Císařské k tomu nařízených jednati budou, volili.

[Z artikulu sněmu bartolomějského 1605.]

### 4. Z přijetí pragmatické sankce zemským sněmem moravským 17. října 1720.

...mit dem dagegen Ihro K. und K. Mt. allerhöchste Clemenz setzenden alleruntertänigsten Vertrauen, dass dieselbe die treügehorsambste Stände und Landesinwohnere, sowohl bei der für ein Fundamentalgesetz haltenden goldenen Bull Caroli Quarti und Mt-Briefen, als auch bei denen, vom wailand Kaiser Ferdinando unterm sechsundzwanzigsten Juni sechshundert acht und zwanzig allergnädigst confirmirten Landesprivilegien, Statuten, Gewohnheiten, Recht und Gerechtigkeiten, als worauf ihre K. und K. Mt. hochgeehrtester Herr Vater Kaiser Leopoldus glorwürdisten Gedächtnis, in dero obigen, den zwölften Septembris siebenzehnhundert und drei gemachten Disposition, auch gnädigst reflektieret haben, fernershin landesväterlich zu conserviren, und dabei umb so mehrers allermindest zu schützen geruhen werden, als solche ohne deme durch die, aus Gelegenheit der Lantagsverwilligungen, alljährig gegeben zu werden, pflegende Reversales jedesmahl ihre Bestätigung überkommen...

[Turba, Pragmatische Sanktion, str. 118.]

### 5. Ze sněmu českého v září 1723 (list XVI/XVII).

#### O pomoci fortificaci neboližto upevnění král. Menšího Města Pražského a hraničného města Chba.

Za třetí: tejkaje se těch k dalšímu upevnění královského Menšího Města Pražského a zachování v nynějším stavu hraničné pevnosti Chebské, milostivě požádaných třidceti tisíc zlatých, byvše bez toho velice za těžké, ostatní všeobecné daně zapraviti, tehdy stavové za rok 1724. dvatceti tisíc zlatých, bez pojetí k tomu starých restův, poslušně podali, též o propůjčení a vydání

těch k stavení Staro a Novoměstské pevnosti odhodlaných devět tisíc jedno sto zl. poslušně žádali; kteréžto taky jeho císařská a královská Milost za letošní rok milostivě přijíti za příčinou, ale těch devíti tisíc jednoho sta zl. rescibirovati jest ráčila, že téhož potřeba podle možnosti císařského Aeraria zaopatřena býti má.

[Z tištěných artikulů sněmu 1723.]

## XXVI. Z privilegií a majestátů českého státu.

### 1. Z listu císaře Bedřicha Přemyslu I. (zlatá bulla sicilská) 1212.

— — — sicut dilectus patruus noster, pie memorie rex Philippus, omnium principum habito consilio, per suum privilegium instituit, ipsum regem constituimus et confirmamus et tam sanctam et dignam constitutionem approbamus regnumque Boemie liberaliter et absque omni pecunie exactione et consueta curie nostre iustitia sibi suisque sucesoribus in perpetuum concedimus volentes, ut quicumque ab ipsis in regem electus fuerit, ad nos vel successores nostros accedat, regalia debito modo recepturus. Omnes etiam terminos, qui predicto regno attinere videntur, quocumque modo alienati sint, ei et usccessoribus suis possidendos indulgemus. Ius quoque et auctoritatem investiendi episcopos regni sui integraliter sibi et heredibus suis concedimus. Ita tamen, quod ipsi ea gaudeant libertate et securitate, quam a nostris predecessoribus habere consueverunt. De nostre autem liberalitatis munificencia statuimus, quod illustris rex predictus vel heredes sui ad nullam curiam nostram venire teneantur, nisi quam nos apud Babenberc vel Nurenberc celebrandam indixerimus, vel si apud Merseburc curiam celebrare decreverimus, ipsi sic venire teneantur. — — —

— — — salvo tamen, quod si nos vel successores nostros Rome coronari contingerit, ipsius predicti regis Ottachari vel successorum suorum relinquimus arbitrio, utrum ipsi trecentos armatos nobis transmittant, vel trecentas marcas persolvant.

[Friedrich, Codex II., 93.]

### 2. Z listu, kterým král Rudolf Habsburský potvrzuje Václavu II. arcíšenkovství a kurfürství české — 1290.

— — — Hec vero iura pincernatus et electionis nedum dicto regi et suis heredibus didicimus competere, sed etiam suis progenitoribus, abavis, attavis, preavis et avis iure plenissimo competebant. Volentes itaque dicti regis et heredum su-

orum dispendiis precavere, ius et officium pincernatus in imperio sibi et heredibus eius et non alii competere et in electione regis Romanorum futuri imperatoris habere ius et vocem, clare recognoscimus, approbamus et presentium testimonio profite-mur.

[J i r e č e k, Codex I., 246.]

### 3. Ze zlaté bully Karla IV. 1355—56.

Cap. XXXI.

— — — Quapropter statuimus, ut illustrium principum, puta regis Bohemie, comitis palatini Reni, ducis Saxonie et marchionis Brandenburgensis electorum filii vel heredes et successores, cum verisimiliter Theutonicum ydioma sibi naturaliter inditum scire presumantur et ab infantia didicisse, incipiendo a septimo etatis sue anno in gramatica, Italica et Sclavica ligwis, instruuntur, ita quod infra quartum decimum annum etatis existant in talibus iuxta datam sibi a Deo gratiam eruditi. Cum illud non solum utile, imo ex causis premissis summe necessarium habeatur, eo quod ille lingwe ut plurimum ad usum et necessitatem sacri imperii frequentari sint solite et in hiis plus ardua ipsius imperii negocia ventilentur.

[Z e u m e r, Die goldene Bulle K. Karls IV., II., 48.]

### 4. Z majestátu krále Vladislava o Anně — 1510.

— — — kdyžby J. Mt. krále Ludvíka pán buoh smrti bez dědicuov neuchoval, jehož pán buoh zachovati rač, tehdy dcera naše, kněžna Anna vostala by pravá dědička království Českého — — — Dále také přiříkáme království Českému, že dcery naší kněžny Anny zamluviti a vdáti nemáme bez rady a vědomí téhož království, poněvadž v tom království, jakož nahoře dotčeno jest, dědí — — —

[K a l o u s e k, České státní právo, II. vyd., 573.]

### 5. Z původního reversu Ferdinanda I. 1526.

— — — Notum facimus tenore presencium universis, quemadmodum barones, nobiles et etiam civitates ac tota communitas regni Bohemie ex sua libera et bona voluntate juxta libertates illius regni elegerunt nos in regem Bohemie. Quapropter recognoscimus, quod hoc ipsum ab oratoribus ipsorum habunde intelleximus et re ipsa cognovimus et comperimus, quod

prefati status et communitas illius regni non ex aliquo debito, sed ita, pro ut supra scriptum est, eam electionem, eligentes nos in regem Bohemie, ex libera et bona voluntate ipsorum hoc fecerunt. — — —

[K a l o u s e k, České státní právo, II. vyd., 577.]

## 6. Z druhého reversu Ferdinanda I. — 1545.

— — — Ludvík Uherský a Český etc. král, bratr a švagr náš nejmilejší — — —

— — — bez dědicuov z světa sšel a tudy království České a jiné země příslušející, jakožto markrabství Moravské, knížetství Slezské, Horní a Dolní markrabství Lužické, se všemi a všelijakými vrchnostmi, panstvím a svobodami k nim naležitými, na najjasnější kněžnu a paní Annu, Římskou, Uherskou a Českou etc. královú etc., manželku naší nejmilejší, jako na vlastní sestru vejš psaného krále Ludvíka slavné paměti, a pravou přirozenou dědičku podlé nadání, svobod, privilegií a vejsad císaře Karla Čtvrtého spravedlivě připadlo — — —

— — — protož stavové častopsaného království Českého svrchu jmenovanú manželku naší nejmilejší, jako pravú dědičku a královou tohoto království vedlé znění vejš psaného království Českého práv, vejsad a svobod poddaně jsou uznali a přijali, a osobu naší po již dotčené manželce naší jakožto pravé dědičce za krále a pána svého z své svobodné a dobré vuole volili a přijali — — —

[Sněmy české I., 637.]

## 7. Z proklamace titulu císaře rakouského 1804.

— — — Wir sehen uns demnach zur dauerhaften Befestigung dieser vollkommenen Rangsgleichheit veranlasst und berechtigt, nach den Beispielen, welche in dem vorigen Jahrhunderte der russische kaiserliche Hof und nunmehr auch der neue Beherrscher Frankreichs gegeben hat, dem Hause von Oesterreich in Rücksicht auf dessen unabhängige Staaten, den erblichen Kaiser-Titel gleifalls beizulegen.

In Gemässheit dessen, haben wir nach gepflogener reiflichen Ueberlegung beschlossen, für uns und für unsere Nachfolger in dem unzertrennlichen Besitze unserer unabhängigen Königreiche und Staaten, den Titel und die Würde eines erblichen Kaisers von Oesterreich (als den Namen unseres Erzhauses) dergestalt feierlichst anzunehmen und festzusetzen, dass unsere sämtlichen Königreiche, Fürstentümer und Provinzien ihre bisherigen Titel, Verfassungen, Vorrechte und Verhältnisse fernerhin unverändert beibehalten sollen — — —

[B e r n a t z i k, Die oest. Verfassungsgesetze, II. vyd., 49.]



## B. PRÁVO MĚSTSKÉ.

### I. Z privilegia města Brna 1243.

Cl. 1. Statuimus igitur, ut quicumque civium habens infra civitatis ambitum, hoc est infra fossatum et murum, valens quinquaginta talenta, quemquam occiderit, nulla pro se fidejussione indigat, sed judex ipsum citet tribus edictis, hoc est tribus vicibus infra VI ebdomadas, ita quod cui homicidium impingitur, neget, se idem commisisse, et si se innocentem ostendere voluerit, expurget se VII viris credibilibus et honestis, inter quos videlicet VII sit unus de juratis principis; quem si habere nequierit, acquirat eum per Dei justitiam, id est per aquam.

[J i r e č e k, Codex I., 73. — R o e s s l e r, Die Stadtrechte von Brünn, str. 342.]

### II. Pražské právo statutární.

78. Q u a n d o d e b e n t t e n e r i d e b i t o r e s i n c a p i t e,

Wir Niclas Reinbots sun der richter, Johannes Luthmirizer, Vlrich Csotter, Wolfel Galm, Johannes Rost vnd dy ander vnser eydgenoss gesworn purger der stat ze Prage bekennen, das wir mit den eltisten von der stat zu Prage haben das zu eim recht gefunden, wen ein man dem ander ein gelt schuldig ist vnd nicht mag noch en hat zu gelten, so sol man in, dem er schuldig ist, bey der hant antworten, vnd wen das geschiehet, so sol er in halten noch kalt noch warm, aber in kein fessern, noch in keinen panten, vnd sol im nor wasser vnd prot zessen geben, es wer den das er im icht mer von gnaden geben wolt, oder ob er gestaten wolt, das im sein freunt ich mer geben, das stet zu im. Entrit er aber aus der fenknuss, so sol man in echten auf das host recht; stirbt er aber in der selb fenknuss, der, der in hielt, sol dar vmb nyemant antworten. Vnd ob einer eim Jud schuldig wer vnd im nicht zu gelten hett, so sol der Jud ein ersamen christen haben, der im sein schuldigen halt in aller der weis, als da for geschrieben stet. Actum in die sancti Augustini anno domini millesimo ccc quinquagesimo nono.

### 96. D e p a n n i f i c i b u s.

Auch welle wir, das dy vier gesworn maister aus den tuchmachern di macht vnd, das recht haben sullen, wen das ist, daz sie in eines bidermans hous, ez sei in der stat oder aus der stat ir hantwerk vnd der stat err, als in bey irm aid enpholben ist, beworen wellen geen, so sullen sy noch dem fronpoten senden,

ob si den gehalten mugen, vnd mugen si des nicht gehalten, so mugen si selber da hin geen an alles mannes hindernusch vnd wider rede vnd finden si da selbest dhein walsch oder vnflat an irm hantwerk an alle arglist, so sullen si abir senden noch der richters poten; mugen si den gehalten, wol vnd gut; mugen si in nicht gehalten, so sullen si di selbe walsche habe selber nemen vnd ze dem richter oder ze dem purgemeister oder vor dy scheppfen tragen auch an alles mannes hindernussche vnd wider rede.

[R o e s s l e r, Das altprager Stadtrecht, str. 51, 58.]

### III. Pražská kniha právní.

#### 12. [Vom Pfandrechte.]

Von erbes pfande, von erstanden schuld.

Vo der man sein recht erstanden hat, und muz nemen erbe zu pfande, der richter vnd schepphen schullen dem clager helfen nach allen rechten pfandes, do sich gener laz genugen.

#### 13. [Wirkung der Verpfändung.]

Von erbe, das man zu pfande sezet.

Ob ymant dem andern schuldig ist und hat im nicht zu gelden, denne mit seinem erb und ob er im das selb erb vor sezet vor gerichte umb dye selbe schuld, so sol iz zu pfande haben iar vnd tag, ob iz der schuldiger denne nicht lazzet, so sal iz gener vff bieten drey stunt vor gerichte, vnd ab is gener darnoch nicht loset, so is der richter vor etlichen scheppfen diesem ledicleychen antwurten; das er is vorsezen und vorkauffen muge und seines geldes doran bekommen.

#### 105. [Von den Testamenten und Vormundschaften.]

Von dem letzten gescheft.

1. Wen ein igleich purger, der in seinen vncreften in sichbette leit, der mag mit gute vernunft sein gut, das im got gegeben hat, vorschaffen oder geben, wem er will, an alles hindernuss seiner kinder oder seiner hausfraw.

2. Stirbt aber ein man an gescheft, der kinder let, di zu iren iaren nicht komen sein, ir nestr frunt nach dem swert sal ir vormunde sein zu recht, piz das sie zu iren iaren komen.

Haben sie erb vnd aigen, er sol is in pesserer vnd nicht ergerer, vnd alle iar vor denn nesten frunten rechnung do von haben; haben si aber forundes kut das kaufmanschaft heisset, erbeitet er do mit, er sal aber alle iar do von haben, als do vor gescriben ist, vnd sol den kinden ir gut meren vnd nicht mynneren, is sei den das daz vnglücke dorzu slach, das ehatsnot heisset, das sol er beweisen. Beweiset er des nicht, er sol den kindern ir ganze zall, irs gutes vider geben, den gewin darzu.

106. [Wahl der Vormünder durch die Mündel.]

Von kinde ven sie vormund mügen kiezen.

Wenn ein kint funfzehen yar alt wirt, so mag is einen frund kyzen vnd den frunden, wen is wil, is in sey den, das sein water an seinen ende anders hab gemacht vnd geschafft.

[R o e s s l e r, Das altprager Stadtrecht 106, 131.]

#### IV. Brněnská kniha šefů.

##### Capitulum de arrestatione.

95. De arrestationibus pecorum, vestium, rerum propriarum, alienarum, consessarum, obligatarum, venditarum, depositarum, vectoribus commissarum et aliis in genere. Antiquum jus habet: quod arrestatio facta de equis, vaccis et rebus aliis tempore generalis guerrae sub vexillo seu banirio principis receptis cassa est et nulla. Item sententiatum est, in iudicio civitatis quam tam ad locca diversa, quod res domini in potestate servi seu procuratoris pro debitis servi, in quibus obligatur pro se ipso arrestari non possunt; pro debitis autem domini possunt, et si talis arrestatio fiat in alieno iudicio, et praecipue quod non subjacet juri Brunnensi, quamvis fiat per arrestatorem qui est residens cum domino rerum in uno iudicio vel est ejus concivis seu vicinus; tamen adhuc idem dominus cum arrestatore ad aliud iudicium, ubi res arrestatae sunt, pro eis disbrigandis declinabit. Item si dominus res non per servum et procuratorem, sed per aliquem sibi concivem vel vicinum, qui etiam proprias res habet ad locum alterius iudicii transmittit: tunc si hoc notorium est vel coram probis viris de transmissione rerum et commissione protestationem prius fecit, quamvis apud eundem, qui res ducit, arrestentur pro debitis, in quibus idem pro se ipso tenetur, vel pro aliquo delicto, quod committit, dato etiam, quod confiteatur res easdem suas esse, adhuc talis arrestatio domino rerum nullum praejudicium generabit.

Immerito enim dominus pro debitis et culpis vel ex falsa confessione ductoris rerum rebus propriis fraudaretur. Item si debitor et creditor ambo sint in eodem iudicio residentes et creditor contemto iudice proprio debitorem, qui adparendum juri certus fuit, coram iudice cum rebus, quas ducit occupet alieno, pro contemtu tali nisi causam rationabilem, quae ad hoc ipsum moveat, assignet, solvet emendam bursalem, quam jurati duxerint (sibi) imponendam; et non taxatur ad tantum vel ad tantum nominatim talis emenda, quia secundum juratorum conscientiam consideratis personis et causis occupationis potest aliter et aliter moderari.

### Capitulum de debitis.

160. Quantum ad virum et uxorem in genere. Dictatum est in consilio per juratos: Quod vir indebitatus et prae inopia solvere non habens, si mulierem divitem absolute de hoc non caventem in uxorem ducit, de bonis duntaxat ad eam pertinentibus ad solvendum debita prius contracta non obstante, quod reclamet, compellitur justitia mediante. Mulier enim ducens virum, ipsum non solum sibi, sed etiam bonis suis omnibus in rectorem praeficit et magistrum, de bonis vero puerorum talis mulieris idem vir eorum vitricus, nisi cosentiant, nullam solutionem potest facere debitorum. Si autem e contra mulier pauper ducit maritum res habentem, de rebus talibus, quarum non est domina, quod solvat debita, in quibus prius tenebatur, compelli non poterit via juris.

### Capitulum de mulieribus.

501. Quod mulieres regere possunt bona virorum inutilium. Juratis de Bisencz sententiatum est: Quum mulieres a domo parentum per patrimonium emancipatae sui juris sint effectae, si sagaces sunt et aetatis legitimae, et maritos habent bonorum dissipatores, bona per se ipsas regere possunt et immiscere contractibus sicut viri.

502. Quod mulieres tutelam et curam pupillorum gerere non possunt. Sententiatum est in Radisch, quod matertera quorundam orphanorum, qui nullum alium consanguineum habent praeter eam, de ipsis et eorum bonis nomine provisoris intrmittere se non debuit, sed potius jurati curam talis provisionis secundum eorum conscientiam debent committere probis viris.

Mulieres tamen viduae curam filiorum et bonorum, quamdiu statum viduitatis non mutant, licite regunt; dicunt enim

jura originalia: Statuimus insuper, quod quicumque civium moriatur, si uxorem habuerit vel liberos, judex vel advocatus nequaquam intromittent se de bonis ipsorum, sed sint in potestate uxoris et liberorum.

[R ö s s l e r, Stadtrechte von Brünn, str. 50—1, 83, 232.]

## V. Briekí z Licka, Práva městská.

### Kapitola sedmá.

#### O STAVUŇCÍCH VUOBEC.

Stavuňkové času válek a odpovědí jsu  
neplatní.

#### Artikul I.

Staré právo jest: Že obstavení krav a koní a jiných věcí, čas obecní války pod korúhví a odpovědí knížecích vzatých, daremní jest a žádné, Item. Věci panské v moci slúhy neb vladaře pro dluh, který jest sám dlužen služebník za sebe, nemohú býti obstaveny, ale pro dluh panský mohú. A bylo-li by to stavování v jiném soudu, a zvláště nepřileží-li právu, pod nímž pán těch věcí obydlé své má, a stalo-li by se od obstavujícího, který sídlo má s pánem toho zboží na jednom právu, aneb jest spoluměštěnin a soused: avšak týž pán s tím, kdož jest obstavil, má přijíti k tomu soudu, v kterémž jsú jeho věci obstaveny, pro těch věcí k vypravení. Item. Jest-li že pán své zboží po služebníku neb ouředníku neb po některém svém sousedu neb spoluměštěninu, který také má své vlastní zboží, poslal by do města jiného soudu: tehda, jestli to známo, neb osvědčí-li prvé před dobrými lidmi posláni a poručení toho zboží, by pak u toho, který jest zboží přivezl, bylo obstaveno pro dluhy, které jest sám za sebe dlužen, neb pro některé provinění, kteréhož se dopustil, by pak i řekl, že jest to jeho zboží, ještě, takové obstavení pánu téhož zboží žádné škody právu neučiní; nebo by neprávě pán za slúhu neb provinění neb pro křivé vyznání toho, který jest zboží přivezl, vlastního zboží zbaven byl. Opět, kdyby věřitel a dlužník oba z jednoho soudu byla, a věřitel, potupě rychtáře vlastního, dlužníka, který k dostání právu jistý byl by, před cizím rychtářem obstavil by i s tím, což veze: pro takové potupení (leč by hodnú příčinu, kteráž jim k tomu hnula, pověděl) pokutú peněžitú zaplatí, kterúž by jemu přisežní uložili. A nemá býti taková pokuta šacována tak mnoho; ale vedlé svědomí vlastního přisežných osob a, příčinu obstavení znamenajíce, muož jinak a jinak uskrovněna býti.

## Kapitola šestnáctá.

### O DLUZIECH A DLUŽNÍCÍCH VUOBEC.

Dluhy platiti může zadlužilý muž, puojma ženu bohatú.

#### Artikul I.

Soudem nalezeno jest a právem uznáno: Že zdlužil-li se muž, a pro chudobu nemaje čiem platiti, pojme-li ženu bohatú na prosto bez výjimky za manželku, má býti připuzen vedlé spravedlnosti k placení dluhuov prvé zašlých z zboží jie příslušného, proti odporu jejiemu. Nebo žena, muže pojímajíc, jej netoliko sama nad sebou, ale i nade vším zbožím správčí ustanovuje a vladařem. Ale z zboží dětí takové ženy, teyž muž, otčim jich, leč s jich povolením, žádného placení dluhuov nemá činiti. Pakli zase žena chudá pojala by muže zboží majícího, zboží, jehožto nenie paní, aby dluhy platila, které byla prvé dlužna, nemuož býti puzena vedlé práva.

## Kapitola čtyřicátá první.

### O NÁSILÍ PANEN A PANÍ.

Ženy, majiece svooj díl, bude-li muž marnotratný, samy své spravujete.

#### Artikul VI.

Když ženy od otcuov dědictvie oddělené svého práva jsú zmocněny, budou-li moudré a věku dospělého a měly by muže marnotratné: ony samy zboží své mohou spravovati jako i muži. (O tom hledaj nížeji.) Teta sirotčí, jenž jiného žádného nemají přirozeného nežli ji, v ty sirotký, v jich zboží jménem vladařstvie nemá se uvázati, ale raději přísežní péči takovéto vládenie vedlé jich svědomie mají poručiti počestným mužum. Ženy však vdovy vládnutím statku i syny, dokudž stavu vdovského nezmění, slušně spravují, nebo takto die stará Právo „Ustanovujem také, že kdož koli z měšťanuo umřel by, bude-li mieti ženu nebo děti: rychtář nebo přísežní nikoli se v jich zboží nemají uvázati, ale buďte v moci ženy a děti“.

[J. a H. Jirečkové, Brikčího z Licka, Práva městská str. 67—8, 105, 244—5.]

## VI. Nálezy jihlavského soudu.

Nál. 105. De impignoracionibus. (umber standen geld sal man pfennige oder pfant helfen).

Dy purger von dem Czaslabs schrieben her, was rechtes darum wer. Eyn armer man hatte awf eynen scheppen geld erstanden, und da der richter vur des scheppen haws quam, und wold im pfandes helfen, do sprach her, her Richter, sind dem malen und ich pfennig hab erstanden, so pit ich euch durch eynes rechten wegen, das ir in des scheppen gewalt bereyt pfennig suchet, wanne ich yn des nicht wil vorwissen, her mag mir wol czu diesser cseyt meyn gelt, das ich awf yn erstanden hab, mit bereyten pfenning gelten.

Sentencia diffinitiva.

Doruber ward getailt: wolde seyn der arm man nicht enperen, richter und scheppen scholden in des scheppen gewalt berait pfenning suchen, und wunden sy pfenning, sy scholden dem armen manne seyn gelt geben; vunden sy aber nicht pfenning, sy schulden ym eyn pfant geben, und das scholde her nemen.

[T o m a s c h e k, Der Oberhof Iglau, str. 82.]

## VII. Z naučení litoměřických.

(Sbírka Jakuba Koženého.)

Službu naší etc. Jakož nám píšete v spisu vašem při vám neznámú, žádáte nás na to práva rčení, na to my purgmistr a kmethé města Lithoměřic vaší opatrnosti právo pravíme: Jestli některý sirotek u vás, maje poručníky způsobené sobě dva z sused vašich a ten sirotek již žádal na vás, aby jemu poručníci postúpili statku movitého i nemovitého a vedle toho také, že jest žádost poručníka, ale vy neznajíc, má-li léta došla, aby se mohl v statek svuoj uvázati: jestli ten sirotek jest pokolenia a pohlaví mužského a ten má XIIII let právě došlých vedle seznánie přátel přirozených, tehdy ten vedle práva léta má, že svým vlásti muož, aneb sobě poručníka voliti a své otevzdati, pakli jest ten sirotek děvečka a jestli že má XII let úplně došlých, tehdá ten má úplné právo svým statkem učiniti i nechati se vši moci — vedle práva města našeho —

[Z rukopisu dvor. knih. vídeň. č. 12446, fol. IV., lit. C.]

## VIII. Právo wikipildní.

(Český překlad v rukopise litoměřickém.)

### Cap. 22. O věně.

(Glossa.) Znamenejž, když jeden muž ženě své na spolu zaslíbení před svatebními lidmi slíbí věno a menuje a ukáže je to na svém domu, nebo na dvoru nebo na vinnici, ta paní byla s svým mužem toho v držení rok a den bez roztržení toho zboží, kdež je muž její věno na tom zaslíbil a zamluvil, ale toho je nezapsal, tu kdež moc a právo a v tom jest muž umřel. Tehdá dědici muže postavie panie stolicí její před duom z preslicí, když ona po třidcátém v kostele byla a chtiece je toliko grošem odbyti a odděliti i zbyti. Tehda paní nářkne to zboží o věno své a dědicové dějí, má-li paní odkázanie, že oni chtie učiniti, co by učiniti měli. — A paní dí, že to okázati chce lidmi osedlými, před kterými je to věno zamluveno a zaslíbeno jest. A dědicové miení okázani saudu hájeného aneb listem konšelským neb knihami, a jestliže ta toho neměla, že se na žádné jiné svědomí neobrátie, neb sú ji nic neslúbili. Na to prosíme prodielenie zpráva, mohla-li by ta paní tiem svedovím věno své obdržeti, čili jí toho dědicové odepríti mohou vedle práva:

Sentencia. Slíbili-li muž své ženě před svatebními lidmi věno nemovité, on toho potvrdd' před právem, neb nic ta žena to věno obdrzie na svatých a to drženie statku, na kterémž je věno odkázáno svědomím lépe a dřieve nežli jí dědicové z toho odtisknouti mohli z pravého prava, jakož v Saském právu o tom v kn. I. arl. XXI.

[Z rukopisu měst. arch. litoměřického.]

## IX. Knihy distinkční.

(Český překlad litoměřický — dodatek.)

Zastavili by kto duom a ten zkažen byl.

Item když by jednemu zboží v základě dáno bylo, buďto movité nebo nemovité, tomu zboží stala by se škoda, potom onemo, chtěl by své zboží vyplatiti, a chtěl by, by onen jemu tu škodu opravil a tento řekl by: základ mně zastaven jest, ten sem já opatřil jako své vlastnie zboží, chtějí-li mi toho věřiti dobře; nechťejí-li mi věřiti, ale chci to obdržeti, jakož mi kmeté za právo najdú a žádám toho naučen býti pravými ortely, ač bych já v tom škodovati měl, neb co právo jest: Na to my právo pravíme, komuž základ zastaven bude a ten opatří to věrně,



stane-li se tomu základu škoda, že by shořel nebo ukraden byl s jiným jeho zbožím, měli on to zpravit jak právo jest, že se bez jeho viny stalo, ostane toho bez škody vedle práva. —

[Z rukopisu měst. arch. litoměřického.]

## X. Naučení magdeburská pro Litoměřice.

(Český rukopis Litoměřic.)

(3 S.) Jestliže jeden člověk druhému své zboží zastaví před soudem hájeným, a jemu to bude zapsáno listem s pečeti kmethskú, který mezi těmi lepší práva má, ten, komuž jesti zapsáno, a zastaveno, čili onen, kterýž jesti zastavil, ač by kolivěk v tom dědictvie ten dobře se měl a tento by tu zástavu přes právo držal a potom ten chtěl by to prodati, muožli ten vedle práva k tomu uveden býti, když by druhý tomu odpíral, avšak nechtěl by anebo nemohl by toho vyplatiti, co v tom právo jest.

Na to právo pravíme, my kmethé v Maydburce, jestliže bude komu dědictví zastaveno před právem, ten má pravú zprávu na tom a mají j e h o v t o u v é s t i, leč by onen mohl druhy toho vedení právem brániti, vedlé pravého práva.

[Z rukopisu měst. arch. litoměřického.]

## XI. Švábské zrcadlo.

(Český překlad v rukopise pražském.)

(Fol. 26 = 195. čl. vyd. Lassbergova.)

Ktož křivú cestú jede přes sětú roli, tu má každé kolo peniez dáti a jezdec jeden peníz. Proto onen móž dobře základy bráti, čiež je ta roli bez rychtáře. A bránieli oni základa, to činie proti právu. A přídú-li před právo a oni jsú základu bránili, oni propadnú rychtářovi tři šilinky nebo vice, jako kde obyčej jest a musí oni za škodu dvakrát více dáti.

(Fol. 67 = 261., čl. vyd. Lassbergova.)

A pójčili žid na kradené nebo nalúpené zboží a přideli onen potom, jakož právo jest, on jemu má jeho zboží vrátiti s právem. Ale oni již jsú lepší právo vykúpili, a to jsú jim králové dali proti právu, že oni pójčají na kradené neb nalúpené zboží. Ale však to mají činiti s krásného dne před svými dveř-

mi na zjevné cestě. A přijde-li ten potom, jehož zboží jest, musí jemu jeho jistinu dáti, ale lichvy nie. Ale pójčí-li on tajně nad to, on je muší darmo vrátiti. A die-li žid, že je před svými dveřmi, na cestě na to pójčil, zevně to má osvedčit dvěma židoma svědkoma k sobě.

[Z rukopisu měst. arch. pražského.]

### XIII. Koldínova Práva městská.

De justitia et jure.

O spravedlnosti a právu.

#### A. I.

I. Každý, kdož chce práva znáti, a v nich s prospěchem sobě čísti, i také potom v čas potřeby nastalé jich požívati, má předkem věděti a znáti, co jest právo, a odkavad svůj začátek béře. Kteréž (jakž učitelé práva pokládají) na spravedlnosti založeno jest, a od ní začátek jména svého má. Nebo slove právo, jako nějaké pravidlo, podle kteréhož saudcové lidské spravedlnosti rozeznávají, a po něm, co po nějakém pravidle, příhody a rozličné případnosti lidské rozsuzují.

II. Slove pak v právích spravedlivost, aneb spravedlnost, ustavičná a neměnicí vůle, kteráž jednomu každému uděluje toho práva, jakéž komu náleží. A protož jmenuje se matkou všech lidských nařízení a ustanovení, kteráž sobě lidé v obcích za právo ustanovují. A tak které právo aneb nařízení na tom gruntu, totiž spravedlnosti, založeno není, to, by pak od kohokoliv ustanoveno a nařízeno bylo, právem vlastně slouti nemá.

Práva, vedle kterýchž konšelé sami k sobě i k jiným mají se chovati, a lidem k spravedlnostem dopomáhati.

#### A. XVIII.

Purkmistrovský ouřad má pořádně jíti, a každý konšel nemá více a déle téhož ouřadu na sobě přes čtyry neděle držeti. A kdyžby měl ouřad purkmistrovský vzdáti, povinen bude z milostivé za správy své ochrany města i obyvatelův v něm křesťanské pánu Bohu poděkování učiniti. A po vykonání toho, budoucímu purkmistru ouřadu postoupiti, a do rukou jeho městské pečeti dodati. Kterýž též s pobožností a s vzýváním jména božího úřad svůj má začíti, a Pána Boha za zdraví dlou-

hé Jeho Milosti Královské s dědici Jeho Msti, též za milostivou ouřadu toho konšelského města toho, i všechněch království Českého obyvatelův ochranu pokorně prositi.

#### A. XXV.

I. Konšelé, kteříž na raddě sedí, nemají déle seděti, nežli toliko jeden rok, podle krále Jeho Milosti milostného obdaření. A kdyžby rok ten vycházeti měl, a raddy změnění se přibližovalo, má jeden každý konšel, svou osobu poznamenaje, jiné dva neb tři měšťany dobré a na cti i poctivosti zachovalé (tak jakž od starodávna bývalo) na svou konšelskou přísahu a povinnost dáti podle sebe poznamenati. A ty osoby tak sepsané a poznamenané, mají se králi Jeho Milosti, a jinde v městech panu podkomořímu spečetěné podati. Z kterýchžto osob tak poznamenaných Jeho Královská Milost ráčí míti vůli a moc, kteříž by se Jeho Milosti líbili, na ouřad konšelský zase voliti, a těmi osobami ouřad nový osaditi.

II. Konšelem pak žádný býti podle práva nemá, než ten, kterýžby prvé s obcí a s městem ze všeho statku svého za tři léta nejmén pořád zběhlá trpící byl, a přísahu též v obci měl.

#### O dědictví a o pořádném i pokojném let městských vydržení.

#### F. LII.

Žena, mající svůj statek svobodný a muže sobě pojmuoci, s nímby se týmž statkem nespolečila, ani zápisem jemu ho neodevzdala: tehdy, jestli žeby oba, děti spolu nemajíce, bez porřízení z světa sešli, takový statek její ne na přátely manžela jejího, ale na její, jakožto na pravé dědice, od nichž počátek svůj vzal, plným právem připadnouti má.

O prodajích, kupování, o trzích rozličných,  
item o správách a o vkračování v trhy právem spravedlnosti,  
přátelstvím anebo příbuzenstvím.

#### H. XI.

I. Kradenou věc koupil-li by kdo, nevěda, by byla kradená: trh pořádný jest. Však ten, kdož koupil, soukupa, od něhož koupil, jmenovati aneb postaviti povinen bude, aby krádež tudy k vyhledání přišla.

II. A dotklo-li by se osoby nepodezřelé, ale dobře na poctivosti zachovalé, kterážby k soukupu bezelstně přijíti nemohla, ani jmenovati ho neuměla: tehdy bez záplaty věc kradenou tomu, číž byla, navrátiti povinna bude, A však na poctivosti své újmy proti neponese.

III. Než kdožby, věda věc býti kradenou, ji koupil aneb prodal, ten vinu i pokutu krádeže na sebe uvede.

[J i r e č e k, Koldínova Práva městská str. 3, 11, 13, 195, 225—226.]

### XIII. Extrakt práv magdeburských a Srovnání práv pražských s magdeburskými.

#### 11. O h e r g v e t u.

K hergvetu aneb zbroji vojenské podlé práva městského přináležejí tyto věci: Kůň nejlepší mužov osedlaný, meč jeho, a nejlepší zbroj na jednoho pacholka, k tomu také všední šaty, luožko vojenské, jedním polštářem a dvěma prostěradly postlané, jedna měděnice, jeden ubrus s ručníkem, jeden kotlík anebo nětco k tomu podobného. A jestližby z těch věcí čeho pozuostala vdova neměla, a směla to přísahau zpraviti, že jest toho po manželu jejím nic nepozuostalo: tehdy toho vydávati povinna není.

ad 11. O hergvetu. Hergvet, bezprostřední to právo a zbytečné jest, et inutilia ac supervancanea resecanda potius, quam pro legibus constituenda.

#### 78. O v č e l á c h.

Vyvedou-li se komu z oulu roj včel k sousedovi na grunty jeho a tu se osadí: tehda ten souseď lepší právo k nim míti bude, nežli ten, komuž vyletěly; a chtěl-li by on za nimi k němu na grunty jeho jíti a je zase sebrati, muože mu toho podle práva zbrániti. Kdožby pak komu včely pokradl, ten jako jiný zloděj souzen a trestán býti má.

ad 78. O včelách. Selský a obyčejný jest to pořádek, kterýž do Práv Pražských není proto vtažen; neb čeho by se v Právích Pražských nedostávalo, z Práv Císařských muože se to nahraditi, kteréž jest takové: Occupatione acquiruntur ea, quae in bonis nullius sunt; quod enim nullius in bonis est, occupanti conceditur.

[J i r e č e k, Spisy právnické XVI. stol. str. 109, 142.]

#### XIV. Městská kniha novobydžovská.

Záp. 1. Nos Lipmanus iudex Bidzowiensis, Nikolaus Slatinca tunc magister civium, ceterique jurati ibidem Henzil Rudlini, Henzil Giczynensis, Reychehyncz, Vintherus, Pecelcze, Vsecho, Petrus Trutnau, Goczlinus, Venzil carnifex, Benes sartor, Otlinus notum facimus universis, quod Benes sartor ante conspectum iudicii veniens animo deliberato sano corpore, ubi omnia iura vigorem et efficaciam sorciuntur, in iudicio sancito uxori sue Vichne tres sexag, gross. supra domum suam in civitate resignavit. Si autem per ignem domus deperiret, tunc supra aream habere debet easdem tres sexag. et omnium bonorum suorum mobilium in eadem domo terciam partem. Actum anno domini MCCCXLVI. in vigilia sti Bartholomaei.

Záp. 60. Noverint universi tenorem presencium audientes, quod Elizabeth, conthoralis Godini, maturo prehabito consilio veniens ante quatuor scampna iudiciaria, resignavit tres sexagenas super domum suam hac condicione interposita, si Godinum previvere contingentur Elizabeth, uxori sue prememoratae, quod super domum uxoris sue habeat tres sexagenas et partem rerum mobilium et immobilium dimidietatem; si autem ipsum Godinum uxori sue prefate premori contingentur, extum heredibus Godini sexagene due, domus et area prefate cedere debent poenitus et revenire rerum mobilium et immobilium per medium divisarum. Testes sunt Leupoldus j. her. Hertlinus, pro tunc. m. c., Nicolaus Arnoldi, Mordow. Karolus, Petrus de Grecz, Witko scabini cum aliis hominibus fide dignis. Act. et dat. a. d. MCCCXXXVIII. feria II. post Esto michi.

Záp. 91. Notum sit universis tam presentibus quam futuris, quod a. d. MCCCXIII. in die sanctorum martyrum quinque fratrum, quod Henmannus iudex et fratres sui scilicet Petrus, Matias, Lipmannus atque soror ipsorum Anna concordaverunt cum Conrado fratre ipsorum pro quadam particula hereditatis, que ex parte fratrum ipsorum mortuorum scilicet Frickone et Johanne et Thome ipsum contingebat sic, quod Henmannus et sui fratres atque soror predicta dederunt XII sexag. gross. Conrado fratri ipsorum pro eadem parte hereditatis, que ipsum a fratribus mortuis contingebat, Conrado prelibato VIII sexag. et pueris Nicolay scilicet Francisco. Nicolao et Anne dederunt IV sexag. In eadem concordia Conradus frater iudicum promisit in bannonito iudicio ante IV scampna pro recepta parte hereditatis, que ipsum contingebat, ipsos nunquam impedire. Huius concordie testes sunt Nicolaus Trutnow et Henmannus Landec, jurati et cives in Pyczow.

Záp. 733. Anno domini MCCCXLIX. tu středu po svatém Francišku stala se jest úmluva mezi stranama, t. j. mezi Vankem

Humburským a mezi Vankem Pěškem, synem Valšovým, strany druhé a to o ten kus městiště i o ploty i o cesty tak, že sú obě strany dobrovolně přestaly na konšelech. Item purgmistr a konšelé vyslyšavšie obě strany svědomě i stran jich s obú stranú vůle dobré i ukázali jsú jim, kudy mají plot plésti v tom městišti přikúpeném i rozkázali jsú Vankovi Humburskému zpodní plot plésti a Vaňkovi Pěškovi svrchní. A dále jsú sta se svolila dobrovolně, aby voda, kteráž padá střechy s vobú stranú, i Vankovy Pěskovy i Vanka Humburského, aby byla vedena po městišti Vankovu Pěskovu až na pastviště, za to jest mu Vaněk Humburský voddal městiště přikupeného. A dále sú jim páni konšelé rozkázali, aby cesty, kteréž mají mezi dědinami svými, aby je měli o záhon od meze. A to má trvati jim i jich budúcím. A to se jest dalo za purgm. Hresky t. č., a za rycht. Zdenka a za Jaroše a za Pařízka, Petra súkenníka, Martina Kaluška, Matějka ševce etc.

Záp. 755. Item léta božího tisícího čtyřstého padesátého VI. ten pátek před matky boží Hromnic toho času za pana purgm. Tómy súkenníka, za Jana Kozla, za pana Havla, za pana Prokopa, za Petříka súkenníka, za Váňaca, za Žampacha Martina, za Matěje ševce, za Kaluska, toho času jiných pánův konšel přistupila před nás Důra nebožcie Genkova z Starého Bidzova zdravým životem a s dobrým rozmyslem před čtyři lavice súdu zahájeného, tu kdež všecka práva plnú moc berú, dala jesti řečená Důra Bartoněvi, synu svému, půl lánú, čtvrt mezi Bartoněvú a čtvrt mezi Pechaněvú, a druhú čtvrt nad Pechaněvú mezi vod hájku to dceři své, řečené Markétě, moc sobě plnú poostavuje v tom statku řečeném, jakožto dědička a potomkyně.

[K a p r a s, Kniha svědomí N. Bydžova str. 1, 23, 31, 248, 255.]

## C. PRÁVO LENNÍ.

### I. Z Libri feudorum.

#### 1. I. 22. Quo tempore miles investituram petere debeat.

Sancimus, ut nemo miles ultra annum et mensem vadat, ut investituram beneficii sui a filio vel successore domini sui non petat, vel post mortem domini vel patris sui, vel alterius, cui succedere debet, nisi iusta causa intervenerit, quare non petierit, veluti mors, vel capitales inimicitiae, vel infantia vel iusta absentia, et si, ut supra dictum est non petierit, damnetur.

## 2. II. 30. De feudo feminae.

Si femina habens feudum decesserit, quia femineum est feudum, et sine pacto speciali, deficientibus filiis masculis ad filias pertinebit: Obertus et Gerardus. Alii vero dicunt, nisi per pactum speciale ad eas non pertinere: sicut si datum esset filio masculo: quia si ideo, quod est femineum, sino pacto transit in feminas, eadem ratione, quia est femineum transit in femineam prolem, etiam masculis exstantibus: quod falsum est.

[H a i m e r l, Quellen des böhmischen Lehenrechts, str. 29 a 56.]

### II. Z knih manských olomouckých.

(1415.) Jan Kunik odvolaval sie na pany zemske od nálezu svrchupsaný manského; tu hofrychteř dal na many: muž-li to odvolanie míti mocz před zemské pány? Tuť manové našli, žeť sie nema odvolati na žádné pány žádný, mimo nález manský a mimo kněze milost jako na pána toho manstvie, a ten urtel vynesel ode všech manóv Hrek z Ščepanovce, man přísežný kostela olomouckého.

[L e c h n e r, Olmützer Lehngerichtsbücher, str. 305.]

### III. Z trutnovských desk manských.

(1540.) Adam Zilvar z Polnikova přiznal se před úředníky dvorskými, že jest učinil přísahu na věrnost a poddanost manskú najjasnějšímu knížeti a pánu, panu Ferdinandovi, římskému, uherskému a českému etc. králi, pánu svému milostivému, jakožto králi českému i vsí koruně České se všemi dědinami a zbožím svým manským, totižto se vsí celou Stríteží . . . . ., a přiřekl touž věrnost a poddanost manskú zdržeti a zachovati, jako dobrému manu přísluší, tak a tím vším zpuosobem, pokudž řád a právo manské dvoru krále JMti a přísaha svrchupsaná ukazuje.

[Vydány v Archivu českém XV., str. 500.]

### IV. Z listu lenního na arcibiskupství olomoucké 20. listopadu 1853.

... Nám a Naším dědicům, budoucím králům českým, povždy věrným, poslušným a poddaným bude, k Našemu užitku a prospěchu napomáhati, v radě i mimo ní škody odvracet i své lidi, pokud na něm záleží, k tomu přidržovati bude a jmenované

knížetství nikde jinde nežli před Námi jakožto králem českým dle znění privilegií přiznávati, je brániti a hájiti a vůbec vše to činiti bude, co věrný lenní kníže a man svému dědičnému a lennímu pánu činiti dlužen a povinen jest . . .

[Č e r n ý, Boj za právo II., str. 786.]

## D. PRÁVO HORNÍ.

### I. Jus regale montanorum.

(Český překlad.)

#### 1. Z knihy II., k a p. 1.

§ 2. Když někdo z horníkuov nadějí veden jsa, kterážto sama hora těží a horníky k dílu zbuzuje, na poli svobodném, kdežto každému i všady odpuštěno jest dělati a rudy hledati, miesto k učinenie dolu sobě osobie, a ihned to právem horničím své činí a tak silného práva na tom sobě dobude, že od něho nebude moci, když jedno ustavičně dělal by, bez práva řádu odlúčeno býti.

§ 3. A též právo všem tudiež neb na jiném kterémkoli poli svobodném dělajícím jest puojčeno, tak však, aby dolové přinajmenším na jednu mieru, ješto německy slove Lachtr, to jest látr, vzdáleni byli od sebe, tak aby s obú stranu rumpál slušně mohl se točiti. § 4. Propojičkú pak takto se právo dobývá: Když ktožkoli z dělníkuov najprve štěstím jemu přejícím gang, t. pramen nalezl by, ten od urburěrov, totjizto od propójčitele pramenuov přijieti má, dađa jim toliko druhý a třicátý díel obyčejem zvyklým, aniž více má k díelom kterým nucen býti. A tenť má hned způsobiti, aby nadepsán byl se dnem a hodinú dne, dađa piesaři tolik jeden groš desátný; aniž ten k jinému dáníe má puzen býti pod zachovániem naše milosti. § 5. Pakliby hledající ten pramen přijeti nemohlby jmieti přítomnosti propuojčitele: tehďa od ženy jeho nebo synuov neb od kteréhož kolivěk, kohož by propójčitel miesto sebe doma pozuostavil, pramen t. gank přijmi, tak právo své cele zachovaje.

#### 2. Z knihy III., k a p. 1.

§ 1. Ale nynie o prostých vizme propojičkách, kteréžto bývají na lániech našich, na lániech panských a na zbytcích skrze urburěre svrchu pravené. A bývajíť ty propojičky neb podáváníie skrze pergmistry a kverky prvotnie na sedmi lániech k hoře každé přiměřených a v každém dolu, když tak daleko svojoj duol rozšířili by, žeby těžko bylo jim veškeren duol těžiti svými ná-



klady a stravami, vyberúce sobě z něho lepší, kterak mnoho budú chtietí sami k těženie, ostatek pak za jistý díel zisku, jakož mezi sebou smluvili by, propójčujícíe. § 2. Právem pak horničím propojička jest přenesenie propójčené věci na jinú osobu za určeny díel zisku. A ty propojičky rozličnými obyčejí propójčují se; někdy z polovice zisku, druhdy z třetiny nebo z čtvrtého neb z páteho díelu, a tak výše nebo níže, jakož duol byl by užitečný, a mezi sebou projednávajícíe smluvili by; a mnohá jiná podání s těmito vymienkami dějú se, jakož plnějie dole povieme. § 3. Ale poněvadž od hlavy má se počietí rozum, najprvé o propojičkách, kteréž bývají skrze urbureře na láních našich a na zbytkách, vizme, v nichž to prvotně královský užitek má šetřen býti, aby ani příčinu kterého zisku zvláštneho, ani příchylnosti, příbuzenství neb přiezní, neb milováním, neb také bázní některé osoby za menší vlastnost, nežliby slušelo, podávání nebyli; nebo aby tiem větší vlastnost nám z našich lánuov a zbytkuov přicházela, chceme, aby je propójčovali k věčnosti, nebo kterak dlúho přijímači mohli by jich používatí, kdyžby jich jedně zle nepožívali; nebo zvláštnie právo hoden jest ztratiti, ktož moci sobě dané zle požívá.

[J i r e č e k, Codex I., str. 319—21, 347—49.]

## II. Z horního řádu Petra z Rožmberka 1515.

VIII. Alle Wochen soll der Pergmaister sambt den Geschwornen am Mitwoch oder, wo auf solhen Tag Feyer were, den andern Tag darnach zum wenigsten, von zwelffe bis zu ainer Stund und darüber so lang es nach Gelegenhait der Sachen die Notturft ervordert, bey einander sein. Daselbs all Muettung mit Verleihung und Einschriben sollen Gestatt, Frist gegeben, schied beschlossen, auch soliches alles nachvolgender ordenntlicher Weise eingeschriben werden. Und was der on das geschiecht, soll unkrefftig und für nichte geachtet sein.

[Podle fotomechanické reprodukce orig. řádu, pořizené dr. T o b o l k o u r. 1930, list a IV.]

## III. Z horního řádu cínových dolů hornoslavskovských, schönfeldských a litrbašských 1548.

### III. Vom Vormessen und vom Anhalten der Vierungen.

So der Bergkmeister vormessen thut, sollen ime die Gewercken von einem itzlichen Wehr 1 w. gr. geben. Dergleichen sollen sie auch dem Bergkrichter von Schönfelt von einem itzlichen wehr 1 w. gr. geben. Den Geschwornen itzlichem von

einer vollstendigen Masse II. w. gr. und von den Lochsteinen zusetzen auch den Geschworen VI. w. gr. zugeben vorpflicht sein.

Do aber ein Zwittergang entplöst und der Bergkmeister darauff vormessen wil, so sol er, wie auf den Genge breuchlich, die Massen geben, und so die Gewereken inen die Vierung auch zugeben begeren. Als dann soll der Bergkmeister an beiden Salbanden anhalten die Vierung als vierdhalb Lachter in das Hangent und vierdhalb Lachter in Liegendt geben.

[Podle fakcimid reprod. orig. řádu z r. 1930 v nakl. Prometheus.]

## E. PRÁVO SELSKÉ.

### I. Ze zřízení o správě panství Potsteinského a Litického z r. 1525.

Čl. 34. Byla-li by jaká žaloba před úředníkem o škody pasteve, o přeorování mezí neb o kterou jinú věc domovitú, to konšelom a rychtáři prikázati přísně, aby to mezi stranami rovnali a pilni toho byli; a jestliže by toho rychtář s konšely zanedbával, o tu věc je trestati; a pakli by ty strany na nich toho přestati nechczieli, což vyřčeno rychtářem a konšely podlé uznání, ježto by mohly ty strany na tom přestati: tu úředník obě straně dostatečně tresci; však tak toho pilně pozorovati, aby rychtář s konšely skrze nákou vzláštní věc, od strany odjímajíc, straně druhé nepřidávali, ješto by ta strana z té příčiny na nich toho přestati nechcziela; a o tom rychtář s konšely i z stranami zaměstnání bezpotřebnieho nečiněť úředníkovi. Než jiných věcí rychtář s konšely rovnati ani s nimi co činiti mějte o tom bez vědomí úředníkov.

[Kalouskovy Řády selské v Archivu českém XXII., str. 62.]

### II. Ze zřízení o správě panství Pardubického r. 1525.

Čl. 34. Soudové obecní ať jsou držáni každě rok při vánočích; a po těch soudech ty jed' (úředník panský), vezmúc s sebou písaře, kterajž k tomu náleží. A tu ať jest slušný obyčej zachován, aby každij k své spravedlnosti mohl slušný přístup míti bez všelijakých poct a poplatků i odkladuov.

[Kalouskovy Řády selské v Archivu českém XXII., str. 85.]

### III. Z robotního řádu opolsko-ratibořského z r. 1562.

Z strany pak ženského pohlaví, když by se která s vůlí pána svého a rodičův svých jinam pod jiného pána na grunty pořádně vdala, toho se nemá od pána jejího žádné brániti, nýbrž svobodná propouštěna a od pána svého dědičného na slušnou žádost a připsání druhého pána svobodně vydána býti má.

Děti sedlští, kterýchž rodičové jejich k hospodářství svému nepotřebují a jiným bez toho v službu se jednají, ti mají předkem a prvotně pánům svým dědičným před jinými za slušnou záplatu a službu povinni býti sloužiti.

[K a p r a s, Opolsko-ratibořské robotní řády zvl. ot. str. 26—7.]

### IV. Z instrukce fridlandské 1628.

Artikulové, kteří se lidem poddaným při řízení soudu každoročně při nejmenším jednou čísti mají...

24. Na roboty, jakž by od J Kcí Mti rychtáře poručeno bylo, tak a nejináč abyste hned ráno jeli anebo šli, anebo na svém místě ne děti, nežli náležité dělníky odeslali, pod pokutou šesti grošův č. Anebo kdyby který hodinu na den obmeškal, toho robota nebude počítána než za půl dne. Pakli by teprva dvě hodiny na den přišel, ten do večera dělati a na druhý den k tomu půl dne odbýti musí. A jestli že by celý den zameškal, beze vší milosti musí dáti 30 grošů českých.

[K a l o u s e k, Řády selské v Archivu českém XXIII., str. 94.]

## F. PRÁVO VOJENSKÉ.

### I. Z řádu Hájka z Hodětína.

19. Pálení žádného, aby žádný nečinil, lečby bylo rozkázáno hajtmany našimi k tomu vydanými. A zvláště byli by který zámek dobyt, aby nebyl zapalován bez vůle a vzkázání týchž hajtmanův. Pakli by kto přes to zapálil, takový bez milosti upálen bude.

38. Kdežkolivěk, buďto na přátelském neb na přátelském, kdež se ženy s uzly a se šaty vynesú a na nich i při nich sednú, aby jimi žádný nehýbal, ani těm ženám co bral, ani jich nepřehledoval. Pakli jim přes toto bráti bude, takový bude kázán jako jiný lúpežník.

41. Kdež se táhne po přátelském, aby takové nekřesťanské záhuby se chudým lidem nedály, ani překážino bylo, chalup aby nevybíjeli, dobytka ani koní aby jim nezajímali, ani ven

z vojska nevodili; a žen ovšem aby na pokoji vždy nechali, jim nepřekážejíc. Také, kdež se vojsko klade, aby chalup a dvorův lidem netrhali ani bořili, a takových nekřesťanských záhub aby nad lidem nečinili.

[T o m a n, Husitské válečnictví 424—6.]

## II. Z řádu Žižkova.

7. Ale jestliže kde pán buoh dal nepřátely přemoci a poraziti, města, tvrze, hradu dobýti, táhnúce polem nebo polem ležice, kterých kořistí dobýti: aby ten vzatek a ty kořisti sneseny, svedeny, svezeny a na hromadu skladeny byly, kdežby bylo tomu místo ukázáno a jmenováno od starších, buď to mnoho nebo málo; a k tomu aby byli vydáni a voleni starší ze všech obcí, panských, rytířských, městských i robotězuov, aby věrně spósobili, ty věci chudým i bohatým a spravedlivě, jakž na koho sluší, rozdány a rozděleny byly, aby nižádný sám sobě nebral, ani cokoho zachoval. Jestli pak že by co kto vzal nebo-li zachoval, a to bylo usvědčeno dobrým svědomím: k tomu takovému chtěli by popraviti, k jeho hrdlu i statku, buď kdož buď, žádných osob nevynímajíce . . . .

[T o m a n, Husitské válečnictví 393—4.]

## III. Z návrhu mírového spolku Jiřího z Poděbrad.

Čl. 1. Primo nempe in virtute fidei catholicae et verbo regio et principis dicimus et pollicemur, quod ab hac hora et die in antea puram, veram et sinceram fraternitatem invicem exhibebimus et servabimus, nec propter quascumque defensiones, querdas, vel causas, mutuo ad arma veniemus, vel quoscumque nomine nostro venire permittemus, sed potius unum alium contra omnem hominem viventem, sed nos vel aliquem ex nobis de facto et absque legitimo edicto hostiliter invadere molientem, juxta continentiam et tenorem capitulorum scriptorum juvabimus.

[S c h w i t z k y, Der europäische Fürstenbund Georgs von Poděbrad (1907) str. 51—2.]

## G. ZÁKONY O ŽIDECH.

### I. Ze zákonů židovských krále Přemysla II. (1254).

§ 5. Item, Judaeus, recipere poterit nomine pignoris, omnia, quae sibi fuerint oblata, quocumque nomine vocentur, ulla de his requisitione facta, exceptis vestibus sanguino lentis et madefactis et sacris vestibus quas nullatenus acceptabit.

§. 6. Item si christianus impetierit Judaeum, quod pignus, quod Judaeus habet, ei furtive vel per violentiam sit ablatum: Judaeus juret super illo pignore, quod cum recepit, furtim ablatum vel raptum ignoraverit, hoc sup juramento implicito, quanto sit ei pignus obligatum hujusmodi probabit, et sic expurgatione facta, christianus sortem et usuras ei persolvat, quae medio tempore accreverint.

[J i r e č e k, Codex I., str. 135—36.]

## H. PROJEVY A ZÁKONY Z DOBY PO ROCE 1848.

### I. Prohlášení ústavnosti ve Vídni 15. března 1848.

— — — Svoboda tisku jest Mým vyjádřením vyzdvižení censury v tom samém způsobu přivolena, jako ve všech státech, kde ji stává.

Národní stráž, zřízená na základech majetnosti a rozumnosti, koná již nejprospěšnější služby.

Ohledně povolání vyslanců všech provinciálních stavů a centrálních sjezdů Lombardsko-Benatského království v čase co nejmožněji nejkratším s sesíleným zastoupením stavu měšťanského a pod ohledem na stávající provinciální řády zemské k účelu Námi uzavřené konstituce vlasti jest co potřebí nařízeno.

[Č e r n ý, Boj za právo, I., 19.]

### II. Z prvního kabinetního listu pro Čechy 23. března 1848.

1. Vyměření českého zřízení zemského C. II. o užívání českého jazyka má tam, kdež až potud zouplna ve skutek uvedeno nebylo, svůj ouplný průchod míti se zvláštním zřetelem na potřeby národu ve škole a ve vladařských ouřadech i místech, a kdež stává užívání tomu protivného aneb předpisův, s tím se nesrovnávajících, má to zdviženo býti.

2. Změny zřízení zemského, času přiměřené, zvláště pak rozšířenější zastoupení měst skrze posly, od nich samých volené, bude ve srozumění se stavy, vděčně přijato konstitučním způsobem, na nějž patent dne 15. března t. r. ukázal.

3. Zřídív odpovědná ministerstva, kteráž mají stejnou péči bdíti nad obecným dobrým mocnářství, nad záměry a potřebami všech zemí a napomáhati jim, vyhověl jsem již tím, právě tak, jakož uveřejněním hospodářství státního a nařízením, aby oučtově kladení byli veřejně, zákonním žádostem svých věr-

ných poddaných, a žádost o zřízení nejvyššího soudu v Praze pro Čechy odkázal jsem ke svému ministru soudství, aby to v bedlivé uvážení vzal.

4. Povolení společného sněmu pro Čechy a Moravu odpo- rovalo by zřízení zemskému obou říší i může jen na vyhledá- vání stavův obou zemí dáno býti, pročť se vybízejí tito, aby se pronesli o tom.

[Č e r n ý, Boj za právo, I., 46.]

### III. Z kabinetního listu z 8. dubna 1848.

1. Národnost česká budiž položena za základ tak, že se česká řeč ve všech větvích státní správy a veřejného vyučo- vání s řečí německou v úplnou rovnost staví.

2. K prvnímu Českému sněmu, který se co nejdříve vy- píše, budťež povolání všichni stavové země. Shromáždění toto sestaveno ze zástupců národu, zvolených na základě takovém, aby skrze ně všechny důležitosti zemské rovnou měrou byly opa- třeny a co možná nejvíce občanů mohlo voliti i volenu býti: ono má míti právo, o všech věcech zemských raditi se a rozho- dovati.

[Následuje volební řád.]

3. Zřízení odpovědných nejvyšších ouřadů pro království České v Praze s rozšířeným okresem činnosti povoluje se.

4. Žádost o spojení zemí: České, Moravské a Slezské pod jednou nejvyšší správou v Praze a se sněmem společným má býti předmětem rokování na sněmu Našich říší nejprve příštím, kdežto svrchu řečené země Česká, Moravská a Slezská budou zastoupeny.

[Č e r n ý, Boj za právo, I., 102—3.]

### IV. Z císařského manifestu říjnového 1860.

— — — Chtěje zvědět, čeho sobě rozličné země mocnář- ství Mého žádají a čeho potřebí mají, zřídil a svolal jsem pa- tentem Mým, daným dne 5. března 1860, Mou rozmnoženou radu říšskou.

Uváživ návrhy touto radou říšskou Mi podané, měl jsem za příhodné, abych vydal dnešního dne a vyhlásil diplom, jak se mocnářství v příčině práva státního uspořádati, jaká práva a jaké postavení jedno každé království a jedna každá země míti a jak svazek veškerého mocnářství, dle práva státního znovu zjištěn, upevněn a zastoupen býti má.

I konám povinnost vladařskou, vyrovnávaje i slučuje rozpomínky Mých zemí a národů, jejich smýšlení o právě a práva od nich žádaná se skutečnými potřebami Mého mocnářství, a zůstavuje s plnou důvěrou Mým národům, aby dle dospělého poznání svého instituce Mnou dané nebo obnovené s vlasteneckou horlivostí zdárně vzdělávali a utvrzovali...

[Č e r n ý, Boj za právo, II., 850.]

### V. Z říjnového diplomu 1860.

. — — — Předkové Naši slavné paměti moudře i pečlivě k tomu hleděli, aby v Našem nejjasnějším domě zřízena byla jistá forma posloupnosti, načež od J. c. k. Apoštolského Veličenství, slavného císaře Karla VI. dne 19. dubna r. 1713 s konečnou platností a nezměnitelně ustanoven jest řád posloupnosti zákonem státním, základním a domovním posaváde platným, kterýž pod jménem pragmatické sankce znám jest a od řádných stavů Našich rozličných království a zemí přijat byl.

Na tomto řádu posloupnosti co nepodvratném základu právním a na nedělnosti i nerozlučnosti svých rozličných částí, správy a svobodami jmenovaných království a zemí v srovnalost uvedené, založeno jsouc odolalo mocnářství Rakouské, smlouvami státními a mezinárodními od té doby rozšířené a utužené, vítězně všelikým nebezpečenstvím a útokům, které na ně dorážely, jsouc v tom podporováno a hájeno věrností, oddaností a udatností svých národů.

Prohlédajíce k dobrému Našeho domu a Našich poddaných, máme za Svou povinnost vladařskou, abychom mocného postavení mocnářství Rakouského hájili a pojištěním jasných a nepochybných zřízení právních a svorné spolupráce bezpečnosti jemu propůjčili. Kteréhožto zjištění mohou úplně poskytnouti jen takové instituce a taková zřízení právní, ježto stejnou měrou se srovnávají s vědomím práva historického, s rozličností Našich království a zemí a s tím, čeho vyhledává jich pevný, nedílný a nerozlučitelný svazek. — — —

[Č e r n ý, Boj za právo, II., 852.]

### VI. Z deklarace českých poslanců 22. srpna 1868.

— — — Země domu rakouského až do roku 1848 nebyly žádným státem jednotným, alebrž zvláštními k dynastii v nestejných poměrech stojícími státy, spojenými v jednu říši na základě pragmatické sankce toliko společnou ovšem dynastií. Sám nejvyšší patent od 1. srpna 1804, kterýmž král náš František I. přijal pro neodvislé státy své titul císaře rakouského,

uznal slavně, že i potom „všechna království a ostatní státové naši zachování býti mají beze všeho zkrácení při svých dosavadních titulech a právích“, což platí zvláště o královstvích Uherském a Českém tu zejména uvedených, v nichž se korunování krále beze vší změny zachovati má. Zejména pak koruna česká se zeměmi svými nebyla nikdy v reální unii s nějakým státem rakouským, neřku-li cislajtánským; bylať sice s ostatními zeměmi domu Habsburského právem dědičné, všem společné dynastie a na čas trvání této v jedno mocnářství spojena — avšak vždy bez ujmy samostatnosti a zvláštní osobnosti své historické a státoprávní; jakož také ani za absolutní vlády nikdy a od nikoho popíráno nebylo, že království České po vymření panujícího rodu nemělo právo voliti sobě krále svobodně a neobmezeně bez ohledu na jiné země domu rakouského a utvořiti tudíž opět stát samostatný — — —

[S r b, Politické dějiny národu českého I. (1899), str. 224 až 225.]

## VII. Z císařského reskriptu z 12. září 1871 o korunovaci.

— — — Majíce v paměti státoprávní postavení koruny české a jsouce Sobě povědomi slávy a moci, kteráž tato koruna Nám a předkům Naším propůjčila, mimo to jsouce pamětlivi neoblomné věrnosti, s kterou obyvatelstvo země české každé doby trůn náš podporovalo, uznáváme rádi práva tohoto království a jsme hotovi, toto uznání přísahou Naší korunovační obnoviti — — —

[S r b, Politické dějiny, I., 329.]

## VIII. Z fundamentálních článků 1871.

X. Poněvadž však kromě záležitosti prohlášené za společné celému mocnářství jsou i takové, při nichž prospěch mocnářství i prospěch království a zemí samých k tomu radí a toho vyhledává, aby společně byly vyřizovány, kromě toho též v úmluvách s královstvím Uherským, jež království České přijímá, některé předměty byly vytknuty jako takové, které ne sice společně, ale vedle stejných čas od času ujednaných zásad spravovány býti mají, uznává v něm toho potřebu, aby stalo se opatření o vyřizování takových záležitostí.

XII. Za příčinou potřeby uznané v článku X. ochotno jest království České umluvíti se s ostatními královstvími a zeměmi nenáležitými k uherské koruně za tím účelem, aby zákonodár-



ství království Českému podle článku IX. příslušné v oněch záležitostech, ježto jsou uvedeny v článku předešlém, přeneseno bylo na sjezd delegátů, kteréž by sněmové volili, a to potud, pokud úmluvou nestane se opatření jiné.

[S r b, Politické dějiny, I., 345.]

## IX. Ze státoprávního ohrazení českého roku 1879.

— — — prejudikovati ani nemůžeme, ani nechceme státoprávnímu stavu království Českého a koruny české mnohými a všelikými státními akty uznanému a zaručenému; ano, že pokládáme za právo své a povinnost svou zastávati a držeti se i napotom jako posud práv a nárokův, ježto se v onom stavu zakládají. Se stanoviska tohoto našeho právního přesvědčení klademe za to, že přirozený základ a nezbytná podmínka ústavního pořádku mocnářství spočívá v tom, aby byly rovněž tak právní nároky všech království a zemí chráněny, jakož i aby organickému, nedílnému a nerozlučnému jich spojení byl dán výraz a zajištění a že také jen tím způsobem mohou se dáti říši trvalé zásady moci a jednoty — — —

[S r b, Politické dějiny, I., 559.]

## I. PROJEVY Z DOBY ZÁPASU O ČESKOSLOVENSKÝ STÁT.

### I. Z domácího odboje.

#### 1. Z projevu českých spisovatelů v květnu 1917.

— — — Program našeho národa je založen jeho dějinami i jeho kmenovou jednotností, jeho novodobým politickým životem i jeho právy a vším tím, z čeho tato práva vznikla a čím byla svatě zaručena. Doba dnešní zdůrazňuje jej do posledních důsledků: zdálo-li se kdy, že lze jej odkládati nebo omezovati, nutká Vás doba dnešní, abyste jej rozvinuli před forem celé Evropy a pak hájili do krajnosti, abyste domáhali se jeho splnění bez výhrad, neboť český lid se ho nikdy nevzdal, ze srdcí československých nikdy nevymizela víra v slavné přístí jeho splnění — — —

[B e n e š, Světová válka a naše revoluce III. (1928) je n v prvním vydání, str. 262; S o u k u p, 28. října 1918, I. str. 396; H e i d l e r, 1917, Projevy českých spisovatelů, str. 75.]

## 2. Z deklaráce generálního sněmu tříkrálového 1918.

— — — Národ náš hlásí se o svou samostatnost, opíraje se o své historické právo státní a jsa prodchnut všecek vřelou touhou, aby ve svobodné soutěži s jinými národy svobodnými a ve svém státě svrchovaném, plnoprávném, demokratickém, sociálně spravedlivém i na rovnosti všeho svého občanstva vybudovaném a v hranicích historických zemí a sídel svých a své větve slovenské přispěti mohl k novému velkému rozvoji lidstva, založenému na volnosti a bratrství, přiznávaje v tomto státě národním menšinám plná rovná práva národní — — —

[B e n e š, Světová válka, III., 2. vyd., str. 320.]

## 3. První zákon republiky Československé 28. října 1918.

Samostatný stát československý vstoupil v život. Aby zachována byla souvislost dosavadního právního řádu se stavem novým, aby nenastaly zmatky a upraven byl nerušený přechod k novému státnímu životu, Národní výbor jménem československého národa jako vykonavatel státní svrchovanosti nařizuje:

Čl. I. Státní formu československého státu určí Národní shromáždění ve srozumění s Československou Národní Radou v Paříži jako orgánové jednomyslné vůle národa. Než se tak stane, vykonává státní svrchovanost Národní výbor.

Čl. II. Veškeré dosavadní zemské a říšské zákony a nařízení zůstávají prozatím v platnosti.

Čl. III. Všecky úřady samosprávné, státní a župní, ústavy státní, zemské, okresní, župní a obecní jsou podřízeny Národnímu výboru a prozatím úřadují a jednají podle dosud platných zákonů a nařízení.

[Sbírka zákonů a nařízení státu čsl. 1918, č. 11.]

## 4. Ze svatomartinské deklaráce 30. října 1918.

— — — Národná rada československého národa v Uherku obydleného osvedčuje:

1. Slovenský národ je čiastka i rečove i kultúrno-historicky jednotného československého národa. Na všetkých kultúrnych bojoch, ktoré viedol český národ a ktoré ho urobily známym na celom svete, mala účasť i slovenská vetev.

2. Pre tento československý národ žiadame i my neobmedzené samourčovací právo na základe úplnej neodvislosti.

[B e n e š, Světová válka II., 439—40.]

## II. Ze zahraničního odboje.

### 1. Z memoranda Masarykova „Samostatné Čechy“ v květnu 1915 pro ministra Greye.

— — — Český stát by se skládal z tak zvaných českých zemí, totiž Čech, Moravy a Slezska; k nim by byly připojeny slovenské kraje v severních Uhrách, od Užhorodu přes Košice podle národopisné hranice dolů po řece Ipole k Dunaji, zahrnujíc v to Prešpurk a celý slovenský sever až k pohraniční čáře uherské. — — — Slováci usilují rovněž o samostatnost a přijímají program sjednocení s Čechami.

Čechy jsou projektovány jakožto stát monarchický . . .

Čeští politikové, jsouce si vědomi nesnadného úkolu znovuzřízení Čech, nelekají se odpovědnosti za dílo, jež musí býti vykonáno. Žádají-li úplnou samostatnost, je to proto, že chtějí užiti všech politických sil národa k vybudování silného státu —

Čechy budou ovšem konstituční a demokratické . . .

[B e n e š, Světová válka III., 2. vyd., str. 246 a 255. — Původní anglický text v N o w a k o v ě Chaosu 1923, str. 313.]

### 2. Z Pittsburské smlouvy z 30. května 1918.

— — — Schvalujeme politický program usilující sa o spojenie Čechov a Slovákov v samostatnom štáte z Českých zemí a Slovenska.

Slovensko bude mať svoju vlastnú administrativu, svoj snem a svoje súdy.

Slovenčina bude úradným jazykom v škole, v úrade a vo verejnom živote vôbec.

Československý štát bude republikou, jeho konštitucia bude demokratická. — — —

Podrobné ustanovenia o zariadení československého štátu ponechávajú sa osvobodným Čechom a Slovákom a ich právoplatným predstaviteľom.

[B e n e š, Světová válka, III., 2. vyd., 365.]

### 3. Z prohlášení francouzské vlády z 29. června 1918.

— — — Po dlouhá století těšil se československý národ jedinečnému blahu samostatnosti; byl o ní oloupen násilím Habsburků, spojenců to německých knížat. Historická práva národů jsou nepromlčitelná — — —

Věrna jsouc zásadám úcty k národnostem a osvobození národů utiskovaných, vláda Republiky pokládá za spravedlivé

a odůvodněné nároky národa československého a vynasnaží se nejvš usilovně, aby v dané chvíli uplatnila Vaše tužby po samostatnosti v historických hranicích Vašich zemí, konečně vybavených z utiskovatelského jha Rakouska a Uherska.

[Diplomatické dokumenty o československém státě 1918, str. 16.]

#### **4. Z prohlášení nezávislosti československého národa prozatímní vládou čl. v Paříži 18. října 1918.**

— — — Činíme toto prohlášení na základě našeho historického a přirozeného práva. Byli jsme samostatným státem již od sedmého století a r. 1526 jako samostatný stát, sestávající z Čech, Moravy, Slezska, spojili jsme se s Rakouskem a s Uhrami v obrannou jednotu proti tureckému nebezpečí. Nikdy jsme se v této konfederaci nevzdali dobrovolně svých práv jako samostatný stát. Habsburkové porušili svou smlouvu s naším národem, nezákonně překročující naše práva a znásilňující ústavu našeho státu, kterou sami přísahali zachovávat a my proto odpíráme zůstatí déle součástíkou Rakousko-Uherska v jakékoliv formě.

Požadujeme pro Čechy právo, aby byli spojeni se svými slovenskými bratry ze Slovenska, kdysi součástky našeho národního státu, odtržené později od našeho národního těla a před 50 lety vtělené v uherský stát Maďarů — — —

[B e n e š, Světová válka, III., 2. vyd., 473—4.]

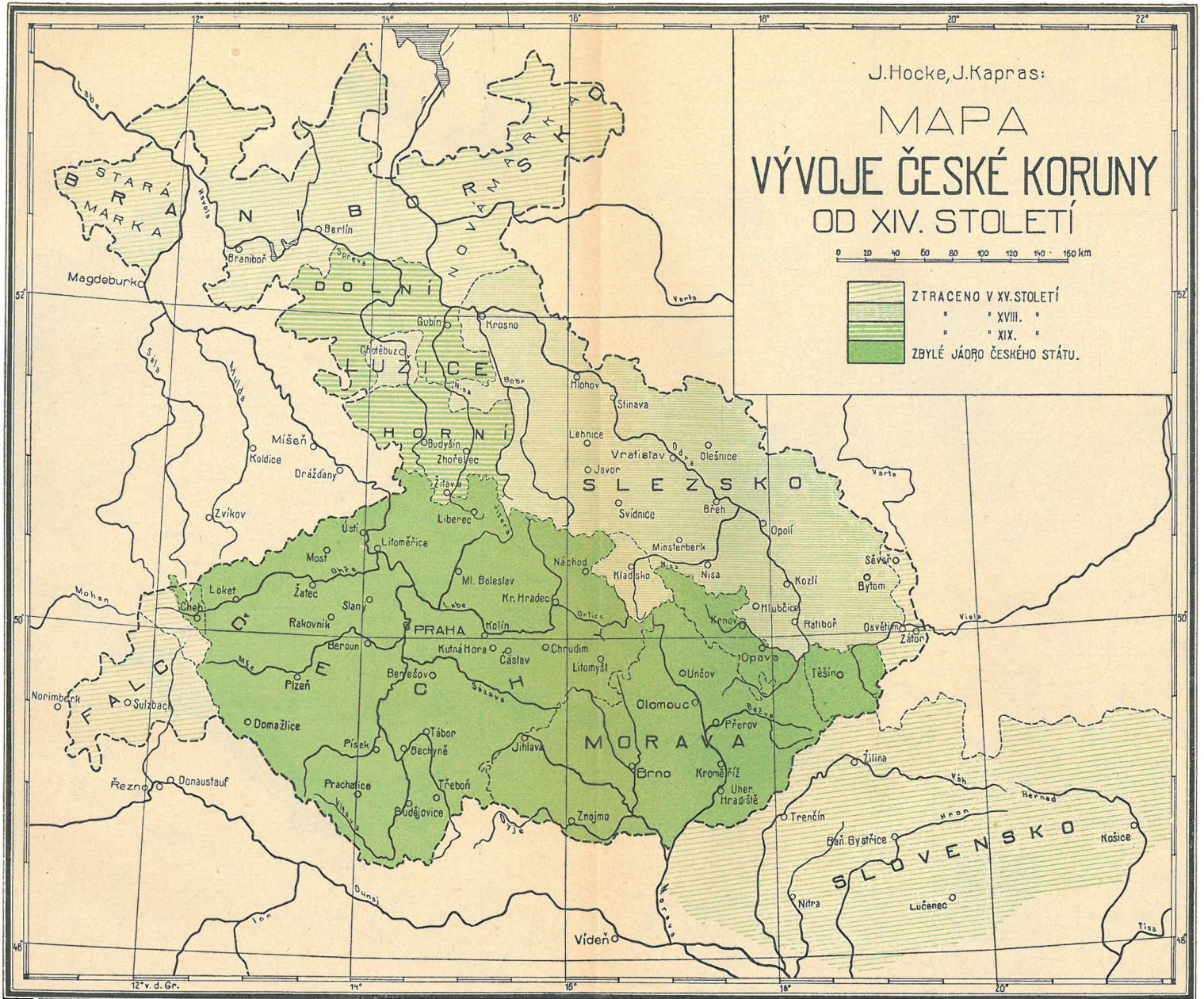
#### **5. Z mírové smlouvy versailleské 28. června 1919.**

Art. 81. L'Allemagne reconnait, comme l'ont déjà fait les Puissances alliées et associées, la complète indépendance de l'État tchécoslovaque, qui comprendra le territoire autoure des Ruthènes au Sud des Carpathes. Elle declare agreer les frontières de cet État telles qu'elles seront déterminées par les Principeles Puissances alliées et associées et les autres États intéressés.

[Z orig. tisku smlouvy versailleské.]

---

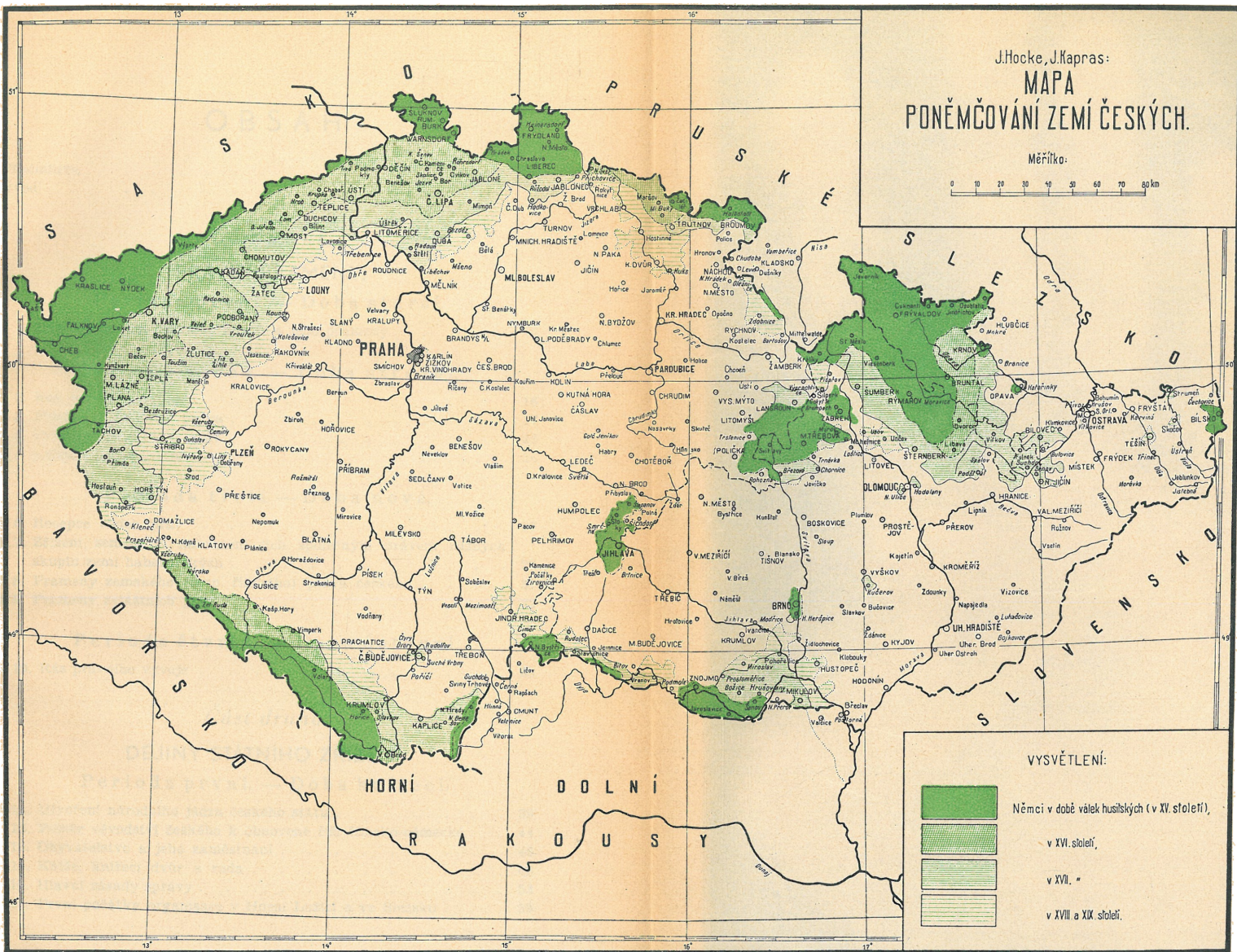
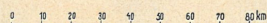






J.Hocke, J.Kapras:  
**MAPA  
 PONĚMČOVÁNÍ ZEMÍ ČESKÝCH.**

Měřítko:



VYSVĚTLENÍ:



- Němci v době válek husitských (v XIV. století),
- v XVI. století,
- v XVII. "
- v XVIII. a XIX. století.

# O B Š A H

Předmluva . . . . .	5
Úvod . . . . .	7

## *Část první.*

### PRÁVNÍ PRAMENY.

#### Perioda první. — Doba starší.

§ 1. Ráz nejstaršího právního vývoje a jeho prameny . . . . .	15
---	----

#### Perioda druhá. — Doba střední.

§ 2. Ráz právního vývoje . . . . .	16
§ 3. Prameny zemského práva . . . . .	17
§ 4. Prameny zvláštních práv . . . . .	22
§ 5. Listiny a formuláře . . . . .	26

#### Perioda třetí. — Doba nová.

§ 6. Recepce cizích práv . . . . .	27
§ 7. Zřízení zemská a nahrazení jich společným právem různých skupin zemí habsburských . . . . .	29
§ 8. Prameny zemského (resp. říšského) práva českého . . . . .	31
§ 9. Prameny zvláštních práv . . . . .	32

#### Perioda čtvrtá. — Doba ústavní.

§ 10. Ráz právního vývoje . . . . .	33
-------------------------------------	----

## *Část druhá.*

### DĚJINY STÁTNÍHO ZŘÍZENÍ.

#### Perioda první. — Doba knížecí.

§ 11. Utvoření národního jádra českého státu . . . . .	39
§ 12. Poměr vévodství českého k obnovené říši římsko-německé . . . . .	44
§ 13. Obyvatelstvo a jeho zaměstnání . . . . .	46
§ 14. Kníže, knížecí dvůr a rada . . . . .	49
§ 15. Hlavní zásady správy . . . . .	53
§ 16. První počátky organisace v Horní Lužici a ve Slezsku . . . . .	59

## Perioda druhá. — Doba vytvoření státu stavovského.

### I. Území České koruny a její obyvatelstvo.

§ 17. Vznik České koruny . . . . .	61
§ 18. Poměr koruny České k říši římsko-německé .	69
§ 19. Obyvatelstvo . . . . .	71
§ 20. Poměry národnostní . . . . .	73
§ 21. Hospodářství . . . . .	76
§ 22. Řemeslo a obchod . . . . .	77
§ 23. Lenní zřízení . . . . .	80

### II. Ústava České koruny.

§ 24. Král . . . . .	81
§ 25. Vláda ve vedlejších zemích (knížata a hejtmané) .	84
§ 26. Dvůr, úředníci dvorští a zemští . . . . .	86
§ 27. Sněmy zemské a generální . . . . .	88
§ 28. Rada a zemský soud . . . . .	90

### III. Správa České koruny.

§ 29. Kraje, města, vsi . . . . .	92
§ 30. Zřízení horní a vojenské . . . . .	97
§ 31. Zřízení finanční . . . . .	100
§ 32. Správa církevní . . . . .	103
§ 33. Zřízení soudní . . . . .	104

## Perioda třetí. — Doba státu stavovského.

### I. Území českého státu a jeho obyvatelstvo.

§ 34. Území českého státu . . . . .	107
§ 35. Poměr českých králů k říši římsko-německé .	111
§ 36. Obyvatelstvo . . . . .	112
§ 37. Poměry národnostní . . . . .	116
§ 38. Svoboda náboženská . . . . .	119
§ 39. Poměry hospodářské, řemeslo a obchod . . .	121
§ 40. Lenní zřízení . . . . .	124

### II. Ústava státu českého.

§ 41. Státoprávní povaha českého státu a jeho ústavy .	125
§ 42. Král . . . . .	127
§ 43. Úřady dvorské a královské . . . . .	130
§ 44. První pokus o zřízení centrálních úřadů habsburských .	131
§ 45. Knížata a zemští hejtmané . . . . .	133
§ 46. Sněmy . . . . .	135
§ 47. Rada a zemský soud . . . . .	139
§ 48. Zemští úředníci a česká kancelář . . . . .	142



### III. Správa v zemích České koruny.

§ 49. Kraje, města a panství . . . . .	. 144
§ 50. Zřízení horní a vojenské . . . . .	. 148
§ 51. Zřízení finanční . . . . .	. 151
§ 52. Zřízení církevní . . . . .	. 154
§ 53. Zřízení soudní . . . . .	. 156

## Perioda čtvrtá. Doba státu absolutistického.

### I. Území českého státu a jeho obyvatelstvo.

§ 54. Území českého státu . . . . .	. 158
§ 55. Poměr králů českých k říši římsko-německé a k německému spolku . . . . .	. 162
§ 56. Obyvatelstvo . . . . .	. 163
§ 57. Poměry národnostní . . . . .	. 167
§ 58. Svoboda náboženská . . . . .	. 169
§ 59. Hospodářství . . . . .	. 170
§ 60. Řemeslo, průmysl a obchod . . . . .	. 172
§ 61. Zřízení lenní . . . . .	. 173

### II. Ústava.

§ 62. Povaha českého státu . . . . .	. 174
--------------------------------------	-------

#### A. Pobělohorský absolutismus aristokratický.

§ 63. Král . . . . .	. 177
§ 64. Knížata a stavovští páni . . . . .	. 179
§ 65. Centrální úřady habsburské . . . . .	. 180
§ 66. Královská česká dvorská kancelář . . . . .	. 182
§ 67. Úředníci královští a stavovští jednotlivých zemí českých . . . . .	. 183
§ 68. Správa a finance v zemích . . . . .	. 184
§ 69. Sněmy zemské a výbory zemské . . . . .	. 185

#### B. Osvícený a policejní absolutismus.

§ 70. Reformy Marie Terezie . . . . .	. 187
§ 71. Reformy Josefa II. . . . .	. 190
§ 72. Restaurace za Leopolda II. . . . .	. 191
§ 73. Absolutismus policejní . . . . .	. 192

### III. Správa.

§ 74. Krajské zřízení . . . . .	. 194
§ 75. Zřízení městské . . . . .	. 196
§ 76. Panství a vsi . . . . .	. 198
§ 77. Vojenství a styky mezinárodní . . . . .	. 199
§ 78. Horní zřízení . . . . .	. 201
§ 79. Zřízení finanční . . . . .	. 202

§ 80. Zřízení církevní . . . . .	206
§ 81. Správa školská . . . . .	208
§ 82. Úřednictvo, policie, censura, svobodné zednářství . . . . .	209
§ 83. Soudní zřízení . . . . .	211

## Perioda pátá. — Boj za český stát proti habsburskému centralismu ústavnímu.

§ 84. Pokus o zvláštní ústavu českého státu roku 1848 . . . . .	214
§ 85. Český stát a první pokusy o ústavní centralisaci habsburských zemí . . . . .	216
§ 86. Český stát za obnoveného absolutismu . . . . .	219
§ 87. Od říjnového diplomu k prosincovce . . . . .	222
§ 88. Deklarace a fundamentálky . . . . .	228
§ 89. Aktivní politika česká za vedení strany staročeské (do punk- tací) . . . . .	232
§ 90. Od punktací do světové války (vedení mladočeské — utvoření stran) . . . . .	235
§ 91. Reformy správy . . . . .	241
§ 92. Otázka jazyková a národnostní . . . . .	249

## Závěr. — O československý stát.

§ 93. Za svobodu českého státu . . . . .	253
§ 94. Vznik republiky Československé . . . . .	257
<b>Přehled panovníků českých . . . . .</b>	<b>264</b>

### Z literatury a vydání pramenů.

#### I. Prameny.

Všeobecná literatura o právních pramenech. Recepce cizích práv. Desky zemské. Právní knihy. Zřízení zemská. Snesení sněmovní. Právo městské. Právo manské. Právo církevní. Právo horní. Právo vesnické. Listiny a formuláře . . . . .	266
--	-----

#### II. Dějiny státního zřízení.

##### 1. Území českého státu a jeho obyvatelstvo.

Vývoj území českého státu. Poměr českého státu k říši římsko-ně- mecké. Rozvrstvení obyvatelstva. Poměry národnostní. Hospodář- ství (a kolonisace). Řemeslo a obchod. Zřízení lenní . . . . .	269
--	-----

##### 2. Ústava českého státu.

Všeobecná literatura o zemském zřízení. Panovník. Stavové (sněm, rada, zemský výbor, zemský soud). Knižata a stavovští páni. Úřady dvorské a zemské . . . . .	274
Centrální úřady králů habsburských. Reformy Marie Terezie. Reformy Josefa II. Restaurace za Leopolda II. Absolutismus policejní . . . . .	277

Všeobecná literatura o ústavním vývoji po roce 1848. České hnutí roku 1848. První pokusy o ústavní centralisaci 1848-9. Bachovský absolutismus. Říjnový diplom, únorovka, prosincovka. Deklarace a fundamentálky. Česká politika do punktací. Česká politika od punktací do světové války . . . . . 278

### 3. Správa českého státu.

Zřízení provinciální. Zřízení městské. Zřízení vsí a panství. Zřízení horní. Zřízení vojenské a styky mezinárodní. Správa finanční. Zřízení církevní. Správa školská. Censura. Policie. Svobodné zednářství. Zřízení soudní. Správa po roce 1848 . . . . . 282

### 4. O československý stát.

Za svobodu českého státu. Vznik republiky Československé . . . . . 288

## UKÁZKY Z PRAMENŮ.

### A. Právo zemské.

I. Statuta ducis Ottonis 293. — II. Kniha Rožmberská 293. — III. Majestas Carolina 295. — IV. Řád práva zemského 298. — V. Ondřeje z Dubé Práva zemská 298. — VI. Kniha Tovačovská 300. — VII. Všehrdovy knihy devatery 301. — VIII. Zřízení Vladislavské 303. — IX. Smlouva svatováclavská 304. — X. Moravské zřízení z r. 1535 304. — XI. Zřízení opolsko-ratibořské z r. 1563 305. — XII. České zřízení z roku 1564 307. — XIII. Zřízení těšínské z roku 1573 308. — XIV. Menšík, O soudu mezním 309. — XV. Zřízení moravské z r. 1604 310. — XVI. Desky české 312. — XVII. Desky zemské moravské 314. — XVIII. Desky opavské 316. — XIX. Z desk krnovských 317. — XX. Knihy opolsko-ratibořské 318. — XXI. Obnovené zřízení české 319. — XXII. Obnovené zřízení moravské 320. — XXIII. Deklaratorie a novelly 321. — XXIV. Ze Stránského Res publica Bojema 322. — XXV. Artikule sněmovní 322. — XXVI. Z privilegii a majestátů českého státu 325.

### B. Právo městské.

I. Z privilegia města Brna 1243 — 328. — II. Pražské právo statutární 328. — III. Pražská kniha právní 329. — IV. Brněnská kniha šeftů 330. — V. Brikcí z Licka, Práva městská 332. — VI. Nálezy jihlavského soudu 334. — VII. Z naučení litoměřických 334. — VIII. Právo wikipildní 335. — IX. Knihy distinkční 335. — X. Naučení magdeburská pro Litoměřice 336. — XI. Švábské zrcadlo 336. — XII. Koldínova Práva městská 337. — XIII. Extrakt práv magdeburských a Srovnání práv pražských s magdeburskými 339. — XIV. Městská kniha novobydžovská 340.

### C. Právo lenní.

I. Z Libri feudorum 341. — II. Z knih manských olomouckých 342. — III. Z trutnovských desk manských 342. — IV. Z lenního listu na arcibiskupství olomoucké 20. listopadu 1853 — 342.

## D. Právo horní.

I. Ius regale montanorum 343. — II. Z horního řádu Petra z Rožmberka (1515) 344. — III. Z horního řádu cínových dolů horno-slavkovských, schönfeldských a litrbašských (1548) 344.

## E. Právo selské.

I. Ze zřízení o správě panství Potsteinského a Litického (1525) 345. — II. Ze zřízení o správě panství Pardubického (1525) 345. — III. Z robotního řádu opolsko-ratibořského (1562) 346. — IV. Z instrukce fridlandské (1628) 346.

## F. Právo vojenské.

I. Z řádu Hájka z Hodětína 346. — II. Z řádu Žižkova 347. — III. Z návrhu mírového spolku Jiřího z Poděbrad 347.

## G. Zákony o židech.

I. Ze zákonů židovských Přemysla II. (1254) 347.

## H. Projevy a zákony z doby po roce 1848.

I. Prohlášení ústavnosti ve Vídni (15. března 1848) 348. — II. Z prvního kabinetního listu pro Čechy (23. března 1848) 348. — III. Z druhého kabinetního listu (8. dubna 1848) 349. — IV. Z císařského manifestu říjnového (1860) 349. — V. Z říjnového diplomu (1860) 350. — VI. Z deklarace českých poslanců (22. srpna 1868) 350. — VII. Z císařského reskriptu z 12. září 1871 o korunovaci, 351. — VIII. Z fundamentálních článků (1871) 351. — IX. Ze státoprávního ohrazení českého (1879) 352.

## I. Projevy z doby zápasu o československý stát.

### I. Z domácího odboje.

1. Z projevu českých spisovatelů (v květnu 1917) 352. — 2. Z deklarace generálního sněmu tříkrálového 1918 — 353. — 3. První zákon republiky Čsl. (28. října 1918) 353. — 4. Ze svatomartinské deklarace (30. října 1918) 353.

### II. Ze zahraničního odboje.

1. Z memoranda Masarykova „Samostatné Čechy“ (květen 1915) 354. — 2. Z Pittsbuřské smlouvy (30. května 1918) 354. — 3. Z prohlášení francouzské vlády (29. června 1918) 354. — 4. Z prohlášení nezávislosti čsl. národa prozatímní vládou čsl. v Paříži (18. října 1918) 355. — 5. Z mírové smlouvy versailleské (28. června 1919) 355.

## Přílohy.

1. Mapa vývoje České koruny od XIV. století.
  2. Mapa poněmčování českých zemí.
-